

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Η συμμετοχή των πολιτών στη χάραξη πολιτικής
στον Δήμο της Αθήνας

συγγραφή: Λινάρδου Αλεξάνδρα_ επίβλεψη: Κουτρολίκου Πένυ

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ_ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ_ Δ.Π.Μ.Σ. "ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ"_ ΠΟΛΥΜΕΘΩΔΙΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Αθήνα, 2018

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Η συμμετοχή των πολιτών στη χάραξη πολιτικής
στον Δήμο της Αθήνας

συγγραφή: Λινάρδου Αλεξάνδρα_επίβλεψη: Κουτρολίκου Πέννυ

Αθήνα, 2018

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω πολύ την Πέννυ Κουτρολίκου, για τις χρήσιμες συμβουλές, την καθοδήγησή της και την διάθεσή της να με βοηθήσει από την πρώτη στιγμή των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Ντίνα Βαΐου και την Ελένη Πορτάλιου για τις πληροφορίες και το υλικό που μου παρέιχαν απλόχερα για το κεφάλαιο της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης.

Ευχαριστώ τον Βασίλη Σταμογιάννη από το ΣυνΑθηνά και τον εκπρόσωπο του Impact Hub, όπως και την Ειρήνη Ηλιοπούλου για την συζήτηση για το πρόγραμμα Πόλη².

Τέλος, ευχαριστώ πολύ τους γονείς μου για την διαρκή στήριξή τους και τους φίλους μου που είναι δίπλα μου όλο αυτό το διάστημα.

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα και της απόσυρσης του κράτους πρόνοιας, χρησιμοποιούνται όλο και πιο συχνά από τα κέντρα λήψης αποφάσεων, οι έννοιες της συμμετοχής, της διακυβέρνησης, της κοινωνίας των πολιτών και των ενεργών πολιτών. Όλα τα παραπάνω, ήδη από την δεκαετία του '60, αποτελούν έννοιες και ιδέες που έχουν αρχίσει να προωθούνται επίσημα ως κατευθύνσεις άσκησης πολιτικής σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Εστιάζοντας κυρίως στο ζήτημα της συμμετοχής, η παρούσα διπλωματική εργασία, εξετάζει το τι πραγματικά συμβαίνει στην πράξη, στο ποιός συμμετέχει, σε ποια βάση και με ποιούς όρους, αλλά και στους θεωρητικούς, πολιτικούς και εννοιολογικούς περιορισμούς της συμμετοχής. Τα παραπάνω επιδιώκεται να εξεταστούν μέσα από τη διερεύνηση της ιστορίας, των θεωριών και των υποκειμένων της συμμετοχής, αλλά και μέσα από επτά παραδείγματα συμμετοχής στο Δήμο της Αθήνας.

Λέξεις κλειδιά: συμμετοχή, ιδιότητα του πολίτη, συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη, κοινωνία των πολιτών

Abstract

In recent years, in the context of the economic recession in Greece and the withdrawal of the welfare state, the notions of participation, governance, civil society and active citizenship are increasingly being used by decision-makers. All the above, since the 1960s, are concepts and ideas that have begun to be formally promoted as policy directions at international and European level. Focusing mainly on the issue of participation, this diploma thesis examines what is actually happening in practice, who is involved, on what basis and on what terms, but also on the theoretical, political and conceptual constraints of participation. All mentioned above are intended to be explored through the analysis of history, theories and subjects of

participation, but also through seven examples of participatory activities in Athens.

Key words: participation, citizenship, participatory citizenship, civil society

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract.....	5
1 Εισαγωγή.....	9
1.1 Αντικείμενο/ Σκοπός της Εργασίας.....	9
1.2 Μεθοδολογία.....	10
2 Ιστορία, θεωρίες και Υποκείμενα της συμμετοχής.....	15
2.1 Προσέγγιση του ιστορικού πλαισίου της συμμετοχής των πολιτών.....	15
2.1.1 Η εξέλιξη της συμμετοχής στα χρόνια της αποικιακής ανάπτυξης.....	15
2.1.2 Η ένταξη της συμμετοχής στις διεθνείς πρωτοβουλίες.....	18
2.1.3 Η συμμετοχή ως εργαλείο της Παγκόσμιας Τράπεζας.....	24
2.1.4 Η εμπλοκή των πολιτών μέσα από τις Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες.....	26
2.1.5 Το θεσμικό πλαίσιο για τη συμμετοχή του κοινού στην Ελλάδα 34	
2.2 Προσέγγιση των θεωριών συμμετοχής.....	40
2.2.1 Σκάλες και τυπολογίες της συμμετοχής.....	40
2.2.2 Οι σχέσεις εξουσίας στη συμμετοχή.....	45
2.2.3 Οι χώροι συμμετοχής.....	47
2.3 Προσέγγιση των υποκειμένων της συμμετοχής.....	51
2.3.1 Η Ιδιότητα του Πολίτη.....	51
2.3.1 Οργανώσεις της Κοινωνίας των πολιτών.....	57
2.3.2 Οι ΜΚΟ και ο ρόλος τους στη συμμετοχή.....	62
3 Μελέτη περίπτωσης: Η Συμμετοχή στο Δήμο της Αθήνας.....	66

3.1	Η προσέγγιση του Δήμου Αθηναίων για την Αθήνα	66
3.2	Η πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά	72
3.2.1	Μια κριτική στην Πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά.....	81
3.3	Η εμπλοκή των πολιτών στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης.....	88
3.3.1	Μια σύντομη Ιστορική αναδρομή στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης.....	88
3.3.2	Η Συμμετοχή μέσω της Αυτοοργάνωσης.....	89
3.3.3	Η νέα διαχείριση της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης.....	95
3.3.4	Συμπεράσματα για τον διττό ρόλο της συμμετοχής στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης.....	100
3.4	Το πρόγραμμα Πόλη ²	104
3.4.1	Κάποιες παρατηρήσεις για το πρόγραμμα «Πόλις ² »	110
3.5	Δύο παραδείγματα συμμετοχής και ο ρόλος του Δήμου Αθηναίων 112	
3.5.1	ΣΥΝ-ΟΙΚΙΑ Πιττάκη.....	112
3.5.2	ΠΕΔΙΟ_ΑΓΟΡΑ.....	114
3.6	Δύο «αντιπαραδείγματα» συμμετοχής.....	117
3.6.1	Η Πλατεία Εξαρχείων	117
3.6.2	Το Πάρκο Ναυαρίνου	117
4	Συμπεράσματα.....	121
	Βιβλιογραφία	125

1 Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο/ Σκοπός της Εργασίας

Στο πλαίσιο της εξέλιξης του σχεδιασμού, της αυξανόμενης πολυπλοκότητας των σύγχρονων προβλημάτων και της αβεβαιότητας που προκύπτει από τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντικές, τεχνολογικές και άλλες εξελίξεις, βλέπουμε πως όλο και περισσότερο προτάσσεται το αίτημα για εμπλοκή του κοινού.

Η εμπλοκή αυτή, κινείται από το επίπεδο της πληροφόρησης και της διακυβέρνησης μέχρι το σημείο του ελέγχου από τους ίδιους τους πολίτες. Στο πλαίσιο επαναπροσδιορισμού των μεθόδων σχεδιασμού, η βιβλιογραφία για τη συμμετοχή επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο σε μεθοδολογίες ή μηχανισμούς και τον τρόπο με τον οποίο θα δουλέψουν και η εστίαση περιορίζεται στα τεχνικά όρια προσέγγισης της συμμετοχής. Σε αυτό το πλαίσιο τονίζεται η ανάγκη για μια εκ νέου εξέταση των μεθοδολογικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται και ταυτόχρονα, δίνεται λιγότερη προσοχή σε ό,τι πραγματικά συμβαίνει στην πράξη, σε ποιον συμμετέχει, σε ποια βάση και με ποιούς όρους, αλλά και στους θεωρητικούς, πολιτικούς και εννοιολογικούς περιορισμούς της συμμετοχής.¹

Όπως συχνά αναφέρει η Cornwall στα κείμενά της,

Μια απείρωσ εύπλαστη έννοια, η "συμμετοχή" μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να θυμίσει - και να δηλώσει - σχεδόν οτιδήποτε περιλαμβάνει ανθρώπους. Ως εκ τούτου, μπορεί εύκολα να αναμορφωθεί για να καλύψει σχεδόν οποιαδήποτε απαίτηση.²

Η εργασία αυτή δεν έχει ως στόχο να καταλήξει σε προτάσεις για μια αποτελεσματική συμμετοχή, ούτε να αμφισβητήσει την συμμετοχή και συνολικότερα την εμπλοκή των πολιτών στη διαμόρφωση πολιτικών, αλλά

¹ Cooke & Kothari, 2001, Cornwall, 2002

² Cornwall, 2008:269

να διεγείρει τον προβληματισμό και τη συζήτηση γύρω από αυτά τα ζητήματα διερευνώντας τους παραπάνω προβληματισμούς τόσο ιστορικά, θεωρητικά και από πλευράς υποκειμένων, όσο και στην πράξη μέσω παραδειγμάτων προωθούμενης συμμετοχής ή «συμμετοχής» στον Δήμο της Αθήνας από το 2011 μέχρι σήμερα.

1.2 Μεθοδολογία

Η παρούσα διπλωματική εργασία προσεγγίστηκε μέσω της ποιοτικής έρευνας, καθώς υπήρξε επιδίωξη διερεύνησης φαινομένων, χρησιμοποιήθηκαν ευέλικτοι τρόποι εκμείευσης απαντήσεων σε ερωτήματα και ημιδομημένες μέθοδοι (συνεντεύξεις σε βάθος και παρατήρηση).³ Αυτός ο τρόπος προσέγγισης επιλέχθηκε καθώς το αντικείμενο της έρευνας αφορούσε σε μεγάλο βαθμό την ιστορική διερεύνηση της προσέγγισης του εργαλείου της συμμετοχής μέσω της βιβλιογραφίας, ενώ η σύγχρονη αντιμετώπισή του δεν είναι κάτι το οποίο θα μπορούσε να προσεγγιστεί ποσοτικά, δεδομένου ότι συμπεριλαμβάνει κοινωνικά φαινόμενα και υποκειμενικές θέσεις.

Πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου, μέσω της συμμετοχής σε συμμετοχικά εργαστήρια του Δήμου (Πόλη²) και επισκέψεις σε χώρους που παρεμβαίνει ο Δήμος, όπως η Αγορά της Κυψέλης και η Στέγη του ΣυνΑθηνά, με στόχο την εμπειρική άποψη του χώρου και τη συλλογή δεδομένων που διαμορφώνουν τις στάσεις των ανθρώπων απέναντι στο δημόσιο χώρο και τις δυνατότητες συμμετοχής τους σε αυτόν, καθώς και βιβλιογραφική έρευνα. Τέλος, πραγματοποιήθηκαν διερευνητικές συνεντεύξεις, σε "ειδήμονες" (εξειδικευμένους ερευνητές, τεχνοκράτες, πανεπιστημιακούς δασκάλους) και σε προνομιακούς "μάρτυρες" (άτομα, που λόγω της θέσης τους, της εμπειρίας τους και/ή των υπευθυνοτήτων τους έχουν σαφή γνώση του προβλήματος).

Η βασική δομή της διπλωματικής εργασίας αποτελείται από δύο μέρη:

³ Guest et.al., 2011

Το πρώτο μέρος, με τίτλο, *Ιστορία, Θεωρίες και Υποκείμενα της συμμετοχής*, θέτει ως στόχο την εμβάθυνση στα τρία βασικά συστατικά που θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε την έννοια της συμμετοχής, ιστορικά, θεωρητικά και από την άποψη των υποκειμένων. Το μέρος αυτό, αποτελείται από τρία κεφάλαια, την *Προσέγγιση του ιστορικού πλαισίου της συμμετοχής των πολιτών*, την *Προσέγγιση των θεωριών συμμετοχής* και την *Προσέγγιση των Υποκειμένων της συμμετοχής*.

Στο πρώτο κεφάλαιο προσεγγίζεται η ιστορία της συμμετοχής από τα χρόνια της αποικιοκρατίας, εστιάζοντας στην Ευρωπαϊκή πραγματικότητα και επιρροή. Στη συνέχεια, διερευνάται η προσέγγιση της συμμετοχής από τις διεθνείς πρωτοβουλίες, την Παγκόσμια Τράπεζα και τις Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, ενώ τέλος εξετάζεται η ενσωμάτωση του ζητήματος στην Ελληνική νομοθεσία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, μελετώνται οι θεωρίες της συμμετοχής, συμπεριλαμβάνοντας τις σκάλες και τις τυπολογίες γύρω από το ζήτημα, τις σχέσεις εξουσίας στις συμμετοχικές διεργασίες και τους χώρους συμμετοχής.

Στο τρίτο κεφάλαιο, μελετώνται τα υποκείμενα των συμμετοχικών διεργασιών, όπως αυτά προέκυψαν μέσα από την ιστορική εξέλιξη και τον λόγο γύρω από τη συμμετοχή. Αυτά αφορούν τόσο στους πολίτες και την «ιδιότητά τους να είναι πολίτες», όσο και στις Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών και στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

Το δεύτερο μέρος, με τίτλο, *Μελέτη Περίπτωσης: η Συμμετοχή στον Δήμο της Αθήνας*, εξετάζει την προσέγγιση της συμμετοχής στον Δήμο Αθηναίων από το 2011 και μετά, χρησιμοποιώντας ως εργαλείο ανάλυσης το πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας. Το δεύτερο μέρος αποτελείται από έξι κεφάλαια, *Η προσέγγιση του Δήμου Αθηναίων για την Αθήνα*, *Η πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά*, *Η εμπλοκή των πολιτών στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης*, *Το πρόγραμμα Πόλις²*, *Δύο παραδείγματα συμμετοχής και ο ρόλος του Δήμου Αθηναίων* και το *Δύο «αντιπαραδείγματα» συμμετοχής*.

Στο πρώτο κεφάλαιο, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζονται οι αναπτυξιακές πολιτικές για την Αθήνα από τον Δήμο Αθηναίων, προκείμενου να κατανοήσουμε στις συνέχειες, τη λογική και τις προθέσεις στις επιλεγόμενες πολιτικές.

Στο δεύτερο, το τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο, μελετώνται τα τρία βασικά παραδείγματα που προωθούνται ως συμμετοχικά και επιτυχημένα από τον Δήμο Αθηναίων. Σε αυτά, γίνεται μία προσπάθεια παρουσιάσής τους και διερεύνησης του ιστορικού τους, όπου υπάρχει⁴, και στη συνέχεια εξέτασης των βαθύτερων χαρακτηριστικών τους.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται δύο ανεξάρτητα παραδείγματα συμμετοχής τα οποία όμως στήριξε ο Δήμος Αθηναίων και τέλος, στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται δύο παραδείγματα-«αντιπαραδείγματα» συμμετοχής, που αυτοοργανώθηκαν από τους πολίτες, εκτός της επιρροής του Δήμου.

Η εργασία αυτή στοχεύει στην διέγερση του προβληματισμού και της συζήτησης γύρω από το ζήτημα της συμμετοχής και της συνολικότερης εμπλοκής των πολιτών και αυτό επιδιώκεται καθ' όλη την εργασία και ιδιαίτερα στα συμπεράσματά της.

Σημαντικές για την υλοποίηση της παρούσας διπλωματικής, είναι οι εργασίες⁵ που υλοποίησα στο πλαίσιο των σπουδών μου στο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα της Πολεοδομίας Χωροταξίας και ο εμπλουτισμός τους και εμπάθυνση στα ζητήματα που τέθηκαν κατά τη συγγραφή της διπλωματικής.

⁴ Δημοτική Αγορά Κυψέλης

⁵ 1) Το εργαλείο της συμμετοχής στη χάραξη πολιτικής και το παράδειγμα του ΣυνΑθηνά, 2) Η Συμμετοχή των Πολιτών σε Μετάβαση- Το πρόγραμμα Ευρώπη για τους Πολίτες και η Πλατφόρμα New Europe Cities in Transition. Η περίπτωση της Αθήνας, 3) ΠΕΔΙΟ_ΑΓΟΡΑ: Μια προσπάθεια συμμετοχικού σχεδιασμού, 4) Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης και η συμμετοχή των πολιτών ως μέσω νομιμοποίησης

Αρκτικόλεξα

ΓΠΣ: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΚΠ: Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών

ΟΧΕ : Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση

ΠΕ: Πολεοδομική Ενότητα

ΠΕΓ : Πολεοδομικών Επιτροπών Γειτονιάς

PRA: Participatory Rural Appraisal

ΡΣΑ: Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας

ΣΒΑΑ: Σχέδιο Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης

ΣΟΑΠ: Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης

ΥΠΕΧΩΔΕ: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

UNEP: United Nations Environment Programme

UNESCO: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization

2 Ιστορία, Θεωρίες και Υποκείμενα της συμμετοχής

2.1 Προσέγγιση του ιστορικού πλαισίου της συμμετοχής των πολιτών

2.1.1 Η εξέλιξη της συμμετοχής στα χρόνια της αποικιακής ανάπτυξης

Η ιστορία της συμμετοχής στις διαδικασίες ανάπτυξης, ξεκινάει από την περίοδο του μεσοπολέμου στις Βρετανικές αποικίες της Αφρικής. Στην περίπτωση των αποικιών, ο στόχος της ανάπτυξης αποτέλεσε τη βάση για την νομιμοποίηση της αποικιακής παρέμβασης και συνδυαζόμενη με τις συζητήσεις για «λαϊκή συμμετοχή», οδήγησαν στον Βρετανικό Νόμο του 1929, για την Ανάπτυξη των Αποικιών.

Ενώ η εφαρμογή του Νόμου διαφοροποιούνταν μεταξύ των αποικιακών περιοχών, συνολικότερα η υλοποίησή του επιδίωκε να δημιουργήσει θεσμούς μέσω των οποίων ορισμένες αρμοδιότητες και εξουσίες μεταβιβάζονταν στους τοπικούς ηγέτες και θεσμούς. Ωστόσο, η παραπάνω μεταβίβαση συνοδεύονταν υπό την εποπτεία των αποικιακών αξιωματούχων και με τον περιορισμό της εφαρμογής των νόμων και των κανονισμών που επιδίωκαν να προωθήσουν την ανάπτυξη των αποικιοκρατούμενων περιοχών, όπως και να διατηρήσουν αυτό που οι αποικιοκράτες είδαν ως ηθική τάξη. Η παραπάνω συνθήκη και μέθοδος, ονομάστηκε έμμεσος κανόνας (Indirect Rule) και μπροστά στην ολοένα αυξανόμενη κριτική για την εφαρμογή του, ο αποικιακός διαχειριστής Donald Cameron αιτιολογούσε την εφαρμογή του ως τη μεταλαμπάδευση των αρχών του ανώτερου πολιτισμού του Ηνωμένου Βασιλείου, των σύγχρονων ιδεών και των υψηλών προτύπων, στους ιθαγενείς.⁶

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1930, οι επικριτές του έμμεσου κανόνα που γινόταν όλο και πιο προβληματικός, ισχυρίζονταν πως ενίσχυε τις υπάρχουσες ανισότητες, έδινε την εξουσία στα χέρια των ολιγαρχικών

⁶ Cameron, 1934

κυβερνώντων και δημιουργούσε ελάχιστες ευκαιρίες για λαϊκή συμμετοχή ή για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών και των παιδιών.⁷

Ένα χρόνο μετά το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και με τις οικονομικές πιέσεις που ασκούσε στις Βρετανικές αυτοκρατορικές φιλοδοξίες, ο Νόμος του 1929 αντικαταστάθηκε από τον Νόμο του 1940, για την Ανάπτυξη των Αποικιών και την Ευημερία. Ο νέος Νόμος αντιπροσώπευε τη μεταστροφή προς τη δημιουργία των προϋποθέσεων για αυτό που εξελίχθηκε αργότερα σε «βιομηχανία (διεθνούς) βοήθειας» και σηματοδότησε τη νέα Βρετανική αποικιακή διοίκηση της Αφρικής.⁸ Όπως παρατηρεί ο Morgan, ο νέος νόμος, απομακρύνθηκε από την προηγούμενη ιδέα ότι τα αποικιακά εδάφη πρέπει να βασίζονται στους δικούς τους πόρους και υπογράμμισε τη σημασία της κοινωνικής ανάπτυξης, ιδίως της εκπαίδευσης και του μακροπρόθεσμου προγραμματισμού, κάνοντας ολοκληρωμένα σχέδια, αναγκαία για την απελευθέρωση της χρηματοδότησης σε επικορηγώσεις και δάνεια για την αποικιακή ανάπτυξη.⁹

Την περίοδο μετά τον Νόμο του 1940, για την ανάπτυξη και την ευημερία των αποικιών, και το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, ακολούθησε το 1944, η Διάσκεψη του Bretton Woods που σήμανε τη δημιουργία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), της Παγκόσμιας Τράπεζας, καθώς και την υιοθέτηση του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που έγινε γνωστό ως το σύστημα του Bretton Woods.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 οι Βρετανοί επιδίωκαν να ετοιμάσουν τα εδάφη για τα μακρινά προάσια της αυτοδιοίκησης, κάνοντας αυτό ακριβώς που προμήνησε ο Cameron το 1934, άσκησαν ιδιαίτερους πολιτιστικούς ρυθμούς και πρακτικές εξουσίας, ως "ανάπτυξη". Το παραπάνω αποτέλεσε φυσικό επακόλουθο στη μεταγενέστερη περίοδο αποικιοκρατίας, καθώς σε μεγάλο βαθμό ήταν συνέπεια των προηγούμενων προσπαθειών για τον

⁷ Chambers, 1974

⁸ Cornwall, 2006

⁹ Morgan, 1964

«εκπολιτισμό» και την προώθηση αυτού που η Πράξη του 1929 είχε ορίσει ως «υπεύθυνη κυβέρνηση». ¹⁰

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950, στο έδαφος των ευρωπαϊκών αποικιών, μέσω ιδρυμάτων, συμβουλίων και επιτροπών, προωθήθηκε έντονα μια άλλη δέσμη συμμετοχικών πρακτικών. Το 1956, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (ECOSOC) των Ηνωμένων Εθνών, όρισε τη Κοινοτική Ανάπτυξη, με βασικά χαρακτηριστικά

1. *τη συμμετοχή των ίδιων των πολιτών στην προσπάθεια βελτίωσης του επιπέδου διαβίωσής τους με όσο το δυνατόν περισσότερη εμπιστοσύνη και δική τους πρωτοβουλία και*
2. *τη παροχή τεχνολογίας και άλλων υπηρεσιών με τρόπους που ενθαρρύνουν την πρωτοβουλία, την αυτοβοήθεια και την αμοιβαία βοήθεια και την καθιστούν πιο αποτελεσματική.* ¹¹

Ταυτόχρονα ο Arthur Creech, Υπουργός Εξωτερικών για το αποικιακό γραφείο εκείνης της περιόδου, καλούσε «στον εκπολιτισμό των βαρβάρων»:

... Εμπνεύστε τους άνδρες αυτούς με την ελπίδα ότι, όπως ποτέ άλλοτε, το Λονδίνο θα τους δώσει τα εργαλεία για το έργο τους, θα τους ενθαρρύνει να αναπτύξουν μια ευρεία αντίληψη των λειτουργιών και των ευθυνών τους και θα τους βοηθήσει να σχεδιάσουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Το Λονδίνο θα μπορούσε να τους βοηθήσει στην προσπάθειά τους να επεκτείνουν τη λαϊκή συμμετοχή στις δημόσιες υποθέσεις, να προωθήσουν την εκπαίδευση και να οικοδομήσουν για τους ανθρώπους καλύτερα πρότυπα κοινωνικής ζωής. ¹²

Σε σύμπνοια με τις παραπάνω στοχεύσεις εκείνη την περίοδο στη Κένυα, επιχειρούνταν η συμμόρφωση των ακτιβιστριών ενάντια στην αποικιοκρατία, μέσω της κοινοτικής ανάπτυξης και διδάσκοντάς τις την ιδιότητα του πολίτη και την ευθύνη, απομακρύνοντάς τις από τις εξεγέρσεις

¹⁰ Cornwall, 2006

¹¹ Brown, 2002: 14

¹² Morgan, 1964: 31

και δείχνοντάς τους τις δεξιότητες που κρίνονται κατάλληλες για τις «σωστές» συζύγους και τις μητέρες.¹³ Έτσι λοιπόν, η «λαϊκή συμμετοχή», σε αρκετές περιπτώσεις, έλαβε τη μορφή κρατικών προσπαθειών για περιορισμό και εξημέρωση των διαφωνιών μέσω της κοινοτικής ανάπτυξης.

Όπως αναφέρει ο Akpan (1956):

Οι μορφωμένοι εθνικιστές δεν είδαν στο σύστημα παρά μια ιμπεριαλιστική διάταξη από την πλευρά της κυβερνητικής εξουσίας με την οποία οι εν λόγω φυλές θα μπορούσαν να παραμείνουν για πάντα 'υπό' ή τουλάχιστον επ' αόριστων.¹⁴

2.1.2 Η ένταξη της συμμετοχής στις διεθνείς πρωτοβουλίες

Τα τέλη της δεκαετίας του '60 και οι αρχές του '70, με την σταδιακή απελευθέρωση των αποικιών, αποτέλεσαν μια εποχή στην οποία τα κοινωνικά κινήματα είχαν προκαλέσει τεράστιες κοινωνικές αλλαγές στην Ευρώπη και την Αμερική. Η αισιοδοξία μετά την ανεξαρτησία της Αφρικής ευνόησε τον πειραματισμό με εναλλακτικές μορφές ανάπτυξης, εκπαίδευσης και διακυβέρνησης.

Ταυτόχρονα, άρχισε να αμφισβητείται το συγκεντρωτικό μοντέλο διακυβέρνησης, με αποτέλεσμα τη σταδιακή στροφή των κέντρων λήψης αποφάσεων προς τη διεύρυνση της συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων με στόχο, τη συμπερίληψη των διαφορετικών οπτικών και προτεραιοτήτων των πολιτών και των ομάδων συμφερόντων στη χάραξη πολιτικής σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο.¹⁵

Το 1969, η απόφαση 2542 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, ζητά στο άρθρο 5 «την ενεργό συμμετοχή όλων των στοιχείων της κοινωνίας, ατομικά ή μέσω ενώσεων, ανεπιθύμητων και για την επίτευξη

¹³ Cornwall, 2006

¹⁴ Cornwall, 2006: 66

¹⁵ Pateman, 1970, Στρατηγία, 2015

των κοινών στόχων της ανάπτυξης» ενώ το άρθρο 15 απευθύνει έκκληση για:

1. *Τη θέσπιση μέτρων για την αποτελεσματική συμμετοχή, κατά περίπτωση, όλων των στοιχείων της κοινωνίας στην προετοιμασία και τη διεξαγωγή εθνικών σχεδίων και προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.*

2. *Την υιοθέτηση μέτρων για την αύξηση του ποσοστού λαϊκής συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ζωή των πολυάριθμων εθνικών κυβερνητικών φορέων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των συνεταιρισμών, των αγροτικών ενώσεων, των οργανώσεων των εργαζομένων και των εργοδοτών και των οργανώσεων γυναικών και νέων, με μεθόδους όπως τα εθνικά και περιφερειακά σχέδια κοινωνικής και οικονομικής προόδου και την ανάπτυξη της κοινότητας, με στόχο την επίτευξη μιας πλήρως ολοκληρωμένης εθνικής κοινωνίας, την επιτάχυνση της διαδικασίας της κοινωνικής κινητικότητας και την εδραίωση του δημοκρατικού συστήματος.¹⁶*

Παράλληλα, το ψήφισμα του 1969 Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών (LVIII) δήλωνε πως

*η συμμετοχή απαιτεί την εθελοντική και δημοκρατική συμμετοχή των ανθρώπων στη "(α) συμβολή στην ανάπτυξη των πόρων, (β) στη δίκαιη κατανομή των ωφελειών (γ) στη λήψη αποφάσεων όσον αφορά τον καθορισμό στόχων, στη διαμόρφωση πολιτικών και προγραμματισμού και στην εφαρμογή των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.*¹⁷

Από τη δεκαετία του '70, οι έννοιες της συμμετοχής μετατοπίστηκαν στην έμφαση μεταξύ της «συμμετοχής δικαιούχων», της «κοινοτικής συμμετοχής», της «συμμετοχής των φορέων» , της «συμμετοχής των

¹⁶ Cornwall, 2006: 70-1

¹⁷ Cornwall, 2006: 70

χρηστών / καταναλωτών» και της «συμμετοχή των πολιτών» και ταυτόχρονα, προτάθηκαν πολλές διαφορετικές συμμετοχικές προσεγγίσεις στην έρευνα, στη χάραξη πολιτικής και στον σχεδιασμό.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, πολλές εκθέσεις, μελέτες και προγράμματα του ΟΗΕ παρουσίαζαν τις δυνατότητες συμμετοχής και επαναπροσδιόρισαν τις παραμέτρους της. Ενώ, συνολικότερα η εμπλοκή του κοινού γινόταν αναπόσπαστος παράγοντας για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Η έκθεση του ΟΗΕ για τη Λαϊκή Συμμετοχή στην Λήψη αποφάσεων στην ανάπτυξη του 1975 υποστηρίζει ότι:

η λαϊκή συμμετοχή ως αναπόσπαστο μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας, έχει από καιρό γίνει αποδεκτή ως ιδανική σε διεθνές επίπεδο και γίνεται αποδεκτή σε έναν αυξανόμενο αριθμό χωρών.¹⁸

Στη Διάσκεψη της Στοκχόλμης του ΟΗΕ, το 1972, ως ένας από τους βασικούς στόχους της διάσκεψης, παρουσιάζονταν η σημασία της ενημέρωσης των πολιτών, όπως και η ευαισθητοποίησή τους προκειμένου και οι ίδιοι να είναι υπεύθυνοι απέναντι στα περιβαλλοντικά ζητήματα. Συγκεκριμένα, αναφέρεται:

[..] Η εκπαίδευση στα περιβαλλοντικά ζητήματα σε όλες τις ομάδες του πληθυσμού, με έμφαση στις λιγότερο προνομιούχες, είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ευαισθητοποίησή τους και την ανάπτυξη περιβαλλοντικά υπεύθυνων συμπεριφορών των ατόμων, των επιχειρήσεων και των κοινοτήτων, καθώς και την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος.¹⁹

Το 1975, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών (ECOSOC) κάλεσε τις κυβερνήσεις

..να υιοθετήσουν τη λαϊκή συμμετοχή ως βασικό μέτρο πολιτικής στην εθνική αναπτυξιακή στρατηγική ... [και] ενθάρρυνε την ευρύτερη δυνατή ενεργό συμμετοχή όλων των ατόμων και των εθνικών μη κυβερνητικών

¹⁸ Ο.π

¹⁹ Sohn 1973:480

*οργανώσεων στη διαδικασία ανάπτυξης, τον καθορισμό στόχων, τη διαμόρφωση πολιτικών και την εφαρμογή σχεδίων.*²⁰

Το 1976, η Παγκόσμια Διάσκεψη για την Απασχόληση (World Employment Conference) εξέδωσε ένα πρόγραμμα δράσης που χαρακτήρισε ως πολιτική βασικών αναγκών τη «συμμετοχή των ανθρώπων στη λήψη αποφάσεων που τους επηρεάζουν, μέσω οργανισμών της επιλογής τους» και το 1978, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, υποστήριξε ότι «η συμμετοχή είναι από μόνη της βασική ανάγκη».

Το 1980, στην έκθεση της UNESCO, "Many voices-One world", τονίζεται η ανάγκη για ίση πρόσβαση του κοινού σε πληροφορίες καθώς και συνολικότερα η ανάγκη να αποτελέσουν οι πολίτες φορείς αλλαγής και να επιτευχθεί η αλληλεπίδραση μεταξύ όλων των επιμέρους ομάδων της κοινωνίας. Στο ίδιο πλαίσιο, το 1987, η Έκθεση Brundtland, της Παγκόσμιας Επιτροπής για την Ανάπτυξη και το Περιβάλλον του ΟΗΕ, κάνει πολλαπλές αναφορές (άρθρα 43,75,76,77,78) στην αξία της συμμετοχής και στους διαφορετικούς τομείς ενδιαφέροντος και τα επίπεδα συμμετοχής (τοπικό, εθνικό, διεθνές κ.λπ.). Ταυτόχρονα, θέτοντας το στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης η έκθεση, αναφέρει τον οριζόντιο χαρακτήρα, ως μέσο επίτευξής του.²¹

Τη δεκαετία που ακολούθησε, άρχισε να γίνεται όλο και πιο εμφανής η αναποτελεσματικότητα της εξωτερικά επιβαλλόμενης πολιτικής, δεδομένου ότι σημαντικοί χορηγοί και οργανώσεις ανάπτυξης άρχισαν να υιοθετούν συμμετοχικές μεθόδους έρευνας και σχεδιασμού.

Ιδιαίτερη επιρροή σε αυτή την τάση είχε το έργο του Robert Chambers, το οποίο χτίστηκε από το ενδιαφέρον του για τη συμμετοχική ανάπτυξη της υπαίθρου, και την υπεράσπιση της Συμμετοχικής Αγροτικής Αξιολόγησης (Participatory Rural Appraisal (PRA) στη συμμετοχική ανάπτυξη

²⁰ Cornwall, 2006: 63-4

²¹ Brundtland Report 1987

γενικότερα.²² Η PRA ως μέθοδος, εκπονήθηκε για πρώτη φορά στην Ινδία και στην Κένυα το 1988, από την Εθνική Γραμματεία Περιβάλλοντος, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Clark ως παραλλαγή προηγούμενης μεθόδου που χρησιμοποιούνταν για την ανάπτυξη των αγροτικών πληθυσμών. Στη συνέχεια, η PRA ως μέθοδος, διαδόθηκε σε μεγάλους ρυθμούς σε όλο τον κόσμο-αποτελώντας εργαλείο και για τις ανεπτυγμένες χώρες του Βορρά, ενώ υλοποιήθηκε τόσο από Πανεπιστήμια όσο και από ΜΚΟ (ActionAid, UNICEF κ.α) που εκπαίδευαν το προσωπικό τους για την εφαρμογή της.²³ Σύμφωνα με τον Chambers (1994):

Η Συμμετοχική Αγροτική Αξιολόγηση (PRA) περιγράφει μια αυξανόμενη οικογένεια προσεγγίσεων και μεθόδων που επιτρέπουν στους ντόπιους να μοιράζονται, να ενισχύουν και να αναλύουν τις γνώσεις τους για τη ζωή και τις συνθήκες, να σχεδιάζουν και να ενεργούν. Η PRA έχει πηγές στη ακτιβιστική συμμετοχική έρευνα, στην ανάλυση του αγρο-οικοσυστήματος, στην εφαρμοσμένη ανθρωπολογία, στην επιτόπια έρευνα σχετικά με τα γεωργικά συστήματα και στην ταχεία εκτίμηση της υπαίθρου (RRA).²⁴

Όστόσο, οι Cooke και Kothari αναφέρουν για το παράδειγμα των PRA, ότι αντιμετωπίζουν τις κοινότητες, ως ομοιογενείς-στατικές-αρμονικές ενότητες ανθρώπων με κοινά ενδιαφέροντα και ανάγκες, καλύπτοντας με αυτόν τον τρόπο τις σχέσεις εξουσίας εντός τους, όπως και τις προκαταλήψεις για τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες με βάση, για παράδειγμα, την ηλικία, την τάξη, την κάστα, την εθνικότητα, τη θρησκεία και το φύλο.²⁵

Με βάση τα παραπάνω, παρόλη την στήριξη προς την συμμετοχή των πολιτών από τους διεθνείς οργανισμούς κατά τη δεκαετία του '80, υπήρχε και μία πλευρά αμφισβήτησης που θεωρούσε ότι αυτή η στήριξη ήταν αποτέλεσμα των ευκαιριών που προσέφερε η συμμετοχή για την αντιμετώπιση της αντίστασης των από «τα κάτω», παρέχοντας ένα

²² Cooke & Kothari, 2001

²³ Chambers, 1994

²⁴ Chambers, 1994:1

²⁵ Cooke & Kothari, 2001

πραϊντικό μέσο που εξουδετέρωνε τη λαϊκή αντίσταση στις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις. Η όπως χαρακτηριστικά λέει ο Esteva για τις προσεγγίσεις του '80 για τη λαϊκή συμμετοχή είναι πως

*Η δημοκρατία μετατρέπεται σε γραφειοκρατία.*²⁶

Από το '90 και μετά, οι μέθοδοι συμμετοχής εισήλθαν στην επικρατούσα τάση ανάπτυξης και η συμμετοχή έγινε γρήγορα μέρος των επίσημων στόχων και των σκοπών των κυβερνήσεων και των διεθνών φορέων ανάπτυξης, στις μελέτες για την άποψη των φτωχών και τα αναπτυξιακά προγράμματα.²⁷ Ταυτόχρονα, το ενδιαφέρον για τη συμμετοχή συχνά βασίζεται στην κοινότητα των ΜΚΟ, όπου στις αρχές της δεκαετίας του 1990, υπήρχε εκθετική ανάπτυξή τους, η οποία προωθήθηκε από χορηγίες που αποσκοπούσαν στην ενίσχυση της ικανότητάς τους να παρέχουν υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και πίστης στους φτωχούς των αγροτικών περιοχών. Οι ΜΚΟ ως πιο συμμετοχικές, λιγότερο γραφειοκρατικές, πιο ευέλικτες, αποδοτικότερες από πλευράς κόστους, με δυνατότητα προσέγγισης των φτωχών και μειονεκτούντων ατόμων, ανέλαβαν ολοένα και πιο σημαντικό ρόλο στην παροχή υπηρεσιών.²⁸

Το 1992, στη Διάσκεψη του ΟΗΕ στο Ρίο, στη 10η αρχή της έκθεσης, περιγράφεται η σημασία της διευκόλυνσης από τα κράτη, της πρόσβασης σε πληροφορίες και της ενθάρρυνσης της συμμετοχής του κοινού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και στην 22η αρχή δίνεται έμφαση στη συμμετοχή και αξιοποίηση της εμπειρικής γνώσης γηγενών ομάδων του πληθυσμού. Στο πλαίσιο της Ατζέντας 21, δίνεται έμφαση στη συμβολή του τοπικού επιπέδου, μέσα από την αρχή «think global act local» (σκέψου παγκόσμια δράσε τοπικά).²⁹

²⁶ Esteva, 1985:79

²⁷ Frediani, 2006, Williams, 2004

²⁸ Cornwall, 2006, Williams, 2004

²⁹ Rio Declaration, 1992, United Nations, 1992

Η Έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη του 1993 του Προγράμματος για την Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών προσφέρει πληροφορίες σχετικά με το βαθμό στον οποίο άλλαξε η συζήτηση στη δεκαετία του '90. Με δηλώσεις σχετικά με την «ώθηση» των ανθρώπων να συμμετάσχουν, η έκθεση τοποθετεί τη «συμμετοχή των ανθρώπων» σε μια «συνολική αναπτυξιακή στρατηγική.

Οι άνθρωποι πρέπει να καθοδηγούν τόσο το κράτος όσο και την αγορά. . . πρέπει να ληφθούν μέτρα ώστε να επιτρέπεται στους πολίτες να συμμετέχουν πλήρως στις δραστηριότητες των αγορών και να μοιράζονται δίκαια τα οφέλη τους.³⁰

2.1.3 Η συμμετοχή ως εργαλείο της Παγκόσμιας Τράπεζας

Ομοίως, η Παγκόσμια Τράπεζα το 1994, είδε τη συμμετοχή ως μια διαδικασία μέσω της οποίας οι ενδιαφερόμενοι επηρεάζουν και ελέγχουν τις αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, τις αποφάσεις και τους πόρους που επηρεάζουν τη ζωή τους. Αυτή η αναγνώριση και υποστήριξη για μεγαλύτερη εμπλοκή των προοπτικών, της γνώσης, των προτεραιοτήτων και δυνατοτήτων της τοπικής κοινωνίας, παρουσίασε μία εναλλακτική στον τρόπο ανάπτυξης μέχρι τότε και η οποία γρήγορα και ευρέως υιοθετήθηκε από ιδιώτες και οργανισμούς.³¹

Στο ίδιο πλαίσιο, η Παγκόσμια Έκθεση Ανάπτυξης (WDR) της Παγκόσμιας Τράπεζας το 1997, μιλά για τη «γεφύρωση του χάσματος μεταξύ κράτους και πολίτη» και ορίζοντας τα όρια της συμμετοχής, η έκθεση σηματοδοτεί ορισμένους τομείς - κυρίως τη μακροοικονομική πολιτική - ως κλειστούς για την εμπλοκή του κοινού.³²

Ωστόσο, η «συμμετοχή» των ανθρώπων ως «πολιτών» και ως «καταναλωτών» διαδραματίζει ολοένα και σημαντικότερο ρόλο στις συνταγές που υποστηρίζονται στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του κράτους:

³⁰ UNDP, 1993: 2

³¹ Cooke & Kothari, 2001

³² Cornwall, 2006

διαβουλεύσεις σε ευρεία βάση σχετικά με βασικές κατευθύνσεις πολιτικής, την άμεση συμμετοχή των χρηστών και των ομάδων δικαιούχων στο σχεδιασμό, την υλοποίηση και την παρακολούθηση των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, ενίσχυση παρά αντικατάσταση της ικανότητας και της αποτελεσματικότητας των τοπικών θεσμικών οργάνων, καθώς και διαδικασίες και κίνητρα για την οικοδόμηση ευθυνών και ανταγωνισμού.³³

Η κίνηση της συμμετοχικής ανάπτυξης από «τα περιθώρια στην ενσωμάτωση» φαίνεται στην Αναφορά 2000/1: *Attacking Poverty* (WDR, 2001) για την Παγκόσμια Ανάπτυξη της Παγκόσμιας Τράπεζας. Στο πλαίσιο της έρευνας για την Καταπολέμηση της Φτώχειας, ένα τεράστιο έργο που ονομάζεται «Οι Φωνές της Φτωχών»-πραγματοποιήθηκε σε πάνω από 100 χώρες στον αναπτυσσόμενο κόσμο, με στόχο να αντιπροσωπεύσει τις απόψεις των φτωχών. Σύμφωνα με τον Williams,

*οι φωνές των φτωχών παρατάσσονται προσεκτικά ώστε να παρέχουν υποστήριξη στις πολιτικές συνταγές της Παγκόσμιας Τράπεζας.*³⁴

Από το 1975, η Παγκόσμια Τράπεζα μέσω μελέτης της, διαπίστωσε ότι τα σχέδια είχαν μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας με τη συμμετοχή του κοινού, ενώ στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε με εκθέσεις της το 1987 και το 1994. Μέχρι το 2004, παρόμοιες ιδέες και επιχειρήματα χρησιμοποιήθηκαν από την τράπεζα για να υποστηρίξουν την «ανάπτυξη με βάση την κοινότητα» και την «ενδυνάμωση».³⁵

Παρόμοια κατεύθυνση ακολουθείται στα έγγραφα των οργανώσεων του ΟΗΕ και των διαφόρων δωρητών. Ωστόσο, γίνεται ελάχιστη ή καθόλου αναφορά στις προηγούμενες προσπάθειες για την προώθηση της συμμετοχής ή ακόμη και σε προηγούμενες πολιτικές συμμετοχής. Η υπεράσπιση του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών για την «ευρύτερη δυνατή ενεργό συμμετοχή» απεικονίζει την

³³ World Bank, 1997

³⁴ Williams, 2004: 558

³⁵ Cornwall, 2006

ανησυχία για την επέκταση του βάθους και του εύρους της συμμετοχής, που ήταν τόσο χαρακτηριστικό των συζητήσεων για την ανάπτυξη κατά τη δεκαετία του 1990. Η επιμονή για τη λαϊκή συμμετοχή στον καθορισμό προτεραιοτήτων και στη χάραξη πολιτικής, αναδεικνύει τα ίδια αιτήματα που η Παγκόσμια Τράπεζα είχε αρχίσει να υιοθετεί τη δεκαετία του 1990, φαινομενικά πεπεισμένη ότι οι «φτωχοί» είχαν κάτι να πουν στους διαμορφωτές πολιτικής.³⁶

2.1.4 Η εμπλοκή των πολιτών μέσα από τις Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες

Όσον αφορά στην Ευρωπαϊκή νομοθεσία, η εμπλοκή του κοινού πρωτοεμφανίζεται σε περιβαλλοντικά ζητήματα, με πρώτη αναφορά στη Σύμβαση του Aarhus το 1998. Η Σύμβαση, δέσμευσε τα συμβαλλόμενα μέρη να διασφαλίζουν τα δικαιώματα πρόσβασης σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα.³⁷

Το 2001, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ξεκίνησε τη δράση για τη βελτίωση της συμμετοχής στη διαδικασία χάραξης πολιτικής και νομοθεσίας σε επίπεδο ΕΕ, δημιουργώντας τη «Λευκή Βίβλο για την ευρωπαϊκή διακυβέρνηση». Η συγκεκριμένη Λευκή Βίβλος, απασκοπούσε στην ενίσχυση της κουλτούρας των διαβουλεύσεων και του διαλόγου σε επίπεδο ΕΕ και, συνεπώς, στην αύξηση της νομιμότητας των αποφάσεων. Όπως αναφέρεται στο έγγραφο, ορίζονται πέντε αρχές που θα υποστηρίζουν τη χρηστή διακυβέρνηση:

1. Η διαφάνεια
2. Η συμμετοχή
3. Η λογοδότηση
4. Η αποτελεσματικότητα και
5. Η συνοχή

³⁶ Ο.π

³⁷ Aarhus Convention, 1998

Στις στοχεύσεις για μεγαλύτερη συμμετοχή, αναφέρεται ως σημαντικός παράγοντας (μεταξύ άλλων) η ανάμειξη της κοινωνίας των πολιτών:

Η κοινωνία των πολιτών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προβολή των ανησυχιών του πολίτη και την παροχή υπηρεσιών που εξυπηρετούν τις ανάγκες του λαού. Οι εκκλησιαστικές και θρησκευτικές κοινότητες θα συμβάλλουν και αυτές σημαντικά. Οι οργανώσεις που αποτελούν την κοινωνία των πολιτών κινητοποιούν άτομα και έμμεσα, όπως π.χ. εκείνους που δοκιμάζονται από διακρίσεις ή αποκλεισμό. Η Ένωση ενθαρρύνει την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών στις υποψήφιες χώρες, ως μέρος της προετοιμασίας τους για προσχώρηση. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις παίζουν σοβαρό ρόλο σε παγκόσμιο επίπεδο στην αναπτυξιακή πολιτική. Συχνά δρουν ως σήμα κινδύνου ως προς την κατεύθυνση που παίρνει η πολιτική συζήτηση.³⁸

Το 2002, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει τον ορισμό της δημόσιας συμμετοχής

Η δημόσια συμμετοχή, ανάλογα με τα θέματα που αντιμετωπίζονται, έχει ως στόχο να δοθεί η δυνατότητα στους αντιπροσώπους των περιφερειακών και τοπικών αρχών, στις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, στις επιχειρήσεις και στις ενώσεις επιχειρήσεων, στους ενδιαφερόμενους πολίτες, στους πανεπιστημιακούς κύκλους και στους εμπειρογνώμονες να παράσχουν τη συνεισφορά τους.³⁹

Την ίδια χρονική περίοδο, τίθεται σε εφαρμογή για πρώτη φορά το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Συνεργασίας για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη, URBACT και εφαρμόζεται στα Κράτη Μέλη της ΕΕ, τη Νορβηγία και την Ελβετία. Το URBACT αποτελεί όργανο της Πολιτικής Συνοχής και είναι συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΤΠΑ) και τα Κράτη Μέλη/Κράτη Εταίρους. Όπως αναφέρεται,

³⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001:11

³⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002

Στόχος του URBACT είναι να ενεργοποιήσει τις πόλεις ώστε να συνεργαστούν και να αναπτύξουν ολοκληρωμένες λύσεις στις κοινές αστικές προκλήσεις, με τη βοήθεια της δικτύωσης, της εκμάθησης από τις εμπειρίες των άλλων πόλεων, τα διδάγματα και με την αναγνώριση και τον προσδιορισμό των καλών πρακτικών που θα βελτιώσουν τις αστικές πολιτικές.⁴⁰

Οι κύριες δραστηριότητες του προγράμματος είναι:

- 1. Τα Διακρατικά Δίκτυα: Για τη στήριξη των πόλεων στο σχεδιασμό και την εφαρμογή ολοκληρωμένων αστικών πολιτικών, μέσω αμοιβαίας μάθησης και μεταφοράς ορθών πρακτικών.*
- 2. Η Ανάπτυξη Δεξιοτήτων: Για την ενίσχυση των ικανοτήτων των τοπικών παραγόντων στο σχεδιασμό και την υλοποίηση ολοκληρωμένων και συμμετοχικών τοπικών πολιτικών.*
- 3. Την Κεφαλαιοποίηση και Διάδοση: Για τη δημιουργία και ανταλλαγή γνώσεων, πρακτικών και συστάσεων στο σχεδιασμό και την υλοποίηση βιώσιμων αστικών πολιτικών σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.⁴¹*

Όπως αναφέρεται το URBACT απευθύνεται σε όλους τους βασικούς φορείς που διαμορφώνουν βιώσιμες αστικές πολιτικές ανάπτυξης σε ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο: αρμοδίους για τη λήψη αποφάσεων, δημοτικό προσωπικό, διαχειριστικές αρχές επιχειρησιακών προγραμμάτων, Πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα κλπ.

Το 2003 βγήκε η έκδοση του URBACT I και η πρόσκληση για συμμετοχή, το 2007, έγινε αποδεκτή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η πρόταση για το πρόγραμμα URBACT II και το 2014, για το URBACT III, για να συνεχίσει να προωθεί την ολοκληρωμένη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και να συμβάλλει στην υλοποίηση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

⁴⁰ urbact.eu

⁴¹ Urbact flyer

Ο βασικός τρόπος λειτουργίας του Προγράμματος είναι μέσω δικτύων πόλεων με κοινές θεματικές και στόχους, τα οποία επιδιώκουν τη συνεργασία και χρηματοδότηση για την υλοποίηση των στόχων τους. Μέχρι σήμερα, έχουν συμμετάσχει πάνω από 550 πόλεις και 29 χώρες, ενώ υπάρχουν 61 διαφορετικά δίκτυα πόλεων στα οποία συμμετέχουν και ελληνικές πόλεις.

Όπως αναφέρεται ήδη στο πρώτο Urbact, ως μέθοδο εργασίας ορίζονται η *σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, η συμμετοχή των πολιτών και η διακυβέρνηση του έργου*.⁴²

Το 2003, θεσπίστηκαν δύο οδηγίες, η ΕΕ, 2003/4/ΕΚ σχετικά με την πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες και η 2003/35/ΕΚ, για τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων για περιβαλλοντικά θέματα.

Το 2004, ψηφίστηκε το πρόγραμμα δράσης για την προώθηση της συμμετοχής του ευρωπαίου πολίτη στα κοινά (Συμμετοχή του πολίτη) για τη χρονική περίοδο 2004-2006.⁴³ Αυτό, αποτέλεσε αρχικό στάδιο του προγράμματος *Ευρώπη για τους πολίτες*, που θεσπίστηκε για πρώτη φορά επίσημα το 2006 για τη χρονική περίοδο 2007-2013⁴⁴, ενώ ανανεώθηκε το 2014 για την χρονική περίοδο 2014-2020⁴⁵. Η ευθύνη για τις εργασίες που σχετίζονται με την υλοποίηση του προγράμματος έγκειται στον Εκτελεστικό Οργανισμό Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού (EACEA). Οι γενικές επιδιώξεις του προγράμματος, όπως διαμορφώθηκαν για τη χρονική περίοδο 2014-2020, παρουσιάζονται στο άρθρο 1 του Ευρωπαϊκού Κανονισμού και έγκειται στο:

1. να συμβάλει στην κατανόηση των πολιτών όσον αφορά την Ένωση, την ιστορία και την πολυμορφία της,

⁴² URBAN II Community Initiative, 2006

⁴³ Απόφαση αριθ. 2004/100/ΕΚ

⁴⁴ Απόφαση αριθ. 1904/2006/ΕΚ

⁴⁵ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 390/2014

2. να προαγάγει την ευρωπαϊκή ιθαγένεια και να βελτιώσει τις συνθήκες συμμετοχής των πολιτών στις δημοκρατικές διαδικασίες και στα κοινά σε επίπεδο Ένωσης.⁴⁶

Οι προτεραιότητες για τη «Συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες και στα κοινά» είναι τέσσερεις,

1. Κατανόηση και συζήτηση για τον ευρωσκεπτικισμό,
2. Αλληλεγγύη σε καιρούς κρίσης,
3. Καταπολέμηση του στιγματισμού των «μεταναστών» και ανάπτυξη αντιπεχειρημάτων για την
4. προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και της αμοιβαίας κατανόησης,
5. Συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης⁴⁷

χωρίς όμως να διαφαίνεται με κάποιο τρόπο στις θεματικές αυτές η προώθηση της συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες και στα κοινά, αλλά κυρίως φαίνεται πως δίνεται μια έμφαση στην αντιμετώπιση των ζητημάτων της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το 2006, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τη «Λευκή Βίβλο για μία Ευρωπαϊκή πολιτική επικοινωνίας». Όπως αναφέρεται στο έγγραφο

*Ο κύριος σκοπός της Λευκής Βίβλου είναι να ανοιχτεί ένας δρόμος και να κληθούν όλοι οι παίκτες να καταθέσουν τις ιδέες τους για το πώς μπορούμε καλύτερα να συνεργαστούμε για τη γεφύρωση του χάσματος. Θα διαμορφωθεί έτσι μία αιζέντα που θα κοιτάζει μπροστά ώστε, μέσω βελτιωμένης επικοινωνίας, να ενισχυθεί ο δημόσιος διάλογος στην Ευρώπη.*⁴⁸

Όπως αναφέρεται μέσα στο έγγραφο ,η Επιτροπή έχει ορίσει πέντε πεδία δράσης :

⁴⁶ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 390/2014

⁴⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016

⁴⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή , 2006: 2

1. Καθορισμός κοινών αρχών για τις δραστηριότητες επικοινωνίας στα ευρωπαϊκά ζητήματα·
2. Ενίσχυση του ρόλου των πολιτών·
3. Αξιοποίηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των νέων τεχνολογιών·
4. Κατανόηση της κοινής γνώμης και·
5. Κοινή προσπάθεια.

Εστιάζοντας στο πεδίο δράσης για τη συμμετοχή των πολιτών, ως τέσσερις βασικοί στόχοι αναφέρονται:

1. Να βελτιωθεί η αγωγή του πολίτη
2. Να συνδεθούν οι πολίτες μεταξύ τους
3. Η έγκριση του προτεινόμενου προγράμματος *Ευρώπη για τους Πολίτες*⁴⁹
4. Σύνδεση πολιτών και δημόσιων θεσμών

Η Συνθήκη της Λισαβόνας, ξεκίνησε ως συνταγματικό σχέδιο, στα τέλη του 2001, στο οποίο δόθηκε συνέχεια το 2002 και το 2003 από την Ευρωπαϊκή Συνέλευση, στο πλαίσιο της οποίας εκπονήθηκε το σχέδιο της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης (Συνταγματική Συνθήκη). Το Μαρτίου του 2007, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνήλθε στις 21-23 Ιουνίου του 2007, έδωσε λεπτομερή εντολή για σύγκληση Διακυβερνητικής Διάσκεψης (ΔΚΔ) υπό την πορτογαλική Προεδρία. Η ΔΚΔ ολοκλήρωσε τις εργασίες της τον Οκτώβριο του 2007 και η Συνθήκη υπεγράφη κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας στις 13 Δεκεμβρίου του 2007 όπου κυρώθηκε από όλα τα κράτη μέλη, ενώ άρχισε να ισχύει την 1η Δεκεμβρίου του 2009.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας εκφράζει τρεις θεμελιώδεις αρχές, της δημοκρατικής ισοτίας, της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της

⁴⁹ Το οποίο όπως αναφέρθηκε παραπάνω υλοποιήθηκε εκείνη την περίοδο για πρώτη φορά.

συμμετοχικής δημοκρατίας. Η συμμετοχική δημοκρατία λαμβάνει τη νέα μορφή μιας πρωτοβουλίας πολιτών.⁵⁰

Ιδιαίτερα σημαντική κίνηση της Συνθήκης της Λισαβόνας είναι η ιδέα των πρωτοβουλιών των Ευρωπαίων Πολιτών, που δίνουν τη δυνατότητα στους πολίτες να ζητούν απευθείας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να παρεμβαίνει για συγκεκριμένα θέματα προτείνοντας νέα νομοθεσία. Τις πρωτοβουλίες αυτές, πρέπει να υποστηρίζουν τουλάχιστον 1 εκατομμύριο πολίτες από ένα σημαντικό αριθμό χωρών της ΕΕ.

Το 2010, στο πλαίσιο της Πράσινης Βίβλου, διεξάγεται διαβούλευση για την "Πρωτοβουλία των Ευρωπαίων Πολιτών", που παρουσιάζει τα νομικά, διοικητικά και άλλα πρακτικά θέματα που θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο του νέου κανονισμού. Μετά την ολοκλήρωση αυτής της δημόσιας διαβούλευσης, τον Μάρτιο του 2010, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο, πρόταση κανονισμού για την πρωτοβουλία πολιτών. Τον Δεκέμβριο του 2010 επιτεύχθηκε συμφωνία όσον αφορά τον κανονισμό για την Πρωτοβουλία Ευρωπαίων Πολιτών και εγκρίθηκε στις 16 Φεβρουαρίου 2011. Στον Κανονισμό ορίζεται η Πρωτοβουλία των Πολιτών ως εξής:

Ως «πρωτοβουλία πολιτών» νοείται πρωτοβουλία η οποία υποβάλλεται στην Επιτροπή σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό, με την οποία η Επιτροπή καλείται, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της, να υποβάλει οποιαδήποτε κατάλληλη πρόταση επί θεμάτων στα οποία οι πολίτες θεωρούν ότι απαιτείται νομική πράξη της Επιτροπής για την εφαρμογή των συνθηκών και την οποία υποστηρίζουν έγκυρα τουλάχιστον ένα εκατομμύριο υπογράφωντες προερχόμενοι από το ένα τέταρτο τουλάχιστον των κρατών μελών.⁵¹

Στο Ευρωπαϊκό διαβατήριο για την ενεργό συμμετοχή του πολίτη, που κυκλοφόρησε το 2015 από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, αναφέρεται ως βασικό εργαλείο της Εργαλειοθήκης της

⁵⁰ Panizza, 2018

⁵¹ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 211/2011:3

Συμμετοχής η Πρωτοβουλία Πολιτών. Στον οδηγό της ΕΕΠ που υπάρχει εντός του ίδιου τεύχους, αναφέρεται:

Παρότι το επίσημο δικαίωμα δρομολόγησης πανευρωπαϊκής νομοθεσίας παραμένει στην αποκλειστική ευχέρεια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών αποτελεί θετικό μέσο για τη χάραξη της ημερήσιας διάταξης. Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι η ΕΠΠ είναι επίσης πύλη εισόδου στο μέλλον της συμμετοχικής πολιτικής: είναι πιο άμεση, πιο διακρατική και πιο ψηφιακή από οτιδήποτε προηγήθηκε.⁵²

Όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα της συμμετοχής σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, κατατοπιστική είναι η έκθεση Final Study Summary and Policy Recommendations, Participatory Citizenship in the European Union, έρευνας που πραγματοποιήθηκε τη χρονική περίοδο 2011- 2012, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ευρώπη για τους πολίτες».

Τα αποτελέσματα της έρευνας για τα προγράμματα σε επίπεδο συμμετοχής, έδειξαν πως οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν στο παρελθόν για την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, αμφισβητήθηκαν από την άποψη της αξίας και της βιωσιμότητάς τους, κυρίως λόγω της μείωσης των επιπέδων χρηματοδοτικής στήριξης. Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις επηρέασαν την πίστη των πολιτών στους σημερινούς πολιτικούς ηγέτες, με τα επίπεδα εμπιστοσύνης στα ευρωπαϊκά και εθνικά θεσμικά όργανα να μειώνονται δραματικά και ιδίως στις χώρες που επηρεάζονται περισσότερο από τις οικονομικές κρίσεις. Ταυτόχρονα, οι πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή των πολιτών δεν έχουν τεθεί ακόμη στο προσκήνιο των λύσεων για την οικονομική κρίση και οι πολιτικές που έχουν αναδυθεί βρίσκονται σε σχέση με τα οικονομικά οφέλη, π.χ. τα οφέλη του εθελοντισμού στις δεξιότητες για την αγορά εργασίας.⁵³

Μία συμπύκνωση των σκέψεων που προκύπτουν απ' όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για την ιστορική εξέλιξη του ρόλου της συμμετοχής στους

⁵² Kaufmann, 2015:20

⁵³ Hoskins & Kerr, 2012

διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, εκφράζεται με ακρίβεια από την τοποθέτηση του Robert Chambers:

Οι αναπτυξιακοί οργανισμοί συχνά κατηγορούνται για έλλειψη θεσμικής μνήμης. Η αμνησία σε αυτή την περίπτωση φαίνεται σχεδόν καλλιεργημένη, παρά απλά τυχαία, κάτι παρόμοιο με μια σιωπηρή συμφωνία να μην επικαλούνται αποτυχίες του παρελθόντος ή στοχασμούς για το παρελθόν που θα λειτουργούσαν ως τροχοπέδη στην επείγουσα επιχείρηση. [...] Η υπερβολική ενδοσκόπηση μπορεί να απογοητεύσει τους ανθρώπους ή όπως άλλος υπαινίχθηκε, το να μιλάμε για το παρελθόν, θα μπορούσε να μειώσει την ενέργεια εκείνων που πιστεύουν ότι δημιουργούν μία καινοτόμα και γενναία κατάσταση και οι οποίοι χρειάζονται απεγνωσμένα όλο αυτό το πάθος και την πεποίθηση του νεωτερισμού. Αυτό είναι ειρωνικό δεδομένου ότι η ρητορική της δεκαετίας του 1990 ήταν γεμάτη με συζητήσεις για την ανταπόκριση, την αντανakλαστικότητα και μάλιστα του «αγκαλιάσματος των σφαλμάτων»⁵⁴.

2.1.5 Το θεσμικό πλαίσιο για τη συμμετοχή του κοινού στην Ελλάδα

Σε μία προσπάθεια συμπίεσης με τις διεθνείς και Ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, η ελληνική νομοθεσία προσέγγισε το ζήτημα της συμμετοχής, ενώ ακολουθήσαν και ορισμένες προσπάθειες εφαρμογής της.

Σε πρώτη φάση, κατοχυρώνεται θεσμικά η συμμετοχή στο επίπεδο της ενημέρωσης, μέσω του άρθρου 5Α του Συντάγματος, συγκεκριμένα αναφέρεται:

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

⁵⁴ Chambers, 1997

2. Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19.

Στη συνέχεια, το 1999, μέσω του Ν. 2690/1999 συγκεκριμενοποιείται η ομάδα του κοινού με τα παραπάνω δικαιώματα, περιλαμβάνοντας όλους τους πολίτες.

Ένα από τα συνήθη εργαλεία που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική πραγματικότητα για την εν μέρει επίτευξη της συμμετοχής ή έστω, έκφρασης των απόψεων των πολιτών, είναι αυτό της διαβούλευσης. Μία δομή που χρησιμοποιεί αυτό το εργαλείο είναι η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, η οποία αποτελεί συνταγματικά θεσμοθετημένο χώρο κοινωνικού διαλόγου, σ' αυτή συμμετέχουν εργοδότες, εργαζόμενοι και άλλοι επαγγελματικοί φορείς, που εκφράζουν τις απόψεις τους στη διοίκηση για ζητήματα κοινωνικοοικονομικής πολιτικής. Ωστόσο, πιθανά το πιο διαδεδομένο μέσο πραγματοποίησης διαβουλεύσεων, είναι η διαδικτυακή πλατφόρμα «Ανοικτή Διακυβέρνηση», στην οποία προβάλλονται στο κοινό από διαθέσιμες θέσεις εργασίας στην κυβέρνηση έως πολύ μεγάλης σημασίας νομοσχέδια προς εφαρμογή.

Μία από τις σημαντικότερες προσπάθειες εμπλοκής των πολιτών στα ζητήματα της γειτονιάς τους, υπήρξε η Πολεοδομική Επιτροπή Γειτονιάς, η οποία ορίστηκε μέσω του Ν. 1337/ 1983 στο άρθρο 30, ενώ στη συνέχεια καταργήθηκαν. Συγκεκριμένα, αναφέρεται:

Για την παρακολούθηση των πολεοδομικών μελετών σε κάθε γειτονιά αναδεικνύεται από τους κατοίκους της, με ευθύνη του αντίστοιχου ΟΤΑ, Πολεοδομική Επιτροπή της Γειτονιάς (ΠΕΓ). Η ΠΕΓ διατυπώνει είτε προς το συνοικιακό συμβούλιο είτε προς το συμβούλιο δημοτικού διαμερίσματος είτε προς το δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο γνώμη και προτάσεις σχετικά με όλα τα πολεοδομικά και λειτουργικά προβλήματα της γειτονιάς και ειδικότερα

σχετικά με τις τροποποιήσεις και την εφαρμογή των πολεοδομικών γενικά διατάξεων, τον καθορισμό χρήσεων γης, το χαρακτηρισμό και τους κανονισμούς λειτουργίας πεζόδρομων, τον καθορισμό θέσεων κτιρίων ή χώρων στάθμευσης οχημάτων, θέσεων κτιρίων ειδικών και κοινωφελών χρήσεων, τη συντήρηση και χρήση παραδοσιακών κτιρίων ή και άλλων στοιχείων, την απομάκρυνση ή την απαγόρευση χρήσεων που δημιουργούν προβλήματα περιβάλλοντος κλπ. Η σύνθεση, ο τρόπος και ο χρόνος ανάδειξης των ΠΕΓ, οι αρμοδιότητες τους και η σχέση τους με τον αντίστοιχο δήμο ή κοινότητα, ρυθμίζονται με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

Στον ίδιο νόμο, για το δεύτερο επίπεδο πολεοδομικού σχεδιασμού , την πολεοδομική μελέτη, το άρθρο 7 του ν. 1337/83 «επιβάλλει» τη δημοσιότητα της μελέτης για ενημέρωση των πολιτών και «επιτρέπει» την υποβολή ενστάσεων από αυτούς. Ενώ όσο αφορά στη συμμετοχή των πολιτών στα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ), σύμφωνα με το άρθρο 3 του ν. 1337/83 , θα πρέπει να επιδιώκεται η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων πολιτών στη σύνταξη του ΓΠΣ με κάθε πρόσφορο τρόπο , όπως π.χ. ανοιχτές συγκεντρώσεις ή ενημέρωση από τον τύπο.

Εξίσου, το 1997, γίνεται αναφορά για την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στην παράγραφο 5 του άρθρου 1, του νόμου 2508/1997, *Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις*, όπου όπως αναφέρεται:

Η πραγμάτωση των σκοπών του νόμου επιδιώκεται με διαδικασίες συμμετοχής και αποκέντρωσης, που εκτός από τις πρωτοβουλίες, τη σύμπραξη και τις αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης, περιλαμβάνουν κατά το δυνατόν την ενεργό συμμετοχή του πολίτη και των κοινωνικών φορέων στη διαμόρφωση των επιλογών, των στόχων και προτεραιοτήτων, στη διάρθρωση των επί μέρους σχεδίων και προγραμμάτων και στην παρακολούθηση της εφαρμογής τους.

Ωστόσο, η διάταξη αυτή εμφανίζεται ως διακήρυξη γενικών αρχών συμμετοχής χωρίς να φαίνεται πως θα καταστεί δυνατός ο τρόπος εφαρμογής της.

Το 2005, ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο η Σύμβαση του Aarhus με τον Ν. 3422/2005 (ΦΕΚ 303, 13.12.2005), κατοχυρώνοντας νομικά τις διαδικασίες συμμετοχής του κοινού και στη χώρα μας.

Το 2010, με τον Νόμο του « Καλλικράτη» (Ν. 3852/2010), καθιερώθηκε δυνατότητα ή και υποχρέωση (με βάση πληθυσμιακά κριτήρια) σύστασης Επιτροπών διαβούλευσης σε επίπεδο Δήμων και Περιφερειών. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 76 του Ν.3852/2010 προβλέπεται:

[...] Η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας, όπως:

- 1. των τοπικών εμπορικών και επαγγελματικών συλλόγων και οργανώσεων*
- 2. των επιστημονικών συλλόγων και φορέων*
- 3. των τοπικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών*
- 4. των εργαζομένων στο δήμο και τα νομικά του πρόσωπα*
- 5. των ενώσεων και συλλόγων γονέων*
- 6. των αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων*
- 7. των εθελοντικών οργανώσεων και κινήσεων πολιτών*
- 8. άλλων οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών*
- 9. εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων νέων και*
- 10. δημότες*

Σχετικά με την δικαιοδοσία της Δημοτικής Επιτροπής Διαβούλευσης αναφέρεται πως :

Η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης:

α) Γνωμοδοτεί στο δημοτικό συμβούλιο σχετικά με τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης του δήμου, το επιχειρησιακό πρόγραμμα και το τεχνικό πρόγραμμα του δήμου.

β) Γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, που παραπέμπονται σε αυτή από το δημοτικό συμβούλιο ή τον δήμαρχο.

γ) Εξετάζει τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών.

δ) Δύναται να διατυπώνει παρατηρήσεις επί του περιεχομένου των κανονιστικού χαρακτήρα αποφάσεων οι οποίες εκδίδονται σύμφωνα με το άρθρο 79 του Κ.Δ.Κ..

Η συμμετοχή των πολιτών μέσα από την Ελληνική νομοθεσία, κινείται στο πρίσμα της ενημέρωσης και της διαβούλευσης, χωρίς να διασφαλίζεται η ενεργός συμμετοχή αυτών. Ακόμα και στο επίπεδο της διαβούλευσης, αυτή περιορίζεται στην γνωμοδότηση και στην διατύπωση διαφωνιών των πολιτών ή εκπροσώπων, χωρίς όμως οι φορείς υλοποίησης να δεσμεύονται από αυτές. Με βάση τα προηγούμενα και χρησιμοποιώντας τη σκάλα της Arnstein, θα λέγαμε πως η Ελληνική νομοθεσία κινείται στο πλαίσιο της «επιφανειακής χειρονομίας για συμμετοχή (tokenism)». Ακόμα και στην περίπτωση των Πολεοδομικών Επιτροπών Γειτονιάς, που αποτέλεσαν την πιο ενεργή κίνηση από πλευράς νομοθεσίας για την εμπλοκή των πολιτών, δεν ευδοκίμησαν, καθώς δεν στηρίχθηκαν από τις τοπικές αρχές, οι οποίες προτίμησαν να μονοπωλούν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, με παραδοσιακές μεθόδους πελατειακών σχέσεων.⁵⁵

⁵⁵ Ευαγγελίδου, 2010

Υποκατηγορίες Ελληνική Νομοθεσία
επιφανειακής
χειρονομίας για
σ υ μ μ ε τ ο χ ή
(tokenism)

Ενημέρωση

1. Αρχική θεσμική κατοχύρωση του πρώτου επιπέδου συμμετοχής, εκφράζεται μέσω του άρθρου 5Α: δικαίωμα στην πληροφόρηση/Κοινωνία της Πληροφορίας

2. Ν. 2690/1999: συγκεκριμενοποιείται η ομάδα του κοινού με τα παραπάνω δικαιώματα, περιλαμβάνοντας όλους τους πολίτες

Διαβούλευση

3. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

4. Διαδικτυακή πλατφόρμα
« Ανοικτής Διακυβέρνησης»,

Ν. 1337/ 1983, άρθρο 30.

5. Πολεοδομική Επιτροπή Γειτονιάς (δεν υφίσταται πια)

6. Συμμετοχή στην διαμόρφωση των ΓΠΣ

7. Υποβολή ενστάσεων για τις μελέτες

8. Ν. 2508/1997, άρθρο 1, παράγραφος 5

9. Ν. 3422/2005 (ΦΕΚ 303, 13.12.2005):ενσωμάτωση της σύμβασης του Aarhus στο ελληνικό δίκαιο.

10. Ν. 3852/2010, « Καλλικράτης»: καθιέρωση της δυνατότητας ή και υποχρέωσης (με βάση πληθυσμιακά κριτήρια) σύστασης Επιτροπών διαβούλευσης σε επίπεδο Δήμων και Περιφερειών (άρθρο 76).

2.2 Προσέγγιση των θεωριών συμμετοχής

2.2.1 Σκάλες και τυπολογίες της συμμετοχής

Στο πλαίσιο κατανόησης και δημιουργίας μίας αποτελεσματικής συμμετοχικής διαδικασίας, η βιβλιογραφία για τη συμμετοχή επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο σε μεθοδολογίες ή μηχανισμούς και τον τρόπο με τον οποίο θα δουλέψουν. Η εστίαση γίνεται στα τεχνικά όρια της προσέγγισης και τονίζεται η ανάγκη για μια εκ νέου εξέταση των μεθοδολογικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται. Ταυτόχρονα, έχει δοθεί λιγότερη προσοχή σε ό, τι πραγματικά συμβαίνει στην πράξη, σε ποιον συμμετέχει, σε ποια βάση και με ποιους όρους, αλλά και στους θεωρητικούς, πολιτικούς και εννοιολογικούς περιορισμούς της συμμετοχής.⁵⁶

Ωστόσο, αναπτύχθηκαν κάποιες τυπολογίες και «σκάλες» της συμμετοχής, προκειμένου να δώσουν έμφαση στην πρόθεση, και στην προσέγγιση εκείνων που κινούν τη συμμετοχή και οι οποίες κινούνται παράλληλα με την ιστορική εξέλιξη αυτής, βοηθώντας μας να κατανοήσουμε βαθύτερα τις προθέσεις και τα αποτελέσματα.

Η σκάλα της συμμετοχής της Sherry Arnstein (1969, διάγραμμα), είναι από τις πρώτες τυπολογίες που παράχθηκαν και αναπτύχθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '60 με στόχο να περιγράψει την εμπλοκή των πολιτών στις συμμετοχικές διαδικασίες στις ΗΠΑ. Ο «έλεγχος από τους πολίτες» βρίσκεται στην κορυφή της σκάλας, ενώ η κατηγορία της «μη συμμετοχής» στο χαμηλότερο σημείο και περιέχει την χειραγώγηση και την θεραπεία. Διακρίνει την «δύναμη των πολιτών», που περιλαμβάνει τον έλεγχο από τους πολίτες, την εξουσιοδότηση και τις συνεταιρικές σχέσεις, με την «επιφανειακή χειρονομία για συμμετοχή (tokenism)», η οποία περιλαμβάνει τη διαβούλευση, την ενημέρωση και την ειρήνευση.⁵⁷

⁵⁶ Cooke & Kothari, 2001, Cornwall, 2002

⁵⁷ Arnstein, 1969

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η κατηγοριοποίηση των δραστηριοτήτων που συνδέουν την «επιφανειακή χειρονομία για συμμετοχή (tokenism)», με τις προσπάθειες και μάλιστα τους ορισμούς των αναπτυξιακών οργανισμών που υποστηρίζουν πως προωθούν τη συμμετοχή. Για παράδειγμα, η Παγκόσμια Τράπεζα, περιλαμβάνει τόσο την παροχή πληροφοριών και τη διαβούλευση ως μορφές συμμετοχής, ενώ τόσο στο Βορρά όσο και στον Νότο η διαβούλευση χρησιμοποιείται ευρέως, ως μέσο νομιμοποίησης των αποφάσεων που έχουν ήδη ληφθεί, παρέχοντας την ιδέα της συμμετοχής προκείμενου να προσδώσουν ηθική εξουσία στη διαδικασία.⁵⁸

Η Arnstein, στο άρθρο της *A ladder of citizen participation*, περιγράφει μία σειρά παραδειγμάτων εμπλοκής των πολιτών στις ΗΠΑ, καταλήγοντας πως ακόμα και όταν μιλάμε για την «Δύναμη των πολιτών» και τον «έλεγχο από τους πολίτες» δεν παύει το κράτος και η εκλεγμένη εξουσία να είναι αυτή που θα έχει τον τελικό λόγο και την διαχείριση των οικονομικών πόρων.⁵⁹

Το 1995, ο Jules Pretty παρουσιάζει μία νέα τυπολογία της συμμετοχής, η οποία εστιάζει κυρίως στους χρήστες των συμμετοχικών προσεγγίσεων. Η τυπολογία του κινείται από τις αρνητικές μορφές συμμετοχής- οι οποίες χαρακτηρίζονται από τη χειραγωγούμενη συμμετοχή και την παθητική συμμετοχή, σε αποφάσεις που ήδη έχουν παρθεί- μέχρι τις θετικότερες μορφές, όπως η συμμετοχή των διαβουλευσεων και των υλικών κινήτρων.⁶⁰

⁵⁸ Cornwall, 2008

⁵⁹ Arnstein, 1969

⁶⁰ Pretty, 1995

Τύπος Συμμετοχής	Χαρακτηριστικά
Χειραγωγούμενη	Εκπρόσωποι του «κοινού» υπ-εκλεγμένοι και χωρίς εξουσία σε επίσημες επιτροπές.
Παθητική	Μονομερείς ανακοινώσεις από τη διοίκηση ή διαχείριση του έργου, χωρίς καμία ακρόαση στις απαντήσεις του κοινού.
Μέσω διαβούλευσης	Η συμμετοχή περιορίζεται στην έκφραση γνώμης ή απάντησης σε ερωτήσεις. Οι εξωτερικοί εκπρόσωποι καθορίζουν τα προβλήματα και τις διαδικασίες συλλογής πληροφοριών, ελέγχοντας έτσι την ανάλυση, οι «ειδικοί» δεν έχουν καμία υποχρέωση να λάβουν υπόψη τις απόψεις του συμβουλίου
Για υλικά κίνητρα	Συμμετοχή του κοινού μέσω της παροχής πόρων, χωρίς όμως τη συμμετοχή σε πειραματισμούς και στη διαδικασία μάθησης.
Λειτουργική	Το κοινό μπορεί να συμμετέχει σχηματίζοντας ομάδες για την κάλυψη προκαθορισμένων αποφάσεων. Η συμμετοχή αυτή μπορεί να είναι διαδραστική και με επιμερισμένη τη λήψη αποφάσεων, αλλά τείνει να προκύψει μόνο μετά από σημαντικές αποφάσεις που έχουν ήδη παρθεί από εξωτερικούς παράγοντες.
Διαδραστική	Το κοινό συμμετέχει στην ανάλυση, την ανάπτυξη των δραστικών σχεδίων και στο σχηματισμό ή την ενίσχυση των τοπικών θεσμών. Η συμμετοχή θεωρείται ως δικαίωμα και όχι μόνο ως το μέσο επίτευξης των στόχων του έργου. Η διαδικασία περιλαμβάνει διεπιστημονικές μεθοδολογίες που επιδιώκουν πολλαπλές οπτικές γωνίες και κάνουν χρήση των συστημικών και δομημένων διαδικασιών μάθησης. Οι ομάδες αναλαμβάνουν τον έλεγχο των τοπικών αποφάσεων και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι διαθέσιμοι πόροι χρησιμοποιούνται, έτσι ώστε να έχουν μερίδιο στην διατήρηση των δομών ή στις πρακτικές.
Ενεργοποίηση (Self-mobilization)	Το κοινό συμμετέχει πρωτοβουλιακά ανεξάρτητα από τα εξωτερικά θεσμικά όργανα με στόχο να αλλάξουν τα συστήματα. Αναπτύσσουν επαφές με εξωτερικούς οργανισμούς για τους πόρους και τις τεχνικές συμβουλές που χρειάζονται, αλλά διατηρούν τον έλεγχο στην αξιοποίηση των πόρων. Η ενεργοποίηση μπορεί να εξαπλωθεί αν η κυβέρνηση και οι ΜΚΟ παρέχουν ένα ευνοϊκό πλαίσιο στήριξης. Τέτοιες αυτόνομες κινητοποιήσεις μπορούν ή και όχι να αμφισβητήσουν τις υπάρχουσες διανομές του πλούτου και της

Οι τυπολογίες της Arnstein και του Pretty περιγράφουν ένα φάσμα που ορίζεται από την μετατόπιση του ελέγχου που ασκούν οι αρμόδιες αρχές στον έλεγχο που ασκείται από τους ίδιους τους πολίτες. Η διαφοροποίησή των δύο μεθόδων έγκειται στα τελικά σημεία των κατηγοριοποιήσεων, δεδομένου ότι ο έλεγχος από τους πολίτες, της Arnstein ξεπερνάει την ενεργοποίηση σε ατομικό επίπεδο, του Pretty. Η ενεργοποίηση σε ατομικό επίπεδο, μπορεί να προωθείται ενεργά από το κράτος και τις διεθνείς υπηρεσίες ως τμήμα των στόχων απόδοσης, που είναι απόλυτα συνεπείς με τις νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις για την ανάπτυξη. Αυτό που γίνεται κατανοητό και από τις δύο τυπολογίες, είναι πως τα κίνητρα εκείνων που υιοθετούν και εφαρμόζουν τις συμμετοχικές προσεγγίσεις αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα- αν όχι το μοναδικό- στη διαμόρφωση των επεμβάσεων και πως η συμμετοχή έχει να κάνει απόλυτα με την εξουσία και τον έλεγχο.⁶¹

Το 1996, η Sarah White προτείνει μία νέα τυπολογία, η οποία εστιάζει στα συμφέροντα που διακυβεύονται στις διάφορες μορφές συμμετοχής. Η τυπολογία της χρησιμοποιείται περισσότερο ως ένας τρόπος ανάλυσης του πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη συμμετοχή, καθώς και ως ένα μέσο εντοπισμού των αντικρουόμενων ιδεών σχετικά με το πώς ή το γιατί η συμμετοχή χρησιμοποιείται σε κάθε συγκεκριμένο στάδιο μιας διαδικασίας.⁶²

⁶¹ Ο.π

⁶² White, 1996

Μορφή	Τι σημαίνει «συμμετοχή» για τον φορέα υλοποίησης;	Τι σημαίνει «συμμετοχή» για όσους λαμβάνουν το αποτέλεσμα;	Ο λόγος της «συμμετοχής»
Εικονική	Νομιμοποίηση - δείχνουν ότι κάνουν κάτι	Ένταξη - διατήρηση κάποιας πρόσβασης σε πιθανά οφέλη	Για "το φαίνεσθαι"
Οργανική	Αποδοτικότητα - περιορισμός της εισόδου χρηματοδοτών, στήριξη στις εισφορές της κοινότητας και περισσότερο αποδοτικά έργα	Κόστος - χρόνος που δαπανάται για τις σχετικές εργασίες με το έργο και τις άλλες δραστηριότητες	Ως μέσο για την επίτευξη αποτελεσματικότητας κόστους και τοπικών εγκαταστάσεων
Αντιπροσωπική	Αειφορία - αποφυγή της δημιουργίας εξάρτησης	Μόχλευση - επιρροή της μορφής του έργου και δυνατότητα διαχείρισης	Για να δοθεί στους ανθρώπους η φωνή και η δυνατότητα να καθορίσουν τη δική τους ανάπτυξη.
Μεταβλητή	Εξουσιοδότηση - οι άνθρωποι παίρνουν τις δικές τους αποφάσεις, σκέφτονται τι πρέπει να κάνουν και αναλαμβάνουν δράση	Εξουσιοδότηση - είναι σε θέση να αποφασίζουν και να ενεργούν για τους εαυτούς τους	Τόσο ως ένα μέσο και ένα τέλος, μιας συνεχούς δυναμικής

Οι διακρίσεις που παρουσιάζονται από τις τυπολογίες ως σαφείς και ξεκάθαρες αναδύονται ως μη ευκρινείς. Πράγματι, τα θολά όρια των τυπολογιών, είναι προϊόν της δέσμευσης από διαφορετικούς παράγοντες στις συμμετοχικές διαδικασίες, καθένας από τους οποίους μπορεί να έχει μία διαφορετική αντίληψη για το τι σημαίνει «συμμετοχή». ⁶³

2.2.2 Οι σχέσεις εξουσίας στη συμμετοχή

Αυτό που γίνεται ξεκάθαρο από τις παραπάνω προσεγγίσεις της συμμετοχής, είναι πως αναπτύσσονται μεταξύ των εμπλεκόμενων διάφορες σχέσεις εξουσίας που καθορίζουν τις διαδικασίες, τον βαθμό εμπλοκής και τα κίνητρα. Είναι εμφανές πως αυτοί που έχουν την εξουσία είναι και αυτοί που καθορίζουν τον βαθμό εμπλοκής των ενδιαφερόμενων, ενώ συχνά σε φαινομενικά καλύτερες συνθήκες συμμετοχής υπάρχουν εξουσίες που δρουν με λιγότερο εμφανή τρόπο.

Για παράδειγμα, η χρήση όρων όπως η «εταιρική σχέση» και η «κοινή ιδιοκτησία», από μεγάλους και ισχυρούς παράγοντες όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), προσκαλούν σε εμπλοκή με «ισότιμους όρους ανταγωνισμού» αλλά ταυτόχρονα αποκρύβουν τις ανισότητες σε πόρους και εξουσία. ⁶⁴

Βασιζόμενοι στη θεωρία του Lukes για την Εξουσία, οι VeneKlasen και Miller (2002) αναλύουν τις τρεις μορφές εξουσίας ως εξής:

1. **Ορατή εξουσία:** Το επίπεδο αυτό περιλαμβάνει τις ορατές και καθορισμένες πτυχές της πολιτικής εξουσίας - τους τυπικούς κανόνες, τις δομές, τις αρχές, τους θεσμούς και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων... Οι στρατηγικές που στοχεύουν σε αυτό το επίπεδο προσπαθούν συνήθως να αλλάξουν το «ποιος, πώς και τι» της χάραξης πολιτικής ώστε η πολιτική διαδικασία να είναι πιο

⁶³ Cornwall, 2008

⁶⁴ Ο.π

δημοκρατική και υπεύθυνη και εξυπηρετεί τις ανάγκες και τα δικαιώματα των ανθρώπων και την επιβίωση του πλανήτη.

2. **Κρυμμένη εξουσία:** Ορισμένοι ισχυροί άνθρωποι και ιδρύματα διατηρούν την επιρροή τους ελέγχοντας ποιος δύναται να παίρνει αποφάσεις και τι γίνεται στην ημερήσια διάταξη. Αυτή η δυναμική λειτουργεί σε πολλά επίπεδα για να αποκλείσει και να υποτιμήσει τις ανησυχίες και την αντιπροσώπευση άλλων λιγότερο ισχυρών ομάδων... Η ενδυνάμωση των στρατηγικών υπεράσπισης που επικεντρώνονται στην ενίσχυση των οργανώσεων και των κινήσεων των φτωχών μπορεί να οικοδομήσει τη συλλογική δύναμη και την νέα ηγεσία, να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο η πολιτική ατζέντα διαμορφώνεται και αυξάνει την ορατότητα και τη νομιμότητα των θεμάτων, των διεκδικήσεων και των απαιτήσεων.
3. **Αόρατη εξουσία:** Η αόρατη εξουσία, διαμορφώνει τα ψυχολογικά και ιδεολογικά όρια της συμμετοχής. Αυτό το επίπεδο εξουσίας διαμορφώνει τις πεποιθήσεις των ανθρώπων, την αίσθηση του εαυτού και την αποδοχή του κατεστημένου - ακόμα και την ανωτερότητα ή κατωτερότητα που αισθάνονται. Οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης, διακονίζουν πολιτιστικά και ιδεολογικά τον αποκλεισμό και την ανισότητα, ορίζοντας τι είναι φυσιολογικό, αποδεκτό και ασφαλές. Οι στρατηγικές αλλαγής σε αυτόν τον τομέα στοχεύουν στην κοινωνική και πολιτική κουλτούρα καθώς και στην ατομική συνείδηση για να μεταμορφώσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι τον εαυτό τους και τους γύρω τους, και πώς οραματίζονται τις μελλοντικές τους δυνατότητες και εναλλακτικές.⁶⁵

Σύμφωνα με τους Cooke και Kothari, η προσέγγιση του Φουκώ στην κατανόηση της εξουσίας, είναι πως είναι αμφίδρομη και όχι χωρισμένη σε αυτούς που την έχουν κ εκείνους που όχι. Η εξουσία είναι δυναμική και πολυδιάστατη, μεταβαλλόμενη ανάλογα με το πλαίσιο, τις περιστάσεις και τα

⁶⁵ VeneKlasen & Miller, 2002

συμφέροντα. Οι εκφράσεις και οι μορφές της κυμαίνονται από την κυριαρχία και την αντίσταση στη συνεργασία και τον μετασχηματισμό. Από την άλλη η προσέγγιση της εξουσίας ως κάτι σταθερό, χαρακτηρίζει τη συμμετοχική ανάπτυξη, και οδηγεί σε πρακτικές που βασίζονται στις συμβατικές διαστρωματώσεις της δύναμης, ενώ εξυπηρετούν στο να κρυφτεί η συνεχής καταπίεση στις ζωές των ανθρώπων σε κάθε έκβαση της καθημερινής τους ζωής, διασφαλίζοντας ότι οι συμμετέχοντες παραμένουν το αντικείμενο της εποπτείας της ανάπτυξης.⁶⁶

Όπως επισημαίνει η Cornwall, η νεοφιλελεύθερη οικειοποίηση των γλωσσών της «συμμετοχής από τα κάτω» και της χειραφέτησης, έχει εργαστεί για να επαναπροσδιορίσει την ενδυνάμωση ως «την απελευθέρωση από το παρεμβατικό κράτος». Νομιμοποιώντας την αδράνεια εκ μέρους του κράτους, αυτοί οι διάλογοι αποφεύγουν την αναγνώριση της πραγματικότητας για τις θεσμοθετημένες σχέσεις εξουσίας, οι οποίες εμποδίζουν τους περιθωριοποιημένους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν τις ανάγκες τους και να τις διεκδικούν.⁶⁷

Η δημιουργία νέων θεσμικών ρυθμίσεων που θέτουν ως στόχο τη συμμετοχή, μέσω της «συν διαχείρισης» και της «συμμετοχικής διακυβέρνησης», δεν οδηγεί αναγκαστικά σε μεγαλύτερη ένταση ή σε αλλαγή πολιτικής υπέρ των λιγότερο ισχυρών. Το παραπάνω θα εξαρτηθεί από τη φύση των σχέσεων εξουσίας που περιβάλλουν και εμπνέουν αυτούς τους νέους, δυνητικά πιο δημοκρατικούς, χώρους⁶⁸.

2.2.3 Οι χώροι συμμετοχής

Σύμφωνα με τον Gaventa, ως «Χώροι» θεωρούνται οι ευκαιρίες, οι στιγμές και τα μέσα όπου οι πολίτες μπορούν να ενεργήσουν για να επηρεάσουν

⁶⁶ Cooke & Kothari, 2001, VeneKlasen & Miller, 2002

⁶⁷ Cornwall, 2000Q 31n

⁶⁸ Gaventa, 2006

δυναμικά τις πολιτικές, τις συζητήσεις, τις αποφάσεις και τις σχέσεις που επηρεάζουν τη ζωή και τα ενδιαφέροντά τους.⁶⁹

Ο χώρος είναι ένα κοινωνικό προϊόν ... δεν είναι απλώς «εκεί», ένα ουδέτερο δοχείο που περιμένει να γεμίσει, αλλά είναι ένα δυναμικό, ανθρώπινο κατασκευασμένο μέσο ελέγχου, και ως εκ τούτου κυριαρχίας, δύναμης.⁷⁰

Όσο που όταν μιλάμε για την έννοια των χώρων συμμετοχής, χρειάζεται να λαμβάνουμε υπόψη και τα όρια που εμπεριέχονται σ' αυτόν. Όπως αναφέρει η Cornwall, οι χώροι συμμετοχής δεν είναι ουδέτεροι, αλλά διαμορφώνονται από τις σχέσεις εξουσίας, οι οποίες τους περιβάλλουν και εισέρχονται σε αυτούς.⁷¹ Οι σχέσεις εξουσίας συμβάλλουν στη διαμόρφωση των ορίων των χώρων συμμετοχής, τι είναι δυνατό εντός τους και ποιος μπορεί να εισέλθει, με ποιες ταυτότητες, προβληματισμούς και συμφέροντα.

Χρησιμοποιώντας την ιδέα των ορίων από τον Foucault και άλλους, η Hayward προτείνει να κατανοήσουμε την εξουσία ως το δίκτυο κοινωνικών ορίων που οριοθετούν τα πεδία πιθανής δράσης. Η ελευθερία, από την άλλη, είναι η ικανότητα της συμμετοχής αποτελεσματικά στη διαμόρφωση των κοινωνικών ορίων που καθορίζουν το τι είναι δυνατό. Υπό αυτή την έννοια, η συμμετοχή ως ελευθερία δεν είναι μόνο το δικαίωμα να συμμετέχει κανείς αποτελεσματικά σε ένα συγκεκριμένο χώρο, αλλά το δικαίωμα να καθορίζει και να διαμορφώνει το χώρο αυτό.⁷²

Μία δυναμική που πρέπει να διερευνήσουμε κατά την εξέταση των χώρων συμμετοχής είναι το πώς αυτοί δημιουργήθηκαν, με ποια συμφέροντα και με ποιους όρους δέσμευσης. Στην προσπάθεια αυτής της διερεύνησης ο Gaventa εντοπίζει και κατηγοριοποιεί τρεις χώρους συμμετοχής:

⁶⁹ Gaventa, 2006

⁷⁰ Lefebvre, 1991: 24

⁷¹ Cornwall, 2002

⁷² Gaventa, 2006

1. **Κλειστοί χώροι:** Οι αποφάσεις λαμβάνονται από ένα σύνολο φορέων πίσω από κλειστές πόρτες, χωρίς κανένα πρόσχημα της διεύρυνσης των ορίων για την ένταξη του κοινού.
2. **Χώροι πρόσκλησης:** Είναι αυτοί που προκύπτουν ως προσπάθειες για τη διεύρυνση της συμμετοχής και το πέρασμα από τους κλειστούς χώρους σε περισσότερο «ανοιχτούς», δημιουργούνται νέοι χώροι που μπορεί να αναφέρονται ως χώροι πρόσκλησης, δηλαδή αυτούς στους οποίους οι άνθρωποι (όπως οι χρήστες, οι πολίτες ή οι δικαιούχοι) καλούνται να συμμετάσχουν από διάφορες κατηγορίες αρχών, είτε πρόκειται για την κυβέρνηση, είτε για υπερεθνικούς οργανισμούς ή μη κυβερνητικές οργανώσεις.
3. **Διεκδικούμενοι/ Δημιουργημένοι χώροι:** Είναι οι χώροι που διεκδικήθηκαν από τους λιγότερο ισχυρούς φορείς από/ ή ενάντια στους κατόχους εξουσίας, ή δημιουργήθηκαν περισσότερο αυτόνομα απ' αυτούς. Συχνά, χαρακτηρίζονται ως «οργανικοί» χώροι που προκύπτουν «από σύνολα με κοινές ανησυχίες ή ταυτίσεις και μπορεί να προκύψουν ως αποτέλεσμα λαϊκών κινητοποιήσεων, τόσο για ζητήματα ταυτότητας ή για κοινές ανησυχίες, ή μπορεί να αποτελούν χώρους στους οποίους ομοϊδεάτες συμμετάσχουν μαζί λόγω των κοινών τους επιδιώξεων». ⁷³

Οι παραπάνω χώροι βρίσκονται σε δυναμική σχέση μεταξύ τους, ανοίγουν και κλείνουν συνεχώς μέσα από τους αγώνες για νομιμότητα και αντίσταση, το συνεταιρισμό και το μετασχηματισμό. Το άνοιγμα προηγουμένως κλειστών χώρων μπορεί να συμβάλει σε νέες κινητοποιήσεις και συνειδητοποίηση, οι οποίες ενδέχεται να έχουν τη δυνατότητα να ανοίξουν τους εν λόγω χώρους ευρύτερα. Αντίστοιχα, η ισχύς που αποκτήθηκε σε ένα χώρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την είσοδο σε νέους πιο κλειστούς. ⁷⁴

⁷³ Ο.π

⁷⁴ Gaventa, 2004

Οι κλειστοί χώροι μπορούν να επιδιώξουν να αποκαταστήσουν τη νομιμότητα μετατρεπόμενοι σε προσκεκλημένους χώρους. Ομοίως, μπορεί να δημιουργηθούν προσκεκλημένοι χώροι από την άλλη κατεύθυνση, καθώς οι πιο αυτόνομες κινήσεις των ανθρώπων προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τα δικά τους φόρουμ για την εμπλοκή τους με το κράτος. Αντίστοιχα, η εξουσία που αποκτάται σε ένα χώρο, μέσω νέων δεξιοτήτων, ικανότητας και εμπειριών, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εισέλθει και να επηρεάσει άλλους χώρους. Από αυτή την άποψη, το μετασχηματιστικό δυναμικό των χώρων συμμετοχικής διακυβέρνησης πρέπει πάντα να αξιολογείται σε σχέση με τους άλλους χώρους που τους περιβάλλουν.⁷⁵

Όπως αναφέρει η Cornwall, στηριζόμενη στις ιδέες του Lefebvre (2001), η απλή δημιουργία νέων χώρων μπορεί να μην είναι αρκετή για να επιφέρει μεγαλύτερη συμμετοχή ή δικαιοσύνη στη διανομή πόρων ή τη λήψη αποφάσεων. Η τοποθέτηση της δημιουργίας μυριάδων νέων χώρων σε επίπεδο τοπικής κυβέρνησης μέσα στις υφιστάμενες σχέσεις πελατείας και εξουσίας είναι κρίσιμη, όπως και η πληρέστερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται αυτές τις συνθήκες και το πώς οι κανόνες του παιχνιδιού μέσα σε αυτούς τους χώρους περιγράφουν τα όρια της συμμετοχής του κοινού, στη συζήτηση και στη λήψη αποφάσεων.⁷⁶

Όστόσο, η αρνητική αντιμετώπιση των χώρων συμμετοχής, που τους άγγιξε η «μηχανή της ανάπτυξης», και παρέχονται ή διεκδικούνται από αυτή, δεν είναι προωθητική, καθώς υποτιμά την δυνατότητα των λιγότερο ισχυρών, σε οποιαδήποτε ενέργεια ανατροπής των σχέσεων εξουσίας που δημιουργούνται σε αυτούς και συνολικότερα στις διαδικασίες συμμετοχής.⁷⁷

⁷⁵ Gaventa, 2006

⁷⁶ Cornwall, 2002

⁷⁷ Hickey, 2004

2.3 Προσέγγιση των υποκειμένων της συμμετοχής

2.3.1 Η Ιδιότητα του Πολίτη

Η ιδιότητα του πολίτη, συχνά συνδέεται με την φιλελεύθερη ενσάρκωσή της, δηλαδή τα νόμιμα δικαιώματα και ευθύνες που παρέχονται από το κράτος στους πολίτες του. Ωστόσο οι νεότερες προσεγγίσεις αποσκοπούν στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ πολιτών και κράτους με την αναδιατύπωση της ιδιότητας του πολίτη. Οι εναλλακτικές και λαϊκίστικες προσεγγίσεις αντιλαμβάνονται την ιδιότητα του πολίτη σε ενεργούς όρους, αρχικά σχετιζόμενη με τη λήψη αποφάσεων σε κοινοτικό επίπεδο, αλλά αργότερα ασχολήθηκαν με την ιδιότητα του πολίτη σε πολλαπλές πολιτικές κοινότητες συμπεριλαμβανομένου του κράτους.⁷⁸

Η ιδιότητα του πολίτη (citizenship), ως νομικός ορισμός στη σύγχρονη κοινωνία είναι ιδιαίτερα στενός λόγω κάποιων παραμέτρων όπως του ότι πέρα από τα νόμιμα δικαιώματα των πολιτών, είναι σημαντικό κάποιος να έχει τη δυνατότητα να τα ασκήσει, δηλαδή τη γνώση, τους πόρους, τις συνδέσεις, να του δίνεται το βήμα από το κράτος να συμμετέχει ως ενεργός πολίτης.⁷⁹

Ο Oldfield υποστηρίζει πως υπάρχει διαφορά μεταξύ της ιδιότητας του πολίτη σαν θέση και της ιδιότητας του πολίτη ως πρακτική. Πάνω σ' αυτό η Lister (1997) αναφέρει πως το:

Να είσαι πολίτης στη νομική και κοινωνιολογική έννοια σημαίνει να απολαμβάνεις τα δικαιώματα της ιδιότητας του πολίτη που είναι απαραίτητα για την ενέργεια και την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή. Για να ενεργείς ως πολίτης προϋποθέτει την εκπλήρωση των δυνατοτήτων αυτού του καθεστώτος.⁸⁰

⁷⁸ Hickey, 2004

⁷⁹ Hoskins & Kerr, 2012

⁸⁰ Lister, 1997: 41

Η Bames (1999), προτείνει τρεις τρόπους με τους οποίους η συλλογική δράση μέσω της ιδιότητας του πολίτη μπορεί να είναι μέρος της κοινωνικής πολιτικής: ως κοινωνικό δικαίωμα, ως μορφή μέσου και πρακτικής, και ως σχέση υπευθυνότητας μεταξύ των παρόχων της δημόσιας υπηρεσίας και των χρηστών τους.⁸¹

Δίνοντας έμφαση στη συμμετοχή χωρίς αποκλεισμούς ως το θεμέλιο της δημοκρατικής πρακτικής, εμφανίζεται η τάση για μία πιο ενεργή έννοια της ιδιότητας του πολίτη - η οποία τους πολίτες ως «κατασκευαστές και διαμορφωτές» και όχι ως «χρήστες» των παρεμβάσεων ή υπηρεσιών που προσφέρονται από άλλους.⁸²

Όπως λέει η Lister,

Το δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων στην κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και πολιτική ζωή πρέπει να συμπεριληφθεί στη σχέση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ... Η ιδιότητα του πολίτη ως συμμετοχική, μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει μια έκφραση ανθρώπινου παράγοντα στην πολιτική σκηνή, που ορίζει ευρέως, την ιδιότητα του πολίτη ως δικαίωμα που επιτρέπει στους ανθρώπους να ενεργούν ως δρώντες.⁸³

Στο πλαίσιο αυτό, ο διάλογος για την ιδιότητα του πολίτη χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε σχέση με το δικαίωμα και τις επιταγές της συμμετοχής. Για παράδειγμα, αναφέρεται η ιδιότητα του πολίτη ως η πράξη οποιουδήποτε ανθρώπου να παίρνει μέρος στις δημόσιες υποθέσεις. Όλο και περισσότερο, αυτή η "συμμετοχή" προωθείται ως δικαίωμα ή ακόμα και ως υποχρέωση και όχι απλώς ως μια πρόσκληση που προσφέρεται στους δικαιούχους.⁸⁴

Η συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη (participatory citizenship) λοιπόν, ως έννοια τονίζει τη δράση και την πρακτική των πολιτών ως παράγοντες σε

⁸¹ Jones, E., & Gaventa, J., 2004

⁸² Gaventa, 2004

⁸³ Lister 1998: 228

⁸⁴ Jones, E., & Gaventa, J., 2004

σχέση με την πολιτική και το κράτος, καθώς και το ότι οι ζωντανές δημοκρατίες απαιτούν ενεργούς πολίτες – τόσο εντός όσο και εκτός του πολιτικού συστήματος – που θα παρακολουθούν τη διαδικασία και θα είναι πρόθυμοι και ικανοί να ενεργούν για να δημιουργήσουν ή να αντισταθούν στην αλλαγή.⁸⁵

Η μετατόπιση της συζήτησης στη "συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη", ανοίγει μια νέα οπτική για τη συμμετοχή στην ανάπτυξη. Μέσω αυτής, η συμμετοχή εκτείνεται στις αυτόνομες μορφές δράσης μέσω των οποίων οι πολίτες δημιουργούν τις δικές τους ευκαιρίες και όρους συμμετοχής, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ της "κοινωνικής" και της "πολιτικής" συμμετοχής.⁸⁶

Όπως προτείνουν η Cornwall και ο Gaventa, όταν οι πολίτες αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως φορείς διακυβέρνησης, αντί για παθητικούς δικαιούχους υπηρεσιών και πολιτικής, μπορεί να είναι περισσότερο σε θέση να διεκδικήσουν την ιδιότητα του πολίτη αναζητώντας ενεργά μεγαλύτερη ευθύνη, καθώς και συμμετέχοντας στη διαμόρφωση πολιτικών που επηρεάζουν τη ζωή τους.

Ωστόσο, η ιδιότητα του πολίτη ως στόχος συχνά συμπεριλαμβάνει την μεταφορά της ευθύνης του κράτους στα υποκείμενα ή όπως αναφέρει ο Rose, η ιδιότητα του πολίτη λειτουργεί με όρους σχέσεων μεταξύ της κοινότητας και της υποκειμενικότητας, μεταξύ των συλλογικών ευθυνών, της ηθικής και της προσωπικής υποχρέωσης.⁸⁷

Η ιδιότητα του πολίτη συνεπάγεται σήμερα πράξεις ελεύθερης αλλά και υπεύθυνης επιλογής σε διάφορες ιδιωτικές, εταιρικές και δημόσιες πρακτικές, από την εργασία μέχρι την αγορά. Ο πολίτης ως καταναλωτής, πρέπει να γίνει ενεργός πράκτορας στη ρύθμιση της επαγγελματικής εμπειρογνωμοσύνης. Ο πολίτης ως συνειτός, πρέπει να γίνει ενεργός συμβάλλοντας στην παροχή ασφάλειας. Ο πολίτης ως υπάλληλος, πρέπει να γίνει ενεργός παράγοντας

⁸⁵ Hoskins & Kerr, 2012

⁸⁶ Cornwall, 2002:4

⁸⁷ Rose, N., 2013

στην αναγέννηση της βιομηχανίας. Ο πολίτης ως καταναλωτής, πρέπει να αποτελεί παράγοντα καινοτομίας, ποιότητας και ανταγωνιστικότητας. Ο πολίτης ως κάτοικος, πρέπει να ενισχύει την οικονομική ανάπτυξη μέσω της γνώσης του οικονομικού περιβάλλοντος, των δικτύων εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας. Ο πολίτης, πρέπει να εφαρμόζει τις δημοκρατικές του υποχρεώσεις ως μορφή κατανάλωσης μέσω νέων τεχνικών, όπως οι ομάδες εστίασης και η έρευνα συμπεριφοράς.⁸⁸

Στο αυτή την προσέγγιση της ιδιότητας του πολίτη, οι πολίτες ερμηνεύεται πως συνδέονται με τις κοινότητές τους, μέσω δεσμών πίστης, συγγένειας και αμοιβαίας αναγνώρισης και αποκτούν την ταυτότητά τους που θεωρείται ως μια πολυπλοκότητα αξιών, πεποιθήσεων, κανόνων συμπεριφοράς, μορφών ύπαρξης, σχέσεων με την εξουσία, τεχνικών αυτοδιαχείρισης, τρόπων επίλυσης διλημάτων και αντιμετώπισης της μοίρας τους, μέσω αυτών των αναγνωρίσεων. Ο πολίτης ως μέλος μιας κοινότητας πρέπει να είναι υπεύθυνος για τη μοίρα του, καθώς και για την οικογένεια, τους συγγενείς του και τους γείτονές του.⁸⁹

Η μετατροπή της ιδιότητας του πολίτη από κατοχή σε αξίωμα, ενσωματώνεται στην εικόνα του ενεργού και επιχειρηματικού πολίτη ο οποίος επιδιώκει να μεγιστοποιήσει τον τρόπο ζωής του μέσα από πράξεις επιλογής που δεν συνδέονται τόσο σε ένα ομοιογενές κοινωνικό πεδίο, όσο σε αλληλεπικαλυπτόμενες αλλά δυσανάλογες κοινότητες υπακοής και ηθικής υποχρέωσης.⁹⁰

Όπως αναφέρουν οι Jones και Gaventa σε σχέση με την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη:

Δίνοντας σε όλους τους πολίτες ένα ενιαίο σύνολο κοινωνικών δικαιωμάτων δεν προάγει απαραίτητα δίκαια αποτελέσματα. Πράγματι, τείνει να αποσπά τις ανισότητες από τα πολιτικά και ιστορικά πλαίσια μέσα στα οποία παράγονται

⁸⁸ Rose, N., 2013:108

⁸⁹ Jones, E., & Gaventa, J., 2004, Rose, N., 2013

⁹⁰ Rose, N., 2013

και διατηρούνται και να αγνοείται η θεμελιώδης επιρροή στην συνείδηση των ανθρώπων και στις δυνατότητές τους να υποστηρίζουν τα δικαιώματά τους και τις ανάγκες τους. Διαφορετικοί πολίτες έχουν στην πραγματικότητα πολύ διαφορετικές ανάγκες, συμφέροντα και προτεραιότητες και ο καθένας ξεκινά από μία διαφορετική θέση εξουσίας και πόρων⁹¹.

Σύμφωνα με την Mouffe (1992), η ταυτότητα θα πρέπει να ερμηνεύεται ως ένα σύνολο «υποκειμενικών θέσεων/ τοποθετήσεων», (όπως «γυναίκα», «νότια Αιθιοπας», «αργότισσα», «μουσουλμάνα» κ.λπ.), το καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύει την ταυτότητα του ατόμου με μια συγκεκριμένη ομάδα. Η αίσθηση της ομαδικής πολιτικής ταυτότητας, παράγεται μέσω της ταύτισης με άλλους που κατέχουν αντίστοιχες ταυτότητες. Σε στιγμές κατά τις οποίες μια συγκεκριμένη πολιτική ταυτότητα δρα υπό την ιδιότητα του πολίτη, αυτή η διάσταση της ταυτότητας υπό την οποία οι άνθρωποι δρουν (για παράδειγμα τα κινήματα των γυναικών, οι εκστρατείες για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων ή ο αγώνας ανθρώπων που βρίσκονται στο περιθώριο), γίνεται «κυρίαρχη».⁹²

Οι «φεμινίστριες», οι «ακτιβιστές των συνδικαλιστικών οργανώσεων» κ.α καθιστούν σαφέστερα την περίπλοκη φύση της ιδιότητας του πολίτη και της ταυτότητας, καθώς εξ ορισμού είναι πολιτικές ταυτότητες, οι οποίες σημαίνουν συνείδηση και δράση για αλλαγή γύρω από συγκεκριμένες συνθήκες, συζητήσεις και πρακτικές.⁹³

Όπως αναφέρθηκε, όχι μόνο οι διαφορετικοί άνθρωποι έχουν διαφορετικές ικανότητες και ευκαιρίες να συμμετάσχουν σε πολιτικές, κοινωνικές και αστικές δραστηριότητες, αλλά οι διαμορφώσεις της κρατικής πολιτικής συχνά αποκλείουν τις ανάγκες και τις εμπειρίες συγκεκριμένων ομάδων. Χρησιμοποιώντας παραδείγματα από όλο τον κόσμο, ο Gaventa και ο Valderrama (1999) ισχυρίζονται ότι ο έλεγχος της "συμμετοχικής δομής" και των σχετικών διαδικασιών, που καθορίζουν τους χώρους, τους δρώντες, τις

⁹¹ Jones, E., & Gaventa, J., 2004: 10

⁹² Mouffe, 1992

⁹³ Jones, E., & Gaventa, J., 2004

διατάξεις και τις διαδικασίες, είναι συνήθως στα χέρια της κυβέρνησης και έτσι οι συμπεριλήψεις και οι αποκλεισμοί συχνά διαμορφώνονται από «πάνω».⁹⁴

Η αντίληψη της Arendt για τον «ενεργό πολίτη» ως ένα άτομο του οποίου τα δικαιώματα εξαρτώνται από την πράξη της συμμετοχής σε μια πολιτική κοινότητα, επικεντρώνει την προσοχή μας στα ερωτήματα σχετικά με το ποιος συμμετέχει στους ενδιάμεσους θεσμούς που γεφυρώνουν τους ανθρώπους και τα θεσμικά όργανα που επηρεάζουν τη ζωή τους, σε ποια βάση και με ποιες επιπτώσεις. Εάν η συμμετοχή των ανθρώπων θεωρείται ως εμπλοκή του χρήστη, αντί ως πρακτική των δικαιωμάτων του και των υποχρεώσεων που αφορούν την ιδιότητά του, αυτό οδηγεί στην αποπολιτικοποίηση της συμμετοχής.⁹⁵ Συμπερασματικά, όπως αναφέρει η Cornwall:

Η ενίσχυση της συμμετοχικής ιδιότητας του πολίτη απαιτεί περισσότερα από την πρόσκληση ή την ώθηση των ανθρώπων στο να συμμετάσχουν και απαιτεί περισσότερα από τη διάθεση χώρων ώστε να εκφράσουν τις ανάγκες τους συγκεντρώνοντας τις "φωνές" τους. Η αποτελεσματική συμμετοχή, προϋποθέτει την πρόσβαση των ανθρώπων σε πληροφορίες στις οποίες θα βασιστεί η συζήτηση ή η κινητοποίηση για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να απαιτήσουν τις ευθύνες απ' αυτούς που τις έχουν. Για το σκοπό αυτό απαιτείται ενεργός δέσμευση για την καλλιέργεια της φωνής, την οικοδόμηση κριτικής συνείδησης, την υποστήριξη για την ένταξη των γυναικών, των παιδιών, των αναλφάβητων, των φτωχών και των αποκλεισμένων στόμων, με τη διευκόλυνση των ανοιχτών χώρων για συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, και την οικοδόμηση των πολιτικών δυνατοτήτων για δημοκρατική δέσμευση.⁹⁶

Τέλος, μία ακόμα προβληματική σε σχέση με το πώς γίνεται αντιληπτή η ιδιότητα του πολίτη, ειδικά στις πολιτικές προώθησης των ενεργών πολιτών

⁹⁴ Gaventa, J., & Valderrama, C., 1999

⁹⁵ Cornwall, 2002, Jones, E., & Gaventa, J., 2004

⁹⁶ Cornwall, 2002:28

και της ενεργοποίησής τους, είναι πως αυτή η ιδιότητα ταυτίζεται όχι μόνο με τα πολιτικά δικαιώματα αλλά με τη συμμετοχή των πολιτών στις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

2.3.1 Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών

Οι Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών (ΟΚΠ), σε πολλές χώρες, διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην εκπλήρωση των κοινωνικών, πολιτιστικών και κοινωνικών υπηρεσιών, είτε πρόκειται για ξεχωριστό αυτοχρηματοδοτούμενο οργανισμό είτε για συνεργασία με τις εθνικές κυβερνήσεις και τις τοπικές δημόσιες αρχές. Επίσης, διαδραματίζουν πολιτικό και αστικό ρόλο (civil role) φέρνοντας κοινωνικά, αστικά και περιβαλλοντικά ζητήματα στην ατζέντα και επηρεάζοντας τις πολιτικές των κυβερνήσεων και των επιχειρήσεων.

Ο όρος «κοινωνία των πολιτών» χρονολογείται από τον γαλλικό και σκωτσέζικο διαφωτισμό του 18ου αιώνα, την εποχή των «φιλοσόφων». Ο Ferguson επινόησε τον όρο για να διακρίνει τα γραπτά της «κοινωνίας» και της «κυβέρνησης» σχετικά με την «πρόοδο» σαφέστερα μεταξύ τους. Η ιδέα της «προόδου» (η δυνατότητα δημιουργίας μιας καλύτερης εναλλακτικής μορφής κοινωνίας) και η έννοια της «κοινωνίας των πολιτών» χρησιμοποιήθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα από φιλοσόφους όπως ο Hegel και από τη νέμεσή του, τον Marx. Ωστόσο, ο όρος «κοινωνία των πολιτών» ουσιαστικά εξαφανίστηκε από τον κοινωνικό επιστημονικό λόγο και αναγεννήθηκε τη δεκαετία του 1980 από μια γενιά κοινωνικών επιστημόνων που απασχολούνταν για άλλη μια φορά με τη δημιουργία μιας νέας και καλύτερης μορφής κοινωνίας- απελευθερωμένη αυτή τη φορά από τον σοβιετικό απολυταρχισμό σε αντίθεση με την ταξική και ελιτιστική μοναρχία του παλαιότερου καθεστώτος.⁹⁷

Η Παγκόσμια Τράπεζα υιοθέτησε τον ορισμό της κοινωνίας των πολιτών που αναπτύχθηκε από πολλά κορυφαία ερευνητικά κέντρα:

⁹⁷ Veltmeyer. 2008: 240

Η Κοινωνία των πολιτών είναι το ευρύ φάσμα μη κυβερνητικών και μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που έχουν παρουσία στη δημόσια ζωή, εκφράζοντας τα συμφέροντα και τις αξίες των μελών τους ή άλλων, βάσει ηθικών, πολιτιστικών, πολιτικών, επιστημονικών, θρησκευτικών ή φιλανθρωπικών εκτιμήσεων. Ως εκ τούτου, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών αναφέρονται σε ευρύ φάσμα οργανώσεων: κοινοτικές ομάδες, ΜΚΟ, εργατικά σωματεία, ιθαγενείς ομάδες, φιλανθρωπικές οργανώσεις, οργανώσεις πίστης, επαγγελματικές ενώσεις και ιδρύματα.⁹⁸

Κατά τους Salamon & Anheir (1997), οι ΟΚΠ χαρακτηρίζονται από πέντε κριτήρια:

Είναι ιδιωτικά, δηλαδή θεσμικά ξεχωριστά από την κυβέρνηση. Είναι μη κερδοσκοπικά, δηλαδή δεν επιστρέφουν κέρδη που παράγονται στους ιδιοκτήτες ή τους διευθυντές τους. Είναι αυτοδιοικούμενα, δηλαδή εξοπλισμένα για να ελέγχουν τις δικές τους δραστηριότητες. Είναι εθελοντικά, τουλάχιστον εν μέρει, δηλαδή περιλαμβάνουν κάποιο ουσιαστικό βαθμό εθελοντικής συμμετοχής, είτε στην πραγματική διεξαγωγή των δραστηριοτήτων του οργανισμού είτε στη διαχείριση των υποθέσεων του.⁹⁹

Αυτός ο ορισμός είναι ωστόσο αμφισβητήσιμος καθώς ορισμένοι οργανισμοί μπορεί να βρίσκονται οριακά σε σχέση με αυτά τα κριτήρια. Συνολικά, οι ΟΚΠ είναι πολύ διαφορετικές και μπορούν να πάρουν διάφορα σχήματα, ενώ οι πέντε βασικοί τύποι ΟΚΠ είναι οι θρησκευτικές, οι κοινοτικές, οι φιλανθρωπικές και τα συνδικάτα, καθώς και δύο τύποι υβριδικών οργανισμών (οργανώσεις επιχειρήσεων και κυβερνητικές ΟΚΠ).

Ως προς την αναγνώριση και ενσωμάτωση των ΟΚΠ, τα Ηνωμένα Έθνη είναι ο διεθνής οργανισμός ο οποίος υπήρξε ιστορικά ο πιο ανοιχτός σε αυτές. Από τη δημιουργία του, τη δεκαετία του '40, ο ΟΗΕ έχει αναγνωρίσει επίσημα τη νομιμότητα των ΟΚΠ να συμμετάσχουν στην παγκόσμια διακυβέρνηση μέσω του άρθρου 71 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

⁹⁸ World Economic Forum, 2013:8

⁹⁹ Salamon and Anheier, 1997: 9

Συνεπώς, οι ΟΚΠ μπορούν να συμμετέχουν επίσημα σε διάφορες εκδηλώσεις και συζητήσεις εάν τους χορηγηθεί το συμβουλευτικό καθεστώς του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ (ECOSOC). Ο αριθμός των ΟΚΠ με συμβουλευτική ιδιότητα έχει αναπτυχθεί με μεγάλη ταχύτητα στο πέρασμα του χρόνου: από τις 41 ΟΚΠ με αυτό το καθεστώς το 1946, αυξήθηκαν στις 700 το 1992 και έφτασαν πάνω από 3400 το 2011, γεγονός που οφείλεται κυρίως στη συνεχή προσπάθεια του ΟΗΕ να ενισχύσει τη νομιμότητά του, καθώς δεν αποτελείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους.¹⁰⁰

Αντίστοιχα με τον ΟΗΕ, έτσι και η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ιστορικά ανοικτή στη συμμετοχή των ΟΚΠ. Δεδομένου ότι η ΕΕ έχοντας το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως αντιπροσωπευτικό όργανο, η ένταξη των ΟΚΠ στη διαδικασία χάραξης πολιτικής είναι λιγότερο τυπική απ' ό, τι στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών. Ωστόσο, το άρθρο 15 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζει τον ρόλο της κοινωνίας των πολιτών για τη χρηστή διακυβέρνηση της ΕΕ και το άρθρο 11 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση υπογραμμίζει την ανάγκη να διαθέτει η ΕΕ ανοικτό, διάφανο και τακτικό διάλογο με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, π.χ. όταν προετοιμάζει προτάσεις για τη νομοθεσία της ΕΕ.¹⁰¹

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ξεκίνησε ο συσχετισμός μεταξύ των ΟΚΠ και της Παγκόσμιας Τράπεζας, καθώς η τελευταία άρχισε να χορηγεί το δανεισμό της υπό ορισμένες προϋποθέσεις, συμπεριλαμβανομένης της ιδιωτικοποίησης των δημόσιων υπηρεσιών, στο πλαίσιο της Συναίνεσης της Ουάσινγκτον. Έτσι, οι ΟΚΠ εξασφάλιζαν υπηρεσίες από την Παγκόσμια Τράπεζα, ως ενδιαμέσοι και πιο αξιόπιστοι για την εφαρμογή κοινωνικών υπηρεσιών σε φτωχές χώρες. Η Παγκόσμια Τράπεζα, ξεκίνησε αυτό το σημαντικό κίνημα συνεργασίας με την κοινωνία των πολιτών ιδίως υπό την επιρροή του J. E. Stiglitz, αλλάζοντας ριζικά την προσέγγισή της κατά την τελευταία δεκαετία, η οποία αντικατοπτρίζεται κυρίως στην ετήσια έκθεσή της του 2007. Πέρα από την ποσοτική αύξηση της συμμετοχής των ΟΚΠ,

¹⁰⁰ Desse. 2012

¹⁰¹ Ο.π

υπήρξε επίσης ποιοτική ενίσχυση της συνεργασίας τους με την Παγκόσμια Τράπεζα. Συγκεκριμένα, οι ΟΚΠ συμβούλευαν πρώτα, μόνο στις φάσεις της διαδικασίας χάραξης πολιτικής (π.χ. φάση της ατζέντας, φάση έρευνας και ανάλυσης). Σήμερα, όμως, εμπλέκονται και στις πιο προχωρημένες φάσεις, συμπεριλαμβανομένου του προγραμματισμού, του σχεδιασμού και της αξιολόγησης των έργων. Στη συνέχεια, ακόμη και το ΔΝΤ και ο ΠΟΕ, άρχισαν να συμπεριλαμβάνουν τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών, ακόμα και αν είναι σε πολύ μικρότερο βαθμό.¹⁰²

Μία εξήγηση για την στήριξη που δείχνει η ΕΕ στις ΟΚΠ, θα μπορούσε να είναι το μεγάλο μέγεθος του τομέα της κοινωνίας των πολιτών στη Δυτική Ευρώπη και η συνεργασία με τις εθνικές αρχές. Ένας άλλος λόγος όμως, τόσο για την ΕΕ όσο και για τους διεθνείς οργανισμούς, δε θα μπορούσε να είναι άλλος από την ανάγκη νομιμοποίησης των αποφάσεών τους, καθώς διαρκώς επικρίνονται για την έλλειψη δημοκρατίας εντός τους.

Από το 2007-2009, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, συμμετείχαν με διάφορους τρόπους στο σχεδιασμό και την προετοιμασία προγραμμάτων της Παγκόσμιας Τράπεζας που ξεπερνάνε το 75% του συνόλου. Η συμμετοχή τους έχει αυξηθεί στο 87% στη διαμόρφωση των στρατηγικών βοήθειας της χώρας (CASs) και στο 100% στις διαβουλεύσεις για τα έγγραφα στρατηγικής για τη μείωση της φτώχειας (PRSPs).¹⁰³

Από κανονιστικής άποψης, η κοινωνία των πολιτών θεωρείται ευρέως ως ένας κρίσιμος παράγοντας για τον περιορισμό της αυταρχικής κυβέρνησης, την ενδυνάμωση ενός λαϊκού κινήματος, τη μείωση του ατομισμού, την διαταραχή των δυνάμεων της αγοράς, την ενίσχυση της πολιτικής λογοδοσίας και τη βελτίωση της ποιότητας της συμμετοχής στη διακυβέρνηση, ένας όρος που υποδηλώνει ένα συγκεκριμένο σύνολο

¹⁰² Ο.π

¹⁰³ World Bank, 2009

αλληλεπιδράσεων μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και των κυβερνήσεων.

Παρατηρώντας τον ρόλο των ΟΚΠ μέσα στα χρόνια, μπορούμε να πούμε πως αυτές προέρχονται κυρίως από τις αποτυχίες των εθνικών κρατών (και διεθνών οργανισμών) και των αγορών. Ιστορικά, το κράτος θεωρείται ως ο κύριος παράγοντας που ασχολείται με τις αποτυχίες της αγοράς και τις αρνητικές εξωτερικές επιδράσεις, παρ' όλα αυτά λόγω των πολιτικών και διοικητικών περιορισμών, τα κράτη συχνά δεν είναι σε θέση να καλύψουν το πλήρες φάσμα των αναγκών των πολιτών που απορρέουν από αυτές τις αποτυχίες της αγοράς. Οι ΟΚΠ έρχονται πλέον έτσι, από τους πολίτες για να καλύψουν το χάσμα που απομένει από τις αγορές και τα κράτη.¹⁰⁴ Θα μπορούσε λοιπόν κανείς να αναρωτηθεί αν οι ΟΚΠ είναι απλώς υποκατάστατο των κρατών που απέτυχαν στην αποστολή τους ή εάν ανταποκρίνονται σε έναν ρόλο βοηθού προς τα κράτη, τους διεθνείς οργανισμούς και ακόμη και των επιχειρήσεων για την εκπλήρωση των κοινωνικών και πολιτικών τους στόχων.

Το σενάριο που η ανάπτυξη των ΟΚΠ θα αποτελέσει απάντηση στην απόσυρση του κράτους πρόνοιας και θα αντικαταστήσει τις πρώην δημόσιες υπηρεσίες αντί να παράσχει πρόσθετες υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, θα μπορούσε να θεωρηθεί αρκετά δυσοίωνο. Αυτό στηρίζεται στο ότι οι απόψεις για την αποτελεσματικότητα των ΟΚΠ είναι αρκετά μετριασμένες όσον αφορά τον ρόλο τους ως φορέα παροχής υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας σε σχέση με τις δημόσιες υπηρεσίες, καθώς υπάρχουν ελάχιστα διαθέσιμα εμπειρικά δεδομένα σχετικά με αυτό το ζήτημα.

Τέλος, ένα πρόβλημα που εντοπίζεται σχετικά με τον ορισμό των ΟΚΠ είναι πως συχνά υπάρχει μία σύγχυση μεταξύ αυτών και των ΜΚΟ. Για την κατανόηση της διαφοροποίησής τους μπορούμε να πούμε πως οι ΟΚΠ, προϋπάρχουν των ΜΚΟ, καθώς συμπεριλαμβάνουν φιλανθρωπικούς οργανισμούς, ενώ οι ΜΚΟ ως μη κυβερνητικοί οργανισμοί, έχουν

¹⁰⁴ Desse, 2012

διαφορετικό διαπραγματευτικό ρόλο σε σχέση με τις κυβερνήσεις, ενώ κανονικά δεν λαμβάνουν κυβερνητική χρηματοδότηση. Επιπλέον, οι ΜΚΟ έχουν συγκεκριμένη νομική υπόσταση, ενώ οι ΟΚΠ θα μπορούσε να είναι το στιδήποτε οργανωμένο (ακόμη και σύλλογοι) και διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα.

2.3.2 Οι ΜΚΟ και ο ρόλος τους στη συμμετοχή

Η συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων από το κράτος, όπως φάνηκε από την παραπάνω ιστορική αναδρομή, αποτελεί σημαντικό μέρος των φιλελεύθερων δημοκρατικών θεωριών, και έχει τονιστεί η αξία της στο πλαίσιο της "καλής διακυβέρνησης". Κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο έχουν υιοθετήσει συμμετοχικές πρακτικές και πολιτικές (τουλάχιστον σε επίπεδο λόγου ή προθέσεων), προκειμένου να ενθαρρύνουν τη συζήτηση και τη συμμετοχή των πολιτών στις αποφάσεις που τους επηρεάζουν. Αυτές οι πρωτοβουλίες συμμετοχής μπορούν επίσης να θεωρηθούν μέρος μιας προσπάθειας προς μια ευρύτερη εκλαϊκευτική δημοκρατία, μια διαδικασία που στοχεύει στην προώθηση της εκπαίδευσης και της συμμετοχής των πολιτών.

Συνηθέστερα, οι συμμετοχικές διαδικασίες αφορούν τρόπους λήψης αποφάσεων και την εισαγωγή εκπροσώπων της Κοινωνίας των πολιτών σε συμβούλια και επιτροπές συμβουλευτικού ή/και εκτελεστικού χαρακτήρα. Οι (από τα πάνω) συμμετοχικές πρωτοβουλίες υλοποιούνται συνήθως τόσο από εξωτερικούς εμπειρογνώμονες με τη μορφή συμβούλων, όσο και μέσω των ΜΚΟ, των οποίων οι εμπειρίες, θεωρείται πως σε ορισμένες χώρες (κυρίως του Νότου) προσφέρουν ισχυρότερες τεχνικές ικανότητες σε σχέση με τους εκπροσώπους των κυβερνήσεων.

Οι ΜΚΟ εντάσσονται σε ένα δίκτυο σχέσεων με άλλες Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών (ΟΚΠ), όπως συνδικάτα, μέσα μαζικής ενημέρωσης, κοινωνικά κινήματα, θρησκευτικές και παραδοσιακές οργανώσεις, κοινοτικές οργανώσεις (CBO), τοπικές ενώσεις και άτυπες ομάδες. Ταυτόχρονα, γίνονται διάφορες διακρίσεις μεταξύ τους προκειμένου

να καταγραφούν ορισμένες σημαντικές διαφορές στη μορφή και τη λειτουργία τους: π.χ. τοπικές (LNGO), εθνικές (NNGO) και διεθνείς (INGO) · ή να αντικαταστήσουν έναν πολιτικό οικονομικό χαρακτηρισμό για τη γεωγραφική τους θέση, ΜΚΟ του Βορρά και του Νότου. Υπάρχουν επίσης μη κυβερνητικές οργανώσεις (DONGO) που διοργανώνονται από δωρητές, κυβερνητικές ΜΚΟ (GONGO), μη κυβερνητικές οργανώσεις υπεράσπισης (ANGO), μη κυβερνητικές οργανώσεις δημόσιου ενδιαφέροντος (PINGO) και μη κυβερνητικές οργανώσεις συνδεδεμένες με τις επιχειρήσεις και τη βιομηχανία (BINGO).¹⁰⁵

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, είχαν εξαπλωθεί και πέρα από τον Παγκόσμιο Νότο, ανταποκρινόμενες στο κενό της υποχώρησης του κράτους και αναλαμβάνοντας τις ευθύνες που μέχρι τώρα είχαν οι κυβερνήσεις. Τη δεκαετία του 1990, υπήρχαν κυριολεκτικά δεκάδες χιλιάδες αναπτυξιακές ΜΚΟ που δημιουργήθηκαν για να βοηθήσουν τις φτωχές κοινότητες, καθώς και ΜΚΟ που σχηματίστηκαν στον αγώνα κατά της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προστασίας του περιβάλλοντος και άλλων παρόμοιων ζητημάτων που αφορούσαν στην αστική μεσαία τάξη.¹⁰⁶

Στην περίπτωση των αναπτυσσόμενων χωρών, ιδιαίτερο ρόλο είχαν (και εξακολουθούν να έχουν) οι θρησκευτικές ΜΚΟ όπου αποτέλεσαν τον κύριο φορέα παροχής βασικής εκπαίδευσης, διατροφής και σε ορισμένες αφρικανικές χώρες, παροχής υπηρεσιών υγείας που φτάνει το 70%. Ακόμα όμως και στον Δυτικό κόσμο, οι κυβερνήσεις επέκτειναν νέες μορφές συμμετοχικής διακυβέρνησης ώστε να συμπεριλάβουν τις θρησκευτικές κοινότητες, εμπλέκοντάς τους στρατηγικά στην ανάπτυξη για πιο νόμιμη και αποτελεσματική λήψη αποφάσεων και χάραξη πολιτικής.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Klees, 2008

¹⁰⁶ Veltmeyer, 2008

¹⁰⁷ World Economic Forum, 2013

Η Παγκόσμια Τράπεζα, η οποία αποτελεί βασικό παράγοντα της αναπτυξιακής δραστηριότητας, εντοπίζει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα των ΜΚΟ:

Ισχυροί δεσμοί βάσης, εμπειρογνωμοσύνη στον τομέα της ανάπτυξης, την ικανότητα καινοτομίας και προσαρμογής, μια προσέγγιση προσανατολισμένη στις διαδικασίες για την ανάπτυξη, συμμετοχικές μεθοδολογίες και εργαλεία, μακροπρόθεσμη δέσμευση και έμφαση στην αειφορία, [και] αποδοτικότητα ως προς το κόστος.¹⁰⁸

Το ενδιαφέρον της για συνεργασία με τις ΜΚΟ

πηγάξει από την εμπειρία που έχει δείξει ότι οι ΜΚΟ μπορούν να συμβάλουν στην ποιότητα, τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητα των έργων που χρηματοδοτούνται από την Τράπεζα.¹⁰⁹

Για την Παγκόσμια Τράπεζα το 1993 το ένα τρίτο όλων των εγκεκριμένων σχεδίων περιελάμβανε κάποιο στοιχείο συμμετοχής των ΜΚΟ και το επόμενο έτος, το 1994, το ποσοστό αυτό είχε αυξηθεί σε περισσότερο από το ήμισυ¹¹⁰. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, πάνω από το 15% της συνολικής εξωτερικής αναπτυξιακής βοήθειας διοχετεύεται μέσω των ΜΚΟ. Αυτή η αύξηση του όγκου των ενισχύσεων άρχισε σταδιακά να καθορίζει την ημερήσια διάταξη του τομέα των ΜΚΟ, συμβιβάζοντας και υπονομεύοντας πολλά από τα υποτιθέμενα οφέλη της ανάπτυξης μέσω αυτού του εναλλακτικού καναλιού.

Σύμφωνα με το ετήσιο βιβλίο των διεθνών οργανισμών, ο αριθμός των διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) αναφέρθηκε ότι αυξήθηκε από 6.000 το 1990 σε πάνω από 50.000 το 2006 και το 2013 σε πάνω από 65.000.¹¹¹

¹⁰⁸ World Bank, 1995: 15

¹⁰⁹ World Bank, 1995: 20

¹¹⁰ World Bank, 1995: 13

¹¹¹ World Economic Forum, 2013

Σε αυτό το πλαίσιο μία ομάδα μελετητών αντιλαμβάνεται τις ΜΚΟ ουσιαστικά ως σωτήρες, καταλύτες μιας γενικής μορφής ανάπτυξης που ξεκίνησε μέσα από την κοινωνία των πολιτών και είναι συμμετοχική, ενδυναμωτική για τις γυναίκες και τους φτωχούς, δίκαια και κοινωνικά περιεκτική, ανθρωπίνη από άποψη μορφής και κλίμακας και βιώσιμη όσον αφορά το περιβάλλον και τα μέσα διαβίωσης.¹¹²

Ωστόσο, πολλοί είναι και αυτοί που εξέφρασαν την ανησυχία και τις ενστάσεις τους για την νομιμότητα των ΜΚΟ, ως συνεπεία της λήψης χρημάτων από δωρητές. Η συνεργασία μεταξύ των ΜΚΟ αντικαταστάθηκε από τον ανταγωνισμό για τη χρηματοδότηση. Προκειμένου να λαμβάνουν χρηματοδότηση, σταμάτησαν να έχουν πολιτικό χαρακτήρα και οι υπηρεσίες τους έδωσαν έμφαση στην υπεράσπιση και στη διακήρυξη. Στο πλαίσιο της χρηματοδότησης λοιπόν, δεν μπορεί να είναι δυνατή η ύπαρξη μιας ανεξάρτητης προοπτικής ή «αποστολής» εφόσον βασίζονται σε κεφάλαια χορηγών και λόγω της εξάρτησής τους από αυτές τις χορηγίες, η λογοδοσία τους μετατοπίζεται προς «τα πάνω», αντί να απευθύνεται εκεί που θα έπρεπε, δηλαδή στους δικαιούχους. Οι ΜΚΟ γίνονται έτσι οι νέοι εργαζόμενοι της ανάπτυξης, χρήσιμοι σε εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς για συγκεκριμένα καθήκοντα.¹¹³

Όπως έχει προκύψει από έρευνες για τη δράση των ΜΚΟ, οι υπεύθυνοί τους είναι επιρρεπείς σε ηθικές παραβιάσεις, την προκατάληψη και τις προτιμήσεις (συνειδητά ή υποσυνείδητα). Για παράδειγμα, ενώ η νομιμότητα των ΜΚΟ βασίζεται εν μέρει στη "συμμετοχή", συχνά εργάζονται με τρόπους που την αποκλείουν, όπως για παράδειγμα μέσω της χρήσης διαδικασιών συμμετοχής κατ' επίφαση (tokenism) προκειμένου απλά να νομιμοποιήσουν τις αποφάσεις που έχουν ήδη ληφθεί ¹¹⁴. Σε μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας, «το 57% των περιπτώσεων στις οποίες συμμετείχαν οι ΜΚΟ λειτούργησαν ως υπεύθυνοι υλοποίησης έργων, σε σύγκριση με

¹¹² Veltmeyer, 2008

¹¹³ Zaidi, 1999, Klees, 2008

¹¹⁴ Zaidi 1999

μόνο το 11% που λειτούργησαν για την υλοποίηση σχεδιασμού», υποδηλώνοντας ότι, αντί να γίνουν καινοτόμες, συμμετοχικές, δημιουργικές οργανώσεις, οι ΜΚΟ έχουν γίνει εργολάβοι για τους δωρητές και τις κυβερνήσεις.¹¹⁵

Σύμφωνα με τον Klees, οι ΜΚΟ (παρά τις προθέσεις τους), αντί να συμβάλλουν στη βιώσιμη ανακούφιση από τη φτώχεια, σε συστημικό επίπεδο συμβάλλουν στη διατήρηση της φτώχειας. Αυτό το επιχείρημα συνδέεται με την αντίληψη ότι ο νεοφιλευθερισμός αναπαραγάγει την κοινωνική τάξη, με την έννοια ότι οι δομές και οι πολιτικές του διατηρούν τη φτώχεια, την ανισότητα και την περιθωριοποίηση. Οι ΜΚΟ, συμβάλλοντας στην απονομιμοποίηση του κράτους, αποτελούν μέρος αυτής της αναπαραγωγικής συσκευής¹¹⁶, ενώ οι παρεμβάσεις τους συχνά είναι επουλωτικές και όχι αποτελεσματικές στην ουσιαστική επίλυση των προβλημάτων.

3 Μελέτη περίπτωσης: Η Συμμετοχή στο Δήμο της Αθήνας

3.1 Η προσέγγιση του Δήμου Αθηναίων για την Αθήνα

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, θα εξετασθεί η προσέγγιση του Δήμου από το 2011 και μετά, δηλαδή επί Δημαρχίας Γιώργου Καμίνη, καθώς εντός αυτής αρχίζουν να εισάγονται οι νέες έννοιες της παγκόσμιας και ευρωπαϊκής ανάπτυξης.

Ο Δήμος Αθηναίων την περίοδο 2012-2015, παρουσίασε τη 1^η φάση του αναπτυξιακού σχεδίου «Έργο: Αθήνα». Στη συνέχεια, ακολούθησε διαβούλευση της πρότασης που είχε ήδη δημιουργηθεί το 2012 και διαμορφώθηκαν οι κατευθύνσεις που προέκυψαν από αυτή. Πρόκειται για ένα δεκαετές αναπτυξιακό σχέδιο που εφαρμόζεται στην πόλη της Αθήνας,

¹¹⁵ Ο.π

¹¹⁶ Klees, 2008

αναπτυσσόμενο σε μικρή και μεγάλη κλίμακα, ενώ χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με 120 εκατομμύρια ευρώ. Το σχέδιο αυτό, διαχειρίζεται η Εταιρία Ανάπτυξης και τουριστικής Προβολής του Δήμου και περιλαμβάνει 72 έργα.

Όπως ανέφερε σε τοποθέτησή του ο Δήμαρχος της Αθήνας, Γιώργος Καμίνης,

Το «Έργο Αθήνα» αποτελεί μετάβαση της πόλης σε μία νέα φάση, τόσο όσον αφορά την αστική ανάπτυξη, όσο και την επιχειρηματική δράση νέων δυναμικών κοινωνικών ομάδων.¹¹⁷

Το αναπτυξιακό σχέδιο, περιλαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό πολυεπίπεδων δράσεων εντός των ορίων του Δήμου Αθηναίων, οι οποίες υλοποιούνται από Υπηρεσίες και Νομικά Πρόσωπα του Δήμου και τρίτους φορείς. Οι δράσεις εντάσσονται σε τέσσερις άξονες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους:

1. Την Αστική Αναζωογόνηση
2. Την οικονομική Ανάπτυξη
3. Την κοινωνική συνοχή και ένταξη
4. Την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και τη βιώσιμη διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος

Στόχος του προγράμματος είναι:

Να μεταμορφώσει την Αθήνα με τη συμμετοχή των πολιτών, σε μια σύγχρονη ευρωπαϊκή μητρόπολη. Μια πόλη με νέες παραγωγικές και κοινωνικές δομές και ανθηρή καινοτομική οικονομία, που θα σφύζει από δημιουργικότητα, με έντονα εξωστρεφή και νεανικό χαρακτήρα. Μια πόλη λειτουργική για τους κατοίκους της και ελκυστική για τους επισκέπτες της.¹¹⁸

Μεταξύ των δράσεων που έχουν εγκριθεί για χρηματοδότηση και υλοποίηση, εντός του «Σχεδίου Αθήνα» είναι:

¹¹⁷ Καμίνης,2013

¹¹⁸ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αθηναίων 2015-19:210

1. *Η Διερεύνηση ολοκληρωμένης αστικής παρέμβασης στο κέντρο της Αθήνας (ΣΟΑΠ).*
2. *η Αποκατάσταση της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης*
3. *η Δημιουργία πλατφόρμας εξυπηρέτησης πολιτών και δικτύωσης με τις υπηρεσίες του Δήμου Αθηναίων (ΣΥΝ Αθηνά)¹¹⁹*

Την ίδια χρονική περίοδο, πραγματοποιείται έρευνα από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας για τη διερεύνηση Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης για το κέντρο της Αθήνας (ΣΟΑΠ), όπου εν τέλει νομοθετείται με το ΦΕΚ (Β' 64/16-01-2015).

Το ΣΟΑΠ του Δήμου Αθηναίων θέτει ως στόχους στο άρθρο 3,

1. *τον επαναπροσδιορισμό του κέντρου της Αθήνας ως κέντρου μιας διεθνούς και βιώσιμης μητρόπολης, μέσω μιας συστηματικής, συνεχούς (μακροχρόνιας) και συντονισμένης ολοκληρωμένης παρέμβασης.*

Και το

2. *να καλύψει το σύνολο των διαστάσεων της κρίσης και να συντονίσει και επιτύχει την υλοποίηση μιας σειράς δράσεων με άξονες την ανταγωνιστικότητα, την κοινωνική συνοχή και την προστασία του αστικού περιβάλλοντος, κατάλληλα προσαρμοσμένων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής.*

Στους ειδικούς στόχους, άρθρο 4, αναφέρονται:

1. *Στήριξη της οικονομικής βάσης της πόλης,*
2. *Ανάκτηση της κοινωνικής και πολιτισμικής συνοχής-επανακατοίκηση του κέντρου,*
3. *Αποκατάσταση συνθηκών ασφάλειας και νομιμότητας,*
4. *Ανάκτηση και αναβάθμιση του δημόσιου χώρου,*

¹¹⁹Ο.π

5. Βελτίωση περιβαλλοντικών συνθηκών και πολεοδομικής λειτουργίας,
6. Ενίσχυση της ταυτότητας και της εικόνας της πόλη,
7. Βελτίωση μηχανισμών διακυβέρνησης, σχεδιασμού και συμμετοχής.

Στη συνέχεια, το 2014, το «Ολοκληρωμένο Σχέδιο Αστικής και Κοινωνικής Αναζωογόνησης και Ανάπτυξης» του Δήμου Αθηναίων εντάσσεται στην «Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη» του ΕΣΠΑ 2014-2020, και σχεδιάζεται - εφαρμόζεται μέσω του χωρικού εργαλείου της «Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης» (Ο.Χ.Ε.).

Από τα μέσα του 2016, η EATA ΑΕ σε συνεργασία με την Αντιδημαρχία της Κοινωνίας των Πολιτών και Καινοτομίας υλοποιεί το ευρωπαϊκό έργο Refill (REuse of vacant spaces as driving Force for Innovation on Local Level", URBACTIII). Όπως αναφέρεται, το Refill στοχεύει στο να

επανεξετάσει το ρόλο των πόλεων και τη νέα δυναμική που προκύπτει από την κοινωνία των πολιτών σε σχέση με την προσωρινή χρήση των κενών κτηρίων και των αναξιοποίητων χώρων καθώς και να αναζητήσει συμμαχίες ανάμεσα στο Δήμο, τους πολίτες και τον ιδιωτικό τομέα.¹²⁰

Στο δίκτυο συμμετέχουν εννέα πόλεις και το έργο θα είχε χρονική διάρκεια τρία έτη (ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2018), στόχο αποτελεί η συνεργασία των πόλεων στην ανταλλαγή εμπειριών και πρακτικών, ενώ για την περίπτωση της Αθήνας, ως καλές πρακτικές αναφέρονται η στέγη του ΣυνΑθηνά, η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης και η Στοά Εμπόρων (πρόγραμμα Ίχνη Εμπορίου).¹²¹

Τον Ιούνιο του 2017, ο δήμος Αθηναίων δημοσίευσε τη Στρατηγική Ανθεκτικότητας για την Αθήνα του 2030. Η Αθήνα είναι η πρώτη πόλη-μέλος του δικτύου που συνεργάζεται με το Βρετανικό Συμβούλιο και τις 100

¹²⁰ Developathens

¹²¹ Σταμογιάννης 2018, refill network, 2018

Ανθεκτικές Πόλεις του Ιδρύματος Rockefeller για την υποστήριξη της ανθεκτικότητας των πόλεων μέσα από τον πολιτισμό και τις τέχνες.

Η «Στρατηγική Ανθεκτικότητας για το 2030» στοχεύει στην δημιουργία μιας πόλης που είναι Προσιτή, Πράσινη, Προνοητική και Ζωντανή μέσα από 65 δράσεις και 53 υπο-δράσεις.¹²²

Στο ίδιο κείμενο, η αστική ανθεκτικότητα ορίζεται ως εξής:

Αστική ανθεκτικότητα είναι η ικανότητα κατοίκων, κοινοτήτων, θεσμών, επιχειρήσεων και δομών μιας πόλης να επιβιώνουν, να προσαρμόζονται και να εξελίσσονται ανεξάρτητα από τις χρόνιες πιέσεις και τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης που τυχόν αντιμετωπίζουν.

Η Στρατηγική Ανθεκτικότητας της Αθήνας υποστηρίζεται και πλαισιώνεται από άλλα στρατηγικά έγγραφα τοπικού, περιφερειακού, εθνικού και διεθνούς χαρακτήρα. όπως το Σχέδιο Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΣΒΑΑ), την Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση (ΟΧΕ), το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης (ΣΟΑΠ).

Στο πλαίσιο της ζωντανής πόλης αναφέρεται ως στόχος, η *ενίσχυση της Ταυτότητας του Δήμου και η Υποστήριξη Νέων Μορφών Συμμετοχής*, ενώ και σε ολόκληρο το κείμενο αναφέρεται η συμμετοχή, ως το μέσο επίτευξης των στόχων που έχουν τεθεί για την Ανθεκτική Αθήνα.

Αυτό που γίνεται εμφανές είναι πως ο Δήμος της Αθήνας επί Δημαρχίας Γ. Καμίνη, εστιάζει στην ανάπτυξη και αξιοποίηση των μηχανισμών χάραξης πολιτικής αλλά και σχεδιασμού, στοχεύοντας σε έναν αποτελεσματικότερο εξ-Ευρωπαϊσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Όπως φαίνεται, στο πλαίσιο των πολιτικών που περιγράφηκαν, ιδιαίτερο ρόλο λαμβάνουν οι έννοιες της αναβάθμισης του δημόσιου χώρου, της κοινωνικής συνοχής και της συμμετοχής. Για την προώθηση αυτών, έχουν υλοποιηθεί ορισμένα προγράμματα τόσο στο πλαίσιο του δήμου όσο και με τη στήριξη αυτού. Το περισσότερο αναγνωρισμένο σε διεθνές επίπεδο πρόγραμμα, είναι το

¹²² Στρατηγική Ανθεκτικότητας για το 2030: 5

ΣυνΑθηνά, ενώ στη συνέχεια, ως επιτυχημένο παράδειγμα αναφέρεται η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης και το πιο πρόσφατο παράδειγμα του Πόλις 2. Ταυτόχρονα με αυτά, «τρέχουν» και άλλα προγράμματα όπως τα Ανοικτά Σχολεία, το Εμπορικό Τρίγωνο και η Στρατηγική Ανθεκτικότητας και Βιωσιμότητας.

Πριν την παρουσίαση των παραπάνω προγραμμάτων προώθησης της εμπλοκής των πολιτών, ενδιαφέρον έχει και ο τρόπος με τον οποίο ο Δήμος εξασφάλισε την χρηματοδότησή τους. Συγκεκριμένα το 2015, ιδρύθηκε η ΜΚΟ Athens Parthership, με πρωτοβουλία του Δημάρχου της Αθήνας Γιώργου Καμίνη, τη στήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και την καθοδήγηση του Bloomberg Associates. Όπως αναφέρει ο Αλέξανδρος Καμπούρογλου (Γενικός Διευθυντής του Athens Partnership):

Το Athens Partnership εξασφαλίζει δωρεές από ιδρύματα και επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, που αξιοποιούνται για την υλοποίηση καινοτόμων προγραμμάτων σε συνεργασία με τον δήμο Αθηναίων, σε τομείς προτεραιότητας όπως η εκπαίδευση, η αντιμετώπιση της φτώχειας, η δημόσια υγεία, ο πολιτισμός και η καινοτομία.¹²³

Ενώ αναφέρεται πως λειτουργεί ως συντονιστής σε συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Στόχοι του Athens Partnership, είναι

- Η Ενίσχυση δημόσιων υπηρεσιών
- Η Αύξηση πόρων για αποτελεσματικά δημόσια προγράμματα
- Η Ενεργή συμμετοχή των κατοίκων στη δημόσια ζωή
- Η Τόνωση του πολιτισμού και του τουρισμού
- Η Στήριξη της οικονομίας της πόλης¹²⁴

Τα προγράμματα που χρηματοδοτήθηκαν για τη χρονική περίοδο 2015-2017, είναι τα Ανοικτά Σχολεία, το Έτσι Μαθαίνω Καλύτερα, το Κέντρο Συντονισμού για θέματα Μεταναστών και Προσφύγων, το ΣυνΑθηνά, το

¹²³ Athens Partnership, 2018:6

¹²⁴ Ο.π

Δημοτικό Ιατρείο Κυψέλης, η Ηλεκτρονική πλατφόρμα « Εξυπηρετώ», η Κοινωνική Ένταξη, το Πληροφοριακό σύστημα «Νοιάζομαι», η αναβάθμιση του Εμπορικού Τριγώνου, το Δίκτυο Πολιτισμού Athens Culture Net, το Athens Tourism Partnership και η Ψηφιακή Αθήνα.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η περιγραφή και αξιολόγηση των προγραμμάτων του ΣυνΑθηνά, της Αγοράς της Κυψέλης, του Πόλις², καθώς και δύο δράσεων που πραγματοποιήθηκαν με τη στήριξη του Δήμου.

3.2 Η πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά

Τον Ιούλιο του 2013, στο πλαίσιο της Αντιδημαρχίας της Κοινωνίας των Πολιτών και Καινοτομίας του Δήμου Αθηναίων, λειτούργησε για πρώτη φορά η διαδικτυακή πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά. Το 2014, το ΣυνΑθηνά αποτέλεσε την πρόταση για την οποία η Αθήνα διακρίθηκε ανάμεσα στις πέντε καλύτερες συμμετοχές στο διαγωνισμό Mayor's Challenge του ιδρύματος Bloomberg Philanthropies κερδίζοντας το ποσό του 1 εκατομμυρίου ευρώ, το 2016 απέσπασε το βραβείο «καινοτομίας» στην ετήσια τελετή των Eurocities Awards και για το 2018 βρίσκεται μεταξύ των 12 φιναλίστ για το βραβείο «Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Καινοτομίας 2018» (European Capital of Innovation 2018) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διεκδικώντας είτε το 1ο βραβείο, ύψους ενός (1) εκατομμυρίου ευρώ είτε το βραβείο των 5 πρώτων διακρίσεων, ύψους 100.000 ευρώ.

Στην ιστοσελίδα του Δήμου Αθηναίων για την πλατφόρμα αναφέρεται πως:

Η διαδικτυακή πλατφόρμα «Συν Αθηνά» είναι μια πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων για να στηρίξει και να διευκολύνει τις ομάδες πολιτών που με τις δράσεις τους βελτιώνουν την ποιότητα ζωής στην Αθήνα. Ο όρος «Ομάδες Πολιτών» αναφέρεται σε ομάδες κατοίκων που σχετίζονται μεταξύ τους γύρω από λύσεις και δράσεις για το καλό της γειτονιάς τους ή της πόλης. Μπορεί να είναι ΜΚΟ, ΑΜΚΕ ή και άτυπες ομάδες, ακόμη και μεμονωμένες πρωτοβουλίες. Μοναδικό κριτήριο δημοσίευσης της καταχώρησής τους αποτελεί η έμπρακτη εμπλοκή τους σε δραστηριότητες για το κοινό όφελος... Η πλατφόρμα «Συν Αθηνά» δημιουργήθηκε με στόχο να αποτελέσει ένα

εύχρηστο και καινοτόμο τεχνολογικά εργαλείο διασύνδεσης των ομάδων που αλλάζουν με τις δράσεις τους την πόλη. Για πρώτη φορά στην Ελλάδα, ένας δημόσιος φορέας δίνει βήμα σε δημιουργικούς ανθρώπους να εκφραστούν και να συμμετέχουν στα κοινά.¹²⁵

Σε προσθήκη των παραπάνω, στην επίσημη ιστοσελίδα της πλατφόρμας, αναφέρεται η στόχευση πως:

Μέσα από τον συντονισμό του ανθρωπίνου κεφαλαίου των ομάδων πολιτών, ο Δήμος Αθηναίων αφουγκράζεται τις ανάγκες της κοινωνίας και εκσυγχρονίζεται. Ενδυναμώνοντας τις δράσεις των πολιτών, ο Δήμος διαμορφώνει μια νέα αντίληψη για τη σχέση της κοινωνίας των πολιτών με την τοπική αυτοδιοίκηση και καλλιεργεί μια αμφίδρομη και δυναμική μεταξύ τους σχέση.¹²⁶

Συνολικότερα, οι στοχεύσεις του ΣυνΑθηνά, είναι:

Συλλογή: Συλλέγουμε τις δράσεις των πολιτών και μέσα από αυτές μαθαίνουμε ποιες είναι οι δικές τους προτεραιότητες για την πόλη.

Διασύνδεση: Διευκολύνουμε τις ομάδες και τους πολίτες στην πραγματοποίηση των δράσεών τους και ενθαρρύνουμε συνεργασίες με άλλες ομάδες, φορηγούς και φορείς

Φιλτράρισμα: Ξεχωρίζουμε τις δράσεις με τη μεγαλύτερη επιρροή στην πόλη και ανιχνεύουμε τα δυνατά τους αξιοποίησής τους στην τοπική διακυβέρνηση.

Ενσωμάτωση: Ενεργοποιούμε τα αντανακλαστικά του Δήμου έτσι ώστε να βελτιώνονται οι υπηρεσίες του σε σχέση με τις νέες ανάγκες των πολιτών. Οι δράσεις των πολιτών μπορούν να οδηγήσουν σε αλλαγή των πολιτικών προτεραιοτήτων του Δήμου, σε αναβάθμιση των κανονισμών και σε απλοποίηση των διαδικασιών.¹²⁷

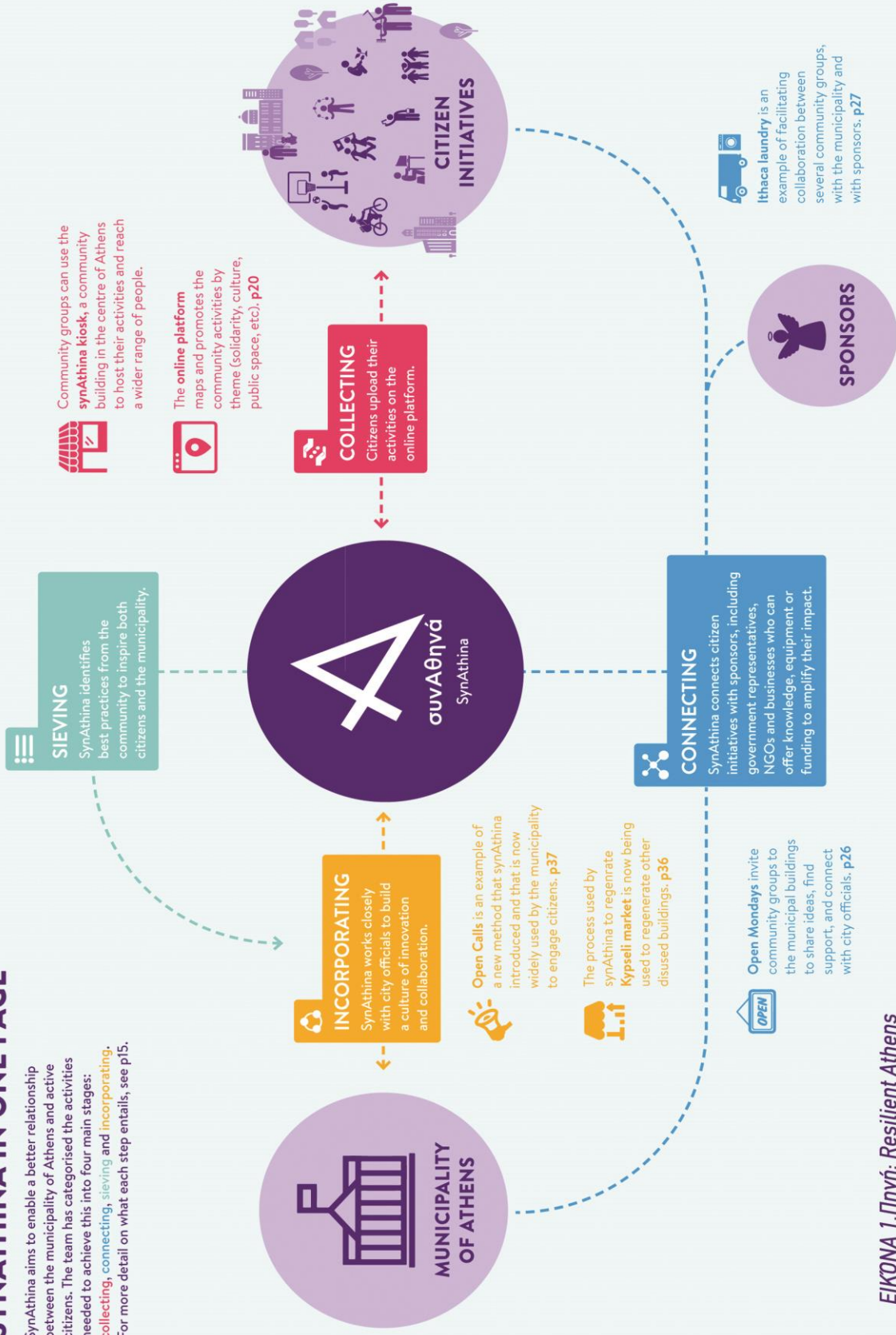
¹²⁵ cityofathens

¹²⁶ synathina

¹²⁷ Ο.π

SYNATHINA IN ONE PAGE

SynAthina aims to enable a better relationship between the municipality of Athens and active citizens. The team has categorised the activities needed to achieve this into four main stages: **collecting**, **connecting**, **sieving** and **incorporating**. For more detail on what each step entails, see p15.

Στο πλαίσιο ενός διεθνή χαρακτήρα που επιδιώκεται να έχει η πλατφόρμα, συμμετέχει σε διεθνή δίκτυα ανταλλαγής τεχνογνωσίας και εμπειριών στα οποία όπως παρουσιάζεται, *διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο σε έναν παγκόσμιο διάλογο για την καινοτομία και τη συμμετοχή των πολιτών στην τοπική αυτοδιοίκηση.*¹²⁸ Συγκεκριμένα:

- Τον Ιούνιο του 2014, το ΣυνΑθηνά κέρδισε τον διαγωνισμό Mayor's Challenge του ιδρύματος Bloomberg Philanthropies, για την ανάπτυξη καινοτόμων ιδεών γύρω από την επίλυση των προβλημάτων στις σύγχρονες πόλεις και την αύξηση της αποτελεσματικότητας της τοπικής αυτοδιοίκησης. Βραβεύτηκε με το ποσό του 1 εκατομμυρίου ευρώ για την πρόταση του ΣυνΑθηνά να εξελιχθεί σε δυναμικό μηχανισμό αναβάθμισης της τοπικής αυτοδιοίκησης, μέσα από τη συνεργασία του με τις ομάδες πολιτών.
- Τον Μάιο του 2015 με πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων, ιδρύθηκε η ομάδα εργασίας Creative Citizenship, στο πλαίσιο του δικτύου αιρετών εκπροσώπων των ευρωπαϊκών πόλεων Eurocities. Στόχος του προγράμματος είναι η αναζήτηση τρόπων με τους οποίους η τοπική αυτοδιοίκηση θα συνεργάζεται με την κοινωνία των πολιτών πάνω στις προκλήσεις των σύγχρονων πόλεων και θα διερευνά το πώς αυτή η συνεργασία ενθαρρύνει την καινοτομία, οδηγεί σε άμεσες λύσεις για την πόλη και αναβαθμίζει την τοπική αυτοδιοίκηση. Μέχρι σήμερα έχει πραγματοποιηθεί ένα διήμερο workshop στις 18 και 19 Οκτωβρίου του 2016 στην Αθήνα.
- Εκπροσωπεί την Αθήνα στο δίκτυο European City Makers το οποίο συναποτελούν 28 πρωτεύουσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας του Άμστερνταμ "New Europe". Το δίκτυο αυτό στοχεύει στην ενδυνάμωση των ενεργών πολιτών, στη διασύνδεσή τους με τους φορείς του ιδιωτικού τομέα, τα πανεπιστήμια και την τοπική αυτοδιοίκηση. Όπως αναφέρεται και στην επίσημη ιστοσελίδα του "New Europe" το κίνημα των City

¹²⁸ Ο.Π

Makers έρχεται ως μια εναλλακτική λύση που θα καλύπτει τη δυσαρέσκεια με τις δομές της διακυβέρνησης και τις αποφάσεις «από τα πάνω».

- Το 2017 ο Δήμος Αθηναίων συμμετείχε στη 2^η ανοιχτή πρόσκληση της πρωτοβουλίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης Urban Innovative Actions, όπου η πρόταση της Αθήνας- στην οποία συμμετείχε και το ΣυνΑθηνά, ήταν μία από τις 15 προτάσεις που διακρίθηκαν. Η πρόταση αφορά στη δημιουργία ενός προγράμματος σύνδεσης και δικτύωσης των προσφύγων με τους ενεργούς πολίτες της Αθήνας, ώστε να συμμετέχουν σε ποικίλες δράσεις, όπως και στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους στοχεύοντας στην εργασιακή τους ένταξη, αλλά και στην απόκτηση προσιτής στέγασης.

Ταυτόχρονα στο πλαίσιο επιδίωξης της Διασύνδεσης του ΣυνΑθηνά υποστηρίζεται και αλληλοεπιδρά με τα παρακάτω:

- Το Social Dynamo (Κοινωνικό Δυναμό) είναι ένα κοινό πρόγραμμα του Ιδρύματος Μποδοσάκη και του δήμου Αθηναίων, μέσω του συνΑθηνά, και στοχεύει σε μία δυναμική κοινωνία των πολιτών μέσω της οποίας ενισχύονται οι δημοκρατικοί θεσμοί, προωθείται η συμμετοχική διακυβέρνηση και αναπτύσσεται η αλληλεγγύη. Το Social Dynamo αναδεικνύει και αναπτύσσει τις δεξιότητες Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και ομάδων ενεργών πολιτών, μεταφέροντάς τους τεχνογνωσία και παρέχοντας ευκαιρίες για συνεργασία και δικτύωση μέσα από έναν δημιουργικό χώρο, φυσικό και διαδικτυακό.
- Το Athens Partnership, ενός ανεξάρτητου μη κερδοσκοπικού οργανισμού που λειτουργεί ως συντονιστής σε συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, που δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του Δημάρχου Αθηνών Γιώργου Καμίνη. Για την περίπτωση του ΣυνΑθηνά, έχει αναλάβει τη διαχείριση δωρεάς σε αυτό, *διευκολύνοντας το έργο του ως ευέλικτη πλατφόρμα που*

*συγκεντρώνει, υποστηρίζει και διευκολύνει τις ομάδες πολιτών που ασχολούνται με τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στην πόλη.*¹²⁹

- Την ιστοσελίδα www.accmr.gr του Κέντρου Συντονισμού για θέματα Μεταναστών και Προσφύγων του Δήμου Αθηναίων, όπου η ομάδα του ΣυνΑθηνά συνέβαλε με την εμπειρία της σε θέματα χαρτογράφησης και ψηφιακής δικτύωσης. Επίσης, οι δύο ιστοσελίδες διασυνδέονται βοηθώντας την πλατφόρμα του ACCMR να γίνει μέρος ενός μεγάλου δικτύου ομάδων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών καθώς κάθε δράση που ανεβαίνει στην πλατφόρμα του ACCMR μπορεί να δημοσιοποιηθεί και στο ΣυνΑθηνά.
- Η Δημοτική Αγορά Κυψέλης, ως ένα νέο μοντέλο διαχείρισης μέσω του ΣυνΑθηνά. Ύστερα από ανακαίνιση του κτιρίου το 2014, με ευρωπαϊκούς πόρους, ακολούθησε διαδικασία διαβούλευσης για τη χρήση του και πρόσκληση σε φορείς της κοινωνίας των πολιτών για τη διαχείρισή του. Το 2016 ανέλαβε τη διαχείριση του κτιρίου για πέντε χρόνια η Impact Hub Athens.

Όσον αφορά στη μορφή της Ιστοσελίδας, με την είσοδο σε αυτή, αρχικά φαίνονται τα τελευταία «νέα» και κάτω από αυτά, δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης σε ένα διαδραστικό χάρτη με τις δημοτικές κοινότητες της Αθήνας. Με την επιλογή κάποιας κοινότητας, εμφανίζεται το ποια είναι και πόσες δράσεις και ομάδες δραστηριοποιούνται σε αυτή. Επίσης, εφόσον υπάρχουν τρέχουσες ή μελλοντικές δράσεις, τότε αυτές απεικονίζονται σημειακά πάνω στο χάρτη και ο περιηγητής έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί με περισσότερες πληροφορίες γ' αυτές. Τα στοιχεία που προκύπτουν απ' τον χάρτη είναι πως:

- **στην 1η δημοτική κοινότητα** έχουν λάβει μέρος 201 ομάδες και έχουν πραγματοποιηθεί 2086 δράσεις,
- **στην 2η δημοτική κοινότητα** έχουν λάβει μέρος 57 ομάδες και έχουν πραγματοποιηθεί 202 δράσεις.

¹²⁹ Athens Partnership, 2018

- στην **3η δημοτική κοινότητα** έχουν λάβει μέρος 69 ομάδες και έχουν πραγματοποιηθεί 431 δράσεις.
- στην **4η δημοτική κοινότητα** έχουν λάβει μέρος 12 ομάδες και έχουν πραγματοποιηθεί 64 δράσεις.
- στην **5η δημοτική κοινότητα** έχουν λάβει μέρος 8 ομάδες και έχουν πραγματοποιηθεί 43 δράσεις.
- στην **6η δημοτική κοινότητα** έχουν λάβει μέρος 44 ομάδες και έχουν πραγματοποιηθεί 330 δράσεις.
- στην **7η δημοτική κοινότητα** έχουν λάβει μέρος 11 ομάδες και έχουν πραγματοποιηθεί 93 δράσεις.

Από τα παραπάνω προκύπτει πως η μεγαλύτερη δραστηριότητα στο πλαίσιο της πλατφόρμας βρίσκεται στην 1^η δημοτική κοινότητα, δηλαδή στο κέντρο της Αθήνας, στη συνέχεια η πιο ενεργή από την άποψη των δράσεων είναι η 3^η και μετά ακολουθεί η 6^η δημοτική κοινότητα. Η χαμηλότερη δραστηριοποίηση παρουσιάζεται κυρίως στην 5^η δημοτική κοινότητα και μετά στην 4^η και την 7^η.

Βασικοί πυλώνες στην λειτουργία της πλατφόρμας είναι οι ομάδες και οι υποστηρικτές. Όπως περιγράφεται, οι ομάδες αποτελούνται από ενεργούς πολίτες και ομάδες πολιτών που μπορούν να εγγραφούν και να καταχωρίσουν τις δράσεις και την προσφορά τους, μέσω της συμπλήρωσης μία φόρμας, με τα χαρακτηριστικά της δράσης τους και με την ανάρτηση ενός λογότυπου. Από την άλλη, οι υποστηρικτές, μπορεί να είναι ιδιώτες, επιχειρήσεις ή οργανισμοί που μπορούν να ενισχύσουν τις δράσεις των πολιτών μέσω της προσφοράς τεχνογνωσίας, υλικοτεχνικού εξοπλισμού ή χρηματικής χορηγίας.

Όπως αναφέρεται, από τις βασικές επιδιώξεις της πλατφόρμας είναι η διασύνδεση των ομάδων (π.χ. Impact Hub Athens, Keθεα, Actionaid κ.α.) και των υποστηρικτών (π.χ. Ίδρυμα Μποδοσάκη, Ρομάντσο κ.α.). Μέσω αυτής, οι ομάδες μπορούν να βρουν και να αξιοποιήσουν τις διαθέσιμες προσφορές των υποστηρικτών και να ενισχύσουν έτσι τις δράσεις τους, ενώ

ταυτόχρονα μπορούν να έρθουν σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους και να ανταλλάξουν τεχνογνωσία και ανθρώπινο δυναμικό.

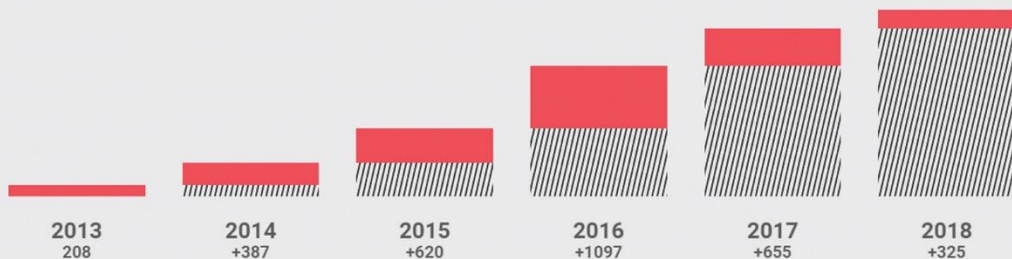
Όσον αφορά στις δράσεις, αυτές θα πρέπει να είναι *για το κοινό όφελος χωρίς κερδοσκοπικό ή εμπορικό χαρακτήρα*. Στη συνέχεια, όπως αναφέρεται, στόχος της ομάδας του ΣυνΑθηνά, είναι να εντοπίσει τις δράσεις με την υψηλότερη επιρροή στην πόλη και να αναδείξει τις βέλτιστες πρακτικές (best practices). Αν εντοπιστούν δράσεις με δυναμική λειτουργίας τους ως υποδείγματα διόδρασης της κοινωνίας των πολιτών με την τοπική αυτοδιοίκηση, η ομάδα του ΣυνΑθηνά, *συντάσσει τα toolkits, δηλαδή εγχειρίδια αναλυτικής παρουσίασης του τρόπου υλοποίησης των δράσεων, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν ελεύθερα από κάθε ενδιαφερόμενο*.¹³⁰ Ωστόσο, μέχρι σήμερα, πέραν των Best practices, δεν υπάρχει κάποιο διαθέσιμο toolkit στην ιστοσελίδα.

Από στατιστικές πληροφορίες που είναι αναρτημένες στην ιστοσελίδα, προκύπτει ότι από το 2013 μέχρι και σήμερα έχουν γίνει 3292 δράσεις, από 386 ομάδες πολιτών ή φορέων, με βασικές προτεραιότητες στο 24,8% την εκπαίδευση/ενημέρωση, στη συνέχεια στο 17,8% την αλληλεγγύη και χαμηλότερες στο 0,8% τον τουρισμό.

¹³⁰ synathina

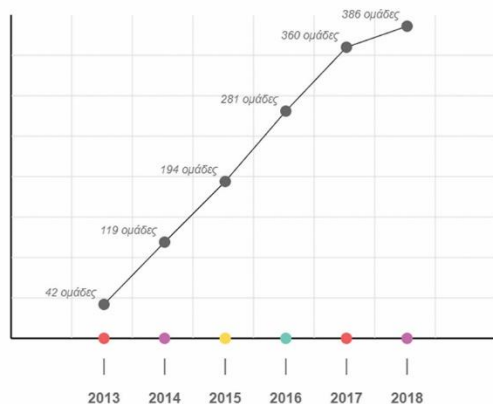
Αριθμός δράσεων πολιτών:

3292 δράσεις

Αριθμός ομάδων πολιτών που προσθέτουν τη δράση τους στη πλατφόρμα:

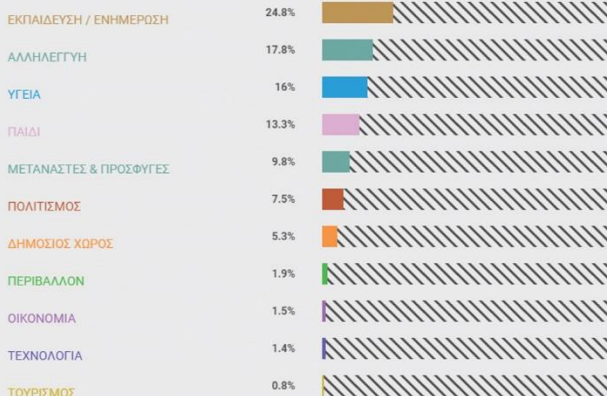
386 ομάδες

δράσεις έτους
δράσεις προηγούμενων ετών

Οι προτεραιότητες των πολιτών μέσα από τις δράσεις τους για το 2018:

325 δράσεις

Οι δράσεις που αναφέρονται, κατά βάση γίνονται σε διάφορες τοποθεσίες στην πόλη, οι οποίες μπορεί να είναι από ανοιχτοί χώροι και πλατείες, μέχρι ιδιωτικοί χώροι των ομάδων που συμμετέχουν. Η «επίσημη» στέγη του ΣυνΑθηνά βρίσκεται απέναντι από την Βαρβάκειο Αγορά, και μπορούσε να παραχωρηθεί οποιαδήποτε ώρα και μέρα του χρόνου κατόπιν δήλωσης στην ιστοσελίδα της πλατφόρμας, ενώ τα γραφεία του ΣυνΑθηνά βρίσκονται στο Σεράφειο κέντρο Αθλητισμού, Πολιτισμού και Καινοτομίας.

3.2.1 Μια κριτική στην Πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά

Από την παραπάνω παρουσίαση της πλατφόρμας φαίνεται πως το ΣυνΑθηνά είναι ένα ιδιαίτερα αναγνωρισμένο πρόγραμμα, με βραβεία, δικτύωση σε διεθνή και ευρωπαϊκά δίκτυα, αλλά και το δυνατό χαρτί του Δήμου σε μια πληθώρα χρηματοδοτήσεων που έχει λάβει για τη στήριξή του. Ωστόσο, κοιτώντας σε μεγαλύτερο βάθος το πρόγραμμα μπορούμε να εντοπίσουμε ορισμένες προβληματικές.

Ξεκινώντας από τον τίτλο του προγράμματος, το ΣυνΑθηνά, παραπέμπει στην γνωστή έκφραση, «συν Αθηνά και χείρα κίνει», που εμμέσως πλην σαφώς σημαίνει ότι δεν φτάνει κάποιος να επικαλείται βοήθεια από τα θεία ή την τύχη (ή τον Δήμο Αθηναίων), αλλά οφείλει να καταβάλει και ο ίδιος προσπάθειες -ένα μήνυμα που απευθύνεται άμεσα στους *ενεργούς πολίτες*.

Από την προκήρυξη του προγράμματος, αλλά και από τις δηλωμένες δράσεις φαίνεται πως σε μεγάλο βαθμό έχει να κάνει με τον εθελοντισμό και τις κοινωνικές δράσεις, οι οποίες καλούνται να καλύψουν ελλείψεις του ίδιου του κράτους. Δεν είναι τυχαίο πως οι δράσεις που υπερισχύουν μετά της εκπαίδευσης, είναι αυτές τις αλληλεγγύης. Δράσεις δηλαδή, που σχετίζονται με την σίτιση, την αστεγία, τους πρόσφυγες, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κ.α. Με δεδομένο το πλαίσιο της κρίσης μπορούμε να θεωρήσουμε ως έναν από τους απώτερους σκοπούς του, την *μεταβίβαση της αναπτυξιακής ευθύνης στα λαϊκά στρώματα*.¹³¹

¹³¹ Williams, 2004

Στη συνέχεια, όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, οι περισσότερο ενεργές Δημοτικές ενότητες της Αθήνας είναι η 1^η, η 3^η και η 6^η. Το γεγονός αυτό, δεν είναι τυχαίο καθώς στην 1^η Δημοτική κοινότητα, βρίσκεται τόσο η Στέγη του ΣυνΑθηνά, η οποία μέχρι προσφάτως συγκέντρωνε ένα μεγάλο πλήθος δράσεων αλλά και η παρέμβαση του Εμπορικού Τριγώνου που αντίστοιχα συμπεριλάμβανε πολλές δράσεις. Αντίστοιχα, για την 6^η Δημοτική κοινότητα, η παρουσία του Δήμου είναι πολύ ενεργή τόσο ύστερα από την ανακαίνιση της Αγοράς της Κυψέλης, όσο και μέσω του Δημοτικού Ιατρείου Κυψέλης, των Ανοιχτών Σχολείων (συμμετέχουν πέντε σχολεία), αλλά και του εργαστηρίου (Transatlantic Policy Lab) που πραγματοποιήθηκε για την Ανθεκτική Αθήνα το 2016. Τέλος, στην 3^η Δημοτική κοινότητα, πραγματοποιήθηκε το ίδιο εργαστήριο το 2016, ενώ εντοπίζονται και πολλές δράσεις που σχετίζονται με την σίτιση ή δραστηριότητες στον Βοτανικό .

Όσον αφορά στη σύνδεση της πλατφόρμας με τα διάφορα δίκτυα, έχει ενδιαφέρον να εστιάσουμε τόσο στον ρόλο αυτών όσο και της πλατφόρμας μέσα σε αυτά. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση του New Europe: Cities in Transition, η πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά αποτελεί την «Πρεσβεία Πόλης» για την Αθήνα από το 2014, όταν δηλαδή φτιάχτηκε η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα. Με την επίσκεψη στη σελίδα της Αθήνας, φαίνεται αφενός πως οι δράσεις και τα «νέα» έχουν να ενημερωθούν πολύ καιρό, ενώ ταυτόχρονα δεν υπάρχουν Έλληνες City Makers¹³² που να «ανεβάζουν» κείμενα, πέραν της πρώην αντιδημάρχου της Κοινωνίας των Πολιτών που είχε ανεβάσει ένα κείμενο, αλλά κυρίως Ολλανδοί. Στη συνέχεια, υπάρχει διαδραστικός χάρτης με πληροφορίες για από «τα κάτω» κατηγοριοποιημένες δράσεις για κάθε πόλη που συμμετέχει και στον χάρτη της Αθήνας, στην επιλογή

¹³² Οι City Makers, αποτελούν ενεργούς πολίτες, μέχρι (δημιουργικούς) επιχειρηματίες, επαγγελματίες του αστικού χώρου, δημόσιους υπαλλήλους, επιστήμονες, πρωτοβουλίες κατοίκων, ΜΜΕ, εκπροσώπους της κυβέρνησης, ΜΚΟ, ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα που ασχολούνται ενεργά με το αστικό περιβάλλον και διαμορφώνουν την πόλη σε μετάβαση.

«participation» εμφανίζεται το ΣυνΑθηνά και στην επιλογή «bottom up» εμφανίζονται το ΣυνΑθηνά, το Πάρκο Ναυαρίνου, το θέατρο Εμπρός¹³³.κ.α.

Στη συνέχεια της κριτικής για το πρόγραμμα, είναι σημαντικό να τονίσουμε πως πρόκειται για μία πλατφόρμα, γεγονός που υποδηλώνει ότι πέρα από την καταγραφή και την δυνατότητα αναγνώρισης των εμπλεκόμενων, εξ ορισμού δεν προωθεί με κάποιον άλλο τρόπο τη συμμετοχή ή τις συμμετοχικές δράσεις. Παρόλο που τα στατιστικά στοιχεία που παρατίθενται δείχνουν αύξηση των κοινωνικών δράσεων χάρη στην ύπαρξη του προγράμματος, πρέπει να σημειώσουμε πως πολλές από αυτές προϋπήρχαν αυτού, ενώ αυτό που τα στατιστικά στοιχεία ενδεχομένως δηλώνουν είναι η αύξηση της χρήσης της πλατφόρμας για την γνωστοποίηση των δράσεων. Επομένως, ο ισχυρισμός ότι με κάποιον τρόπο η πλατφόρμα προωθεί τη συμμετοχή και μάλιστα το γεγονός ότι κερδίζει βραβεία για τη συνεργασία της τοπικής αυτοδιοίκησης με τους πολίτες, είναι προβληματικός.

Όπως αναφέρεται στους στόχους του, *ξεχωρίζουμε τις δράσεις με τη μεγαλύτερη επιρροή στην πόλη και ανιχνεύουμε τη δυνατότητα αξιοποίησής τους στην τοπική διακυβέρνηση*¹³⁴, πρόκειται δηλαδή για μία μονόπλευρη και όχι αμφίδρομη σχέση, όπου ο Δήμος, μέσω της πλατφόρμας, αξιολογεί τις δράσεις των πολιτών και χωρίς να δεσμεύεται με κάποιον τρόπο, μπορεί κάποιες να τις συμπεριλάβει στην προγραμματική του ατζέντα.

Η πρόκληση σε σχέση με την αποκρυπτογράφηση των πραγματικών στοχεύσεων του προγράμματος του ΣυνΑθηνά, έγκειται ακριβώς στο ότι έχει επιτευχθεί μια παρανόηση του ρόλου του, δεδομένων και των επίσημων διατυπώσεων των εκπροσώπων, πως διαδραματίζει *πρωταγωνιστικό ρόλο σε έναν παγκόσμιο διάλογο για την καινοτομία και τη συμμετοχή των πολιτών στην τοπική αυτοδιοίκηση*¹³⁵ αλλά και στο πώς το πρόγραμμα παρουσιάζεται από τα εγχώρια και διεθνή μέσα ενημέρωσης. Συγκεκριμένα, σε πρόσφατο

¹³³ New Europe – Cities in Transition

¹³⁴ synathina

¹³⁵ Ο.π

άρθρο της Guardian, Athens' unofficial community initiatives offer hope after government failures, μετά από μία παρουσίαση του Αυτοδιαχειριζόμενου Πάρκου Ναυαρίνου και κάποιων άλλων αυθόρμητων δομών αλληλεγγύης, ακολουθεί σε προσθήκη των ανεπίσημων κοινοτικών πρωτοβουλιών, η εξής διατύπωση:

Ο προοδευτικός δήμαρχος της Αθήνας, Γιώργος Καμίνης, ίδρυσε ένα δημοτικό φορέα που ασχολείται ενεργά με κοινοτικές πρωτοβουλίες, σε μια προσπάθεια εκμοντερνισμού της τοπικής αυτοδιοίκησης και βελτίωσης της ποιότητας διαβίωσης. Η Αμαλία Ζέπου, μία πρώην ντοκυμαντερίστας η οποία κατέχει τη θέση της αντιδημάρχου της κοινωνίας των πολιτών και του δήμου της αποκέντρωσης, έχει δημιουργήσει μια πλατφόρμα για τα κοινοτικά έργα, το ΣυνΑθηνά, όπου οι πολίτες ανταλλάσσουν πληροφορίες, βρίσκουν συνεργάτες και έρχονται σε επαφή με το δημαρχείο και πιθανούς χορηγούς. Όπως λέει, ο στόχος, είναι η αναζωογόνηση της δημοκρατικής διαδικασίας.¹³⁶

Από τα παραπάνω, φαίνεται πως ο ρόλος της πλατφόρμας, τουλάχιστον σε επικοινωνιακό επίπεδο, δεν είναι ξεκάθαρος για το ευρύ κοινό, ακόμα και για τα επίσημα δίκτυα στα οποία η ίδια η πλατφόρμα συμμετέχει, ειδικά όταν παρουσιάζεται ως κάτι σχετικό με αυτοοργανωμένες δομές, οι οποίες αντιμετωπίζονται από τον Δήμο ως τόποι ανομίας και παραβατικότητας.

Όσον αφορά στη Στέγη του ΣυνΑθηνά, η οποία θεωρείται και καλή πρακτική στο πλαίσιο του Refill, τον Αύγουστο του 2018, αλλάζουν τα δεδομένα για τη διαχείρισή της. Σε άρθρο της Lifo, "Ο δήμος Αθηναίων σταματά να παρέχει τη στέγη του ΣυνΑθηνά σε ομάδες που οργανώνουν συσσίτια"¹³⁷, αναφέρεται πως ο δήμος έδωσε τελεσίγραφο στην αστική μη κερδοσκοπική εταιρία Steps, και στις άλλες ομάδες που υλοποιούσαν το One Stop κάθε

¹³⁶ Smith 2016: 4. Αξίζει να σημειώσουμε πως το συγκεκριμένο άρθρο εμφανίζεται στη στήλη Resilient cities η οποία έχει γίνει με πρωτοβουλία και χρηματοδοτείται από το ίδρυμα Rockefeller, ως μέσω για την προώθηση του δικού του προγράμματος για τις 100 Ανθεκτικές Πόλεις (100 Resilient Cities), πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχει και ο Δήμος Αθηναίων.

¹³⁷ Κοντίνη, 2018

Τετάρτη και Κυριακή στο συνΑθηνά από το 2016, για να έχουν σταματήσει τις δράσεις τους μέχρι τις 9 Σεπτεμβρίου. Οι παραπάνω πρωτοβουλίες μεταξύ άλλων παρείχαν πρώτες βοήθειες, πλύσιμο ρούχων, μπάνιο, κούρεμα, φαγητό, μουσική, παιχνίδι με τα παιδιά και νομικές συμβουλές και εξυπηρετούσαν 300 με 350 ανθρώπους στο πλαίσιο των δράσεών τους.

Στο ίδιο άρθρο εκπρόσωπος του One stop καταγγέλλει πως η στέγη δεν έχει νερό από την 1η Αυγούστου, πως τα φώτα οροφής έχουν καταρρεύσει και τα φρεάτια είναι βουλωμένα εδώ και έναν χρόνο στον εξωτερικό χώρο, ενώ για όλα αυτά ο δήμος είναι ενήμερος και τα αγνοεί.

Η υπεύθυνη του ΣυνΑθηνά Αμαλία Ζέπου, ως απάντηση, μεταξύ άλλων επικαλείται λόγους υγιεινής και ασφάλειας καθώς και οχλήσεων ασυμβίβαστων με τον αναβαθμισμένο χαρακτήρα που επιθυμεί η δημοτική αρχή να αποδώσει στην περιοχή της Βαρβακείου.

Η περιοχή λόγω του εμπορικού τριγώνου έχει αναβαθμιστεί και ο ρόλος του συνΑθηνά αλλάζει τα επόμενα τρία χρόνια, που αναλαμβάνουμε ένα νέο πρόγραμμα το οποίο έχει να κάνει με ένταξη προσφύγων. Έτσι θέλουμε να ενθαρρύνουμε περισσότερο δράσεις που έχουν να κάνουν με πολιτισμό, δηλαδή μαζί με ωφελούμενους, είτε πρόσφυγες, είτε άνεργους, είτε και ομάδες του συνΑθηνά, να γίνονται εκεί πέρα δράσεις περισσότερο πολιτιστικού χαρακτήρα, το οποίο ταιριάζει λιγάκι και με την εξέλιξη της περιοχής.¹³⁸

Τα παραπάνω συμβάντα, ακολούθησε ανοιχτή επιστολή για τη Στέγη του ΣυνΑθηνά από την ομάδα Place Identity. Στην επιστολή περιγράφεται το πώς το ίδιο το περίπτερο επί της ουσίας ανακαινίστηκε ύστερα από πρωτοβουλία προϋπάρχοντων ομάδων (Imagine The City), που συμμετείχαν στην πλατφόρμα και από άλλους πολίτες, οι οποίοι ουσιαστικά συνέβαλαν με τον προσωπικό τους χρόνο, κόστος και κόπο στη δημιουργία του. Όπως αναφέρεται στην επιστολή

¹³⁸ Ο.π

Εγείρονται προβληματισμοί σχετικά με τη διαδικασία λήψης και εφαρμογής αποφάσεων που αφορούν τα μέλη της κοινότητας της Στέγης ΣυνΑθηνά και που ο ίδιος ο Δήμος στον ιστότοπό του παρουσιάζει ως ένα αυτοδιαχειριζόμενο χώρο. Αλλά και σχετικά με την αιτιολογία της απόφασης της δημοτικής αρχής για επαναπροσδιορισμό του χαρακτήρα της Στέγης με σκοπό να δοθεί έμφαση πλέον στις πολιτιστικές δραστηριότητες, ενώ κάποτε ο ίδιος ο Δήμαρχος καλωσόριζε "στο σπίτι τους" όλες τις ομάδες και συλλογικότητες που προσφέρουν στην πόλη, χωρίς διακρίσεις.¹³⁹

Στο τέλος της επιστολής επίσης γίνεται κάλεσμα προς τον δήμο

Να καταστούν δημόσια και ανοιχτά προσβάσιμα τα στοιχεία σύνταξης και εκτέλεσης προϋπολογισμού που αφορούν τη χρηματοδότηση την οποία έλαβε ο Δήμος Αθηναίων από το ίδρυμα Bloomberg Philanthropies για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του δικτύου ΣυνΑθηνά.¹⁴⁰

Σε αυτό το σημείο, έχει ενδιαφέρον η επανειλημμένη αναφορά που γίνεται στην πλατφόρμα για το κοινό όφελος.

Μοναδικό κριτήριο δημοσίευσης της καταχώρησής τους αποτελεί η έμπρακτη εμπλοκή τους σε δραστηριότητες για το κοινό όφελος...¹⁴¹

Όσον αφορά στις δράσεις, αυτές θα πρέπει να είναι για το κοινό όφελος χωρίς κερδοσκοπικό ή εμπορικό χαρακτήρα¹⁴²

Όπως αναφέρουν πολλοί συγγραφείς¹⁴³, υπάρχει ένα θεμελιώδες πρόβλημα στην αντίληψη ότι μπορεί να υπάρξει ένα "κοινό όφελος" :

Δεδομένου ότι διαφορετικοί άνθρωποι έχουν πολύ διαφορετικές δυνατότητες και ευκαιρίες συμμετοχής και οι πλέον περιθωριοποιημένοι είναι εκείνοι που ενδέχεται να έχουν τη λιγότερη δύναμη και πόρους, απαιτώντας οι πολίτες να

¹³⁹ Place identity, 2018

¹⁴⁰ Ο.π

¹⁴¹ synathina

¹⁴² Ο.π

¹⁴³ Mouffe, 1992, Lister .1997, Smith, 1998, Cornwall and Gaventa, 2000

συμμετάσχουν πολιτικά προκειμένου να καθορίσουν και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, ίσως είναι πιθανότερο να προωθήσουν μια έκδοση το «κοινού καλού» η οποία στην πραγματικότητα ευνοεί εκείνους που είναι ήδη ευνοημένοι.¹⁴⁴

Κάτι το οποίο φαίνεται να ισχύει και στην περίπτωση της Στέγης του ΣυνΑθηνά...

Σε μία προσπάθεια σύνδεσης των θεωριών συμμετοχής με το συγκεκριμένο παράδειγμα, θα λέγαμε πως η συμμετοχή που προωθείται μοιάζει αφενός με το *Self-mobilization* του Pretty, καθώς προωθείται η προσωπική ενεργοποίηση για τα ζητήματα που αφορούν τους ίδιους τους αποδέκτες υποστηριζόμενη παράλληλα από δομές του Δήμου και ΜΚΟ. Αφετέρου, χρησιμοποιώντας την τυπολογία της Sarah White, θα λέγαμε πως πρόκειται για μία *εικονική μορφή συμμετοχής* όπου ο φορέας υλοποίησης τη χρησιμοποιεί για να φαίνεται πως «προσπαθεί» και οι συμμετέχοντες για να διατηρήσουν κάποια πρόσβαση σε πιθανά οφέλη. Η κατηγοριοποίηση αυτή αφενός προκύπτει από την αδυναμία του προγράμματος να προωθήσει τις συμμετοχικές διαδικασίες και αφετέρου απ' το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ομάδων δράσης είναι ΜΚΟ, ΑΜΚΕ, πρωτοβουλίες επιχειρηματιών και σε πολύ λίγες περιπτώσεις δράσεις ανεξάρτητων πολιτών και ομάδων κατοίκων. Ο χαρακτήρας λοιπόν, των δρώντων σε κάποιες περιπτώσεις έχει να κάνει με τον εθελοντισμό ενώ σε κάποιες άλλες με την προώθηση των επιχειρήσεων αξιοποιώντας την πλατφόρμα για την προβολή τους. Παράλληλα, η πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι ένας *χώρος πρόσκλησης*, όπου η τοπική αυτοδιοίκηση καλεί τους *ενεργούς πολίτες* να δραστηριοποιηθούν και να πάρουν θέση, βοηθώντας συχνά και εν αγνοία τους στη νομιμοποίηση αποφάσεων, γεγονός που ενισχύεται και από *τις κρυμμένες εξουσίες* που ασκούνται, ορίζοντας τελικά και την ημερήσια διάταξη του Δήμου και το τι είναι σημαντικό ή όχι.

¹⁴⁴ Phillips, 1993:96

Στη συνέχεια, θα περιγραφεί πώς το ΣυνΑθηνά, το 2015, από μία πλατφόρμα καταγραφής δράσεων γίνεται ένα εργαλείο στα χέρια του Δήμου Αθηναίων, ως συνδιοργανωτής της διαβούλευσης για τη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης.

3.3 Η εμπλοκή των πολιτών στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης

3.3.1 Μια σύντομη Ιστορική αναδρομή στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης

Η Δημοτική αγορά της Κυψέλης χτίστηκε το 1935 επί δημαρχίας Κωνσταντίνου Κοτζιά, αποτελώντας μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος δημιουργίας συνοικιακών αγορών σε πολλά κεντρικά σημεία της πόλης. Το πρόγραμμα, στόχευε στην εξυπηρέτηση των κατοίκων της Αθήνας και ταυτόχρονα στην αποσυμφόρηση της Βαρβακείου.¹⁴⁵

Από τη δημιουργία της, μέχρι και τις αρχές του '90 χαρακτηρίζονταν από τον κεντρικό ρόλο που έπαιζε στην περιοχή συγκεντρώνοντας βασικές χρήσεις εμπορίου. Ωστόσο, με την εμφάνιση των πρώτων πολυκαταστημάτων και των υψηλών ενοικίων που επέβαλε ο Δήμος, άρχισε σταδιακά η παρακμή της με αποτέλεσμα το 2003 να διακοπεί οριστικά η λειτουργία της.¹⁴⁶

Ένα χρόνο αργότερα, ο Δήμος Αθηναίων εκφράζει τα σχέδιά του για την κατεδάφιση της Αγοράς και την οικοδόμηση πολυώροφου κτιρίου, το οποίο θα περιλάμβανε, εμπορικό κέντρο, γραφεία και υπόγειο χώρο στάθμευσης.¹⁴⁷ Ωστόσο, ύστερα από έντονες διαμαρτυρίες κατοίκων, της δημοτικής παράταξης «Ανοιχτή Πόλη» και της Αρχιτεκτονικής Σχολής του ΕΜΠ, το 2005, έγινε ομόφωνα δεκτή από το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων, η εισήγηση της Διεύθυνσης Νεώτερης και Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς¹⁴⁸, κατόπιν πρότασης της Εφορίας Νεωτέρων Μνημείων υπέρ του χαρακτηρισμού της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης ως

¹⁴⁵ ΕΑΔΕΑ,2012

¹⁴⁶ Δανιήλ,2017, Σωτηρόπουλος,2012

¹⁴⁷ ΑΕΔΑ,2012

¹⁴⁸ αρ. Πρακτικού 30/22.9.2005 (αρ. θέματος 7°)

διατηρητέου Μνημείου, όπου και εν τέλει κηρύχτηκε.¹⁴⁹ Η απόφαση του Υφυπουργού χαρακτήρισε ως μνημείο την Δημοτική Αγορά Κυψέλης, “διότι αποτελεί εξαιρετικό δείγμα δημοσίου κτιρίου”.¹⁵⁰ Στο κείμενο της απόφασης αναφέρονται μεταξύ άλλων τα εξής:

...Αποτελεί σημείο αναφοράς για τους κατοίκους και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την καθημερινή ζωή. Η Δημοτική Αγορά Κυψέλης είναι ένα μοναδικό τοπόσημο για την Κυψέλη που οι κάτοικοι αναγνωρίζουν αλλά και χρησιμοποιούν, για να προσδιορίσουν την γειτονιά ως έννοια και ταυτόχρονα τη θέση αυτών των ιδίων σε αυτό το συμβολικό χώρο της τοπικής κοινότητας.¹⁵¹

3.3.2 Η Συμμετοχή μέσω της Αυτοοργάνωσης

Το 2006 και ενώ η Αγορά εξακολουθούσε να είναι αναξιοποίητη, οργανώθηκε Ανοικτή Συνέλευση με πρωτοβουλία κατοίκων, αλλά και μελών συλλόγων¹⁵², συμπαρασάτες-μέλη της δημοτικής παράταξης “Ανοικτή Πόλη” και άλλους κατοίκους, με αίτημα την επανάχρηση της Αγοράς ως κοινωνικό και πολιτιστικό χώρο. Οι αρχικοί συμμετέχοντες συγκέντρωσαν 4.000 υπογραφές κατοίκων που προσέγγισαν *πόρτα-πόρτα* για τη στήριξη του εγχειρήματος. Στα τέλη του 2006 η συνέλευση προχώρησε σε Κατάληψη του κτιρίου και στον καθαρισμό του. Στη συνέχεια, ακολούθησαν κάποιες εικαστικές εκθέσεις, με στόχο να ζωντανέψει ο χώρος και εν τέλει η δράση από περιστασιακή κατέληξε να συνεχίζει και να λαμβάνει μόνιμα χαρακτηριστικά.¹⁵³

Στην ιστοσελίδα της αυτοδιαχειριζόμενης Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης, υπήρχε ένα πρόγραμμα μόνιμων δραστηριοτήτων: όπως λογοτεχνική βραδιά, προβολές ταινιών, μαθήματα Ελληνικών για μετανάστες από το “Ανοικτό Σχολείο” της Αγοράς, Δανειστική Βιβλιοθήκη και Αγορά

¹⁴⁹ Φ.Ε.Κ. Β', 1580/16.11.2005

¹⁵⁰ Σωτηρόπουλος, 2012

¹⁵¹ Σωτηρόπουλος, 2012:5

¹⁵² “Φίλοι της Κυψέλης”, “Αρκάδες της Κυψέλης” και “Πολιτιστικός Σύλλογος Κυψέλης”

¹⁵³ Βαΐου, 2018, Πορτάλιου, 2007

Βιοκαλλιεργητών.¹⁵⁴ Ενώ οι κανόνες λειτουργίας της Αγοράς είχαν καταγραφεί σε ένα κείμενο με τίτλο "Κανόνες λειτουργίας της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης", στο οποίο αναφέρεται ότι η τακτική συνέλευση πραγματοποιείται την τελευταία, συνήθως, Κυριακή του μήνα στις 18.00, το συντονιστικό συνεδριάζει κάθε Τρίτη στις 20:30.¹⁵⁵ Οι δράσεις αυτές έκαναν την Αγορά έναν κατ' εξοχήν δημόσιο χώρο της γειτονιάς, πόλο έλξης και χώρο συνάντησης για κατοίκους και επισκέπτες, ντόπιους και μετανάστες, άνδρες και γυναίκες.¹⁵⁶

*Στην Αγορά έχουν πραγματοποιηθεί κοντά 1.000 εκδηλώσεις όλων των ειδών και όλων των αντιλήψεων. Το σημαντικό δεν είναι μόνο ο αριθμός και η ποιότητα των εκδηλώσεων αλλά το ότι οι κάτοικοι της Κυψέλης και της Αθήνας, που έλαβαν μέρος σ' αυτές, δεν κλήθηκαν σε ένα προγραμματισμένο ραντεβού από τον φορέα διοργάνωσης. Αυτοδιαχειρίστηκαν τις επιθυμίες και τις ανάγκες τους και δημιούργησαν εξ αρχής αυτές τις εκδηλώσεις.*¹⁵⁷

Ενα χρόνο αργότερα, πραγματοποιήθηκε συνάντηση του Συντονιστικού της Πρωτοβουλίας Κατοίκων για την Δημοτική Αγορά Κυψέλης με τον Αντιδήμαρχο Αθηναίων για τη συζήτηση των αιτημάτων των κατοίκων για άμεσες παρεμβάσεις στο κτίριο όσον αφορά τη λειτουργικότητά του, την ασφάλεια και την δημόσια υγεία, χωρίς όμως να προκύψει κάποιο αποτέλεσμα.¹⁵⁸ Το 2008, συστήθηκε Διαπαραταξιακή Επιτροπή, προκειμένου να καταγραφούν οι προτάσεις των τεσσάρων δημοτικών παρατάξεων για το μέλλον της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης. Η επιτροπή συνεδρίασε και υπήρξαν τέσσερις διαφορετικές προτάσεις που προσανατολιζόνταν στη διατήρηση του ιστορικού χαρακτήρα της Αγοράς και στην επαναφορά της εμπορικής χρήσης, με παραχώρηση των εσόδων στο Ίδρυμα Αστεγών.

¹⁵⁴ Πρωτοβουλία Κατοίκων, 2009

¹⁵⁵ ΑΣΔΑ, 2006

¹⁵⁶ Βαΐου & Λαφαζάνη, 2015

¹⁵⁷ Ανοιχτή πόλη, 2012

¹⁵⁸ Σωτηρόπουλος, 2012

ΕΙΚΟΝΑ 3. Πηγή: Αρχείο Πορτάλου Ε.

Τον Αύγουστο του 2012 και ενώ δεν είχε υπάρξει κάποια δραστηριοποίηση του Δήμου για την Αγορά, η Δημοτική αρχή κάλεσε τα ΜΑΤ, όπου με συνοδεία εισαγγελέα σφράγισαν το κτίριο. Η πράξη αυτή αποτέλεσε απόρροια ενός συνολικότερου πλαισίου «πολέμου» που εξαπέλυσε ο Δήμος Αθηναίων εκείνη την περίοδο στους κατειλημμένους και αυτοοργανωμένους χώρους, ενώ λίγο νωρίτερα είχε ανακληθεί η παραχώρηση του κτιρίου στο Ίδρυμα Αστέγων του Δήμου (ΚΥΑΔΑ)¹⁵⁹, στο πλαίσιο *επανασχεδιασμού των χρήσεων και της αξιοποίησης των δημοτικών ακινήτων του Δήμου*.¹⁶⁰

Το κλείσιμο της Δημοτικής Αγοράς προκάλεσε τόσο έντονες αντιδράσεις όσο και επευφημίες. Συγκεκριμένα, σε ανακοίνωση που κυκλοφόρησε με την υπογραφή «Κάτοικοι και επαγγελματίες του βου Δημοτικού Διαμερίσματος», αναφέρεται:

*Φασιστοειδή αναρχικά στοιχεία επέτρεπαν την είσοδο σε όποιον ήταν αρεστός και ταιριαστός στις ιδεοληψίες τους και τα ψυχοπαθητικά τους σύνδρομα, ενώ κατά διαστήματα προέβαιναν σε απίστευτους τραμπουκισμούς προς κατοίκους ή αιρετούς, που δεν συμφωνούσαν με την κατάληψη.*¹⁶¹

Αντίστοιχα, ο δήμαρχος Γ. Καμίνης, σε κείμενό του στα Νέα έγγραφε

*Είμαι κατά των καταλήψεων... Ο κατειλημμένος από μια ομάδα χώρος αποβάλλει αυτομάτως τον δημόσιο χαρακτήρα του, καθώς περιέρχεται στη φυσική εξουσία μιας μειοψηφίας που δεν έχει καμιά δημοκρατική νομιμοποίηση και δεν εγγυάται καμιά ελευθερία για κανέναν, προπάντων για τους διαφωνούντες.*¹⁶²

Ενώ, συγκεκριμένα για την Αγορά της Κυψέλης σε εισήγησή του κατά τη συνεδρίαση του στο Δημοτικό Συμβούλιο της 27/08/12, αναφέρει πως

¹⁵⁹ Απόφαση ανάκλησης της υπ' αριθμ. 599/2009 Π.Δ.Σ.

¹⁶⁰ Απόφαση Δ.Σ. Δήμου Αθηναίων αρ.πρωτ. 7028/13.01.2012, ΑΔΑ: ΒΟΝ2Ω6Μ-01Β

¹⁶¹ Κάτοικοι και επαγγελματίες βου Δημοτικού Διαμερίσματος, 2012

¹⁶² Καμίνης, 2012

...δεν πρόκειται αν ανεχθούμε τη μετατροπή κανενός δημόσιου χώρου σε ιδιότυπο άβατο. Θα δώσουμε το λόγο στους κατοίκους της Κυψέλης, για λογαριασμό και εξ ονόματος των οποίων, εώς σήμερα μιλούσαν άλλοι.¹⁶³

Από την άλλη, όσοι είχαν συμμετάσχει ενεργά στη διαχείριση του χώρου και είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους είχαν τελείως διαφορετική άποψη, όπως αυτή εκφράστηκε σε κείμενο διαμαρτυρίας στον Δήμο Αθηναίων:

Αντιλαμβάνεστε ότι η ίδια η γειτονιά μας είχε ενεργοποιηθεί και είχε κατακτήσει σημαντικές λειτουργίες στο χώρο της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης που ο Δήμος Αθηναίων αδυνατεί να παρέχει. Θα πρέπει οι υπηρεσίες σας να τρέχουν νύχτα-μέρα για να καταφέρετε να προσφέρετε αυτά που είχαμε κερδημένα εμείς οι Κυψελιώτες στην Αγορά και τα χάσαμε.¹⁶⁴

Την ίδια χρονική περίοδο, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος διαχείρισης της δημοτικής περιουσίας (PROMISE), είχε ήδη ολοκληρωθεί μελέτη αξιοποίησης για τη Δημοτική Αγορά Κυψέλης, ως ιδιαίτερου/ευαίσθητου και σημαντικού περιουσιακού στοιχείου του Δήμου Αθηναίων.

¹⁶³ Ο.π

¹⁶⁴ ΑΣΔΑ,2012

3.3.3 Η νέα διαχείριση της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης

Ένα χρόνο μετά το κλείσιμο της κατάληψης, η Αγορά άρχισε να λειτουργεί ως ΚΕΠ. Το 2014, προκηρύχθηκε από τον Δήμο Αθηναίων ανοιχτή δημοπρασία για την επιλογή αναδόχου για την αποκατάσταση του κτηρίου της Αγοράς, με την ένταξη του έργου στο ΕΣΠΑ, στον Άξονα Προτεραιότητας «02-Αειφόρος Ανάπτυξη και Βελτίωση της Ποιότητας Ζωής» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αττική 2007-2013» και με συγχρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ.¹⁶⁵

Τον Μάιο του 2015 ο Δήμος οργάνωσε δράση-δημόσια διαβούλευση τόσο μέσα από την επίσημη σελίδα του Δήμου¹⁶⁶ όσο και μέσα από ερωτηματολόγιο σε ολοήμερο διαδραστικό εργαστήριο στη Φωκίωνος Νέγρη, σχετικά με τις δραστηριότητες που θα φιλοξενούσε η Αγορά, σε συνεργασία με την πλατφόρμα του ΣυνΑθηνά.¹⁶⁷ Σύμφωνα με την Αντιδήμαρχο της Κοινωνίας των πολιτών, σε συνέντευξη που έδωσε στο CNN

Στόχος του Δήμου είναι η Δημοτική Αγορά να είναι ένα κτίριο που να εξυπηρετεί τις ανάγκες της τοπικής κοινότητας, που θα γεμίσει κόσμο, με τον κόσμο θα ζωντανέψει η περιοχή και θα φέρει ένα αίσθημα ασφάλειας στους κατοίκους... Το μόνο όπλο που έχουμε στα χέρια μιας είναι η συμμετοχή του κόσμου και η δυναμική παρουσία ενεργών πολιτών και ομάδων, οι οποίοι έχουν την ευελιξία, τη φαντασία και την αμεσότητα να φέρουν [εδώ] ζωντανές, σύγχρονες, κοινωνικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες.¹⁶⁸

Οι ερωτήσεις που τέθηκαν στο διαδραστικό εργαστήριο προς τους συμμετέχοντες ήταν

1. Πώς φαντάζεσαι το νέο πρόσωπο της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης;
2. Ποιους φορείς ή δράσεις θα ήθελες να στεγάσει;

¹⁶⁵ Δήμος Αθηναίων, 2014

¹⁶⁶ Δήμος Αθηναίων, 2015

¹⁶⁷ Έλα στην Αγορά, 2015

¹⁶⁸ Αναγνωστοπούλου, 2016

Από τα στοιχεία που παρέχει η ιστοσελίδα του εργαστηρίου Ελα στην Αγορά, φαίνεται πως συμμετείχαν 200 άτομα με 470 προτάσεις. Με βάση τα στατιστικά το 59% των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες, οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν μεταξύ 40 και 50 ετών και κάτοικοι της Κυψέλης. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ήταν μέλη κοινωφελών ομάδων, ενώ από την άποψη των επαγγελματιών των συμμετεχόντων πρώτοι ήταν οι αρχιτέκτονες και στη συνέχεια οι συνταξιούχοι και οι μαθητές. Ως προς τις πιο επιθυμητές χρήσεις, αυτή που υπερίσχυσε (37 άτομα), είναι αυτή του πολιτισμού και των πολιτιστικών προϊόντων, ακολουθούν οι χρήσεις για τα παιδιά (14 άτομα) και μετά οι κοινωνικές και καλλιτεχνικές χρήσεις (13 άτομα).¹⁶⁹

Τα αποτελέσματα των εργαστηρίων, αξιολογήθηκαν από μία ομάδα που ορίστηκε από τον Δήμο, στην οποία συμμετείχαν: η Αντιδήμαρχος της Κοινωνίας των Πολιτών, εκπρόσωπος τους ΣυνΑθηνά, η Αντιδήμαρχος Τεχνικών Υπηρεσιών, η υπεύθυνη για τις δραστηριότητες συμμετοχής στην Αγορά, καθώς και μία ομάδα πέντε εξωτερικών συμβούλων.¹⁷⁰ Ταυτόχρονα, η Αντιδήμαρχος της Κοινωνίας των Πολιτών εξέφραζε το όραμά της για μια εξ-ευρωπαϊσμένη Κυψέλη:

Το πείραμα για εύρεση ιδεών από τη βάση, κουμπώνει με έναν προβληματισμό σχετικά με ένα μοντέλο που να στηρίζεται σε μια ευρωπαϊκή, σύγχρονη, πολύ συγκεκριμένη πολιτική. Συνδέεται και με αρκετά καινούρια ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως τη δυνατότητα βιώσιμης αστικής ανάπτυξης...¹⁷¹

Στο επόμενο στάδιο, ακολούθησε πρόσκληση σε νομικά πρόσωπα και φορείς για την υποβολή προτάσεων διαχείρισης της Δημοτικής Αγοράς. Δεκαεπτά ομάδες¹⁷² υπέβαλαν πρόταση, ενώ η αξιολόγηση των προτάσεων

¹⁶⁹ Ελα στην Αγορά, 2015

¹⁷⁰ Βαΐου, 2018

¹⁷¹ Ρούτσι, 2016

¹⁷² Γέφυρες, Γιώργος Μαρκάκης, Ψυχολογία-Τέχνη, Οργάνωση Ενωμένων Γυναικών Αφρικής, Φωκίωνος Ξανά, ΠΕΣΚΟ, Γραμμή Εκκίνησης, YIUCO, Kid & Family, Impact Hub

ανέδειξε ανάδοχο το Impact Hub Athens, καθώς η πρότασή της ανταποκρίθηκε «πλήρως στις προδιαγραφές και στο όραμα όπως αυτά περιγράφονται στην ανοιχτή πρόσκληση που δημοσίευσε ο Δήμος Αθηναίων, με σκοπό να γίνει η αγορά κέντρο κοινωνικής οικονομίας-επιχειρηματικότητας, κάτι που διεκδικούσαν εδώ και πολύ καιρό οι φορείς της περιοχής».¹⁷³

Η διαδικασία της ανάθεσης ωστόσο προκάλεσε αντιδράσεις που αφορούσαν τόσο τον διεκπεραιωτικό της χαρακτήρα, ο οποίος δε λειτούργησε ως γόνιμο πεδίο συζήτησης και δεν έδινε βήμα στη δυνατότητα του αυτοδιαχειριζόμενου μοντέλου που είχε προηγηθεί, όσο και το γεγονός ότι η δημοτική αρχή επέλεξε να διεκπεραιώσει τη διαδικασία χωρίς ενημέρωση των παρατάξεων, χωρίς να εξεταστεί το ενδεχόμενο συνδιαχείρισης από κοινή επιτροπή εκπροσώπων του δήμου και των τοπικών φορέων, ενώ δεν είχαν συμπεριληφθεί στα εισηγητικά υλικά του Δ.Σ. τα υλικά που κατέθεσαν οι υποψήφιοι παραχωρησιούχοι. Οι αντιδράσεις αναφέρονται στο μοντέλο διαχείρισης που υπαγορευόταν από την ίδια την ανάθεση, ως ασαφές και μη συμπεριληπτικό, που δε θα ευνοούσε την ουσιαστική συλλογική διαχείριση του χώρου και θα έτεινε στην αποξένωση της Αγοράς από την τοπική κοινωνία. Το τελευταίο αφορούσε και την πρόβλεψη υπεισκήσεως των χώρων της Αγοράς προκειμένου να διασφαλιστούν τα λειτουργικά έξοδα του χώρου, όρους που προβλέπονται στη Σύμβαση παραχώρησης του χώρου, εκφράζοντας την επιφύλαξη ότι θα οδηγούσε στην εντατικότερη εμπορευματοποίηση και άρα τη μειωμένη πρόσβαση ή τον αποκλεισμό άτυπων ομάδων και συλλογικοτήτων της περιοχής.¹⁷⁴ Οι ανησυχίες αυτές δεν ήταν αβάσιμες καθώς λίγο καιρό πριν την ανάθεση της Δημοτικής Αγοράς στο Impact Hub, η Αντιδήμαρχος της Κοινωνίας των Πολιτών σε συνέντευξή της δήλωνε πως

Athens, δαγίπολη, Κυψέλη των Τεχνών, Πήγασος ΚΟΙΝΣΕΠ, Bios, ΚΟΙΣΠΕ Ηλιοτρόπιο, Future Library, Εργαστήρι Ειδικής Αγωγής Μαργαρίτα

¹⁷³ Enallaktikos.gr, 2016

¹⁷⁴ Ανοιχτή Πόλη, 2016, Πέτρος Κωνσταντίνου, 2016

Δεν ντρεπόμαστε να μιλήσουμε για την κερδοφορία, το εγχείρημα πρέπει να βγάζει τα χρήματά του και να ανταποδίδει στην κοινωνία. Δεν είναι κάτι επιδοτούμενο, αλλά είναι ένα νέο μοντέλο αυτοδιαχείρισης, όπου εμπλέκεται ο δήμος και ο νέος φορέας διαχείρισης, ο οποίος χρειάζεται να είναι δικτυωμένος με έναν ευρύτερο πληθυσμό.¹⁷⁵

Στη συνέχεια των αντιδράσεων, τον Φεβρουάριο του 2017, η Γ.Γ Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αττικής, ακύρωσε την απόφαση του Δήμου, ύστερα από προσφυγή Συμβούλου της όλης Δημοτικής Ενότητας του Δήμου Αθηναίων. Όπως φαίνεται και στην ακυρωτική απόφαση, η διαδικασία επιλογής υπολείπονταν μιας σειράς νόμιμων διαδικασιών τις οποίες ο Δήμαρχος παρέλειψε.¹⁷⁶

Εν τέλει σχεδόν επτά μήνες μετά, τον Σεπτέμβριο του 2017, το Impact Hub ξεκίνησε τη διαχείριση του κτηρίου. Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του για τη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης:

Με ιδιοκτήτη τον δήμο Αθηναίων και φορέα διαχείρισης το Impact Hub Athens, η λειτουργία της Αγοράς αποτελεί ένα πρότυπο καινοτόμο μοντέλο με βασικούς άξονες τον πολιτισμό, την εκπαίδευση, την κοινωνική καινοτομία, την επιχειρηματικότητα και την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Η αρμονική λειτουργία της Αγοράς ελέγχεται από επιτροπή παρακολούθησης που ορίζει ο δήμος. Το νέο μοντέλο συν-διαχείρισης, από τον δήμο Αθηναίων και την κοινωνία των πολιτών, εφαρμόζεται για πρώτη φορά σε δημόσιο κτίριο και είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.¹⁷⁷

Το όραμα του Impact Hub όπως περιγράφεται, είναι η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης να αποτελέσει μια πλατφόρμα, όπου μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, θα συνδημιουργήσει με μία πληθώρα stakeholders, μια ενεργή κοινότητα η οποία θα παράγει και θα καινοτομεί, αναβιώνοντας παράλληλα το περιβάλλον αστικό τοπίο. Ταυτόχρονα, αποτελεί στόχο της

¹⁷⁵ Ρούτσι, 2016

¹⁷⁶ Απόφαση Γ.Γ Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αττικής με αρ.πρωτ. 7425/2746, 22/02/2017

¹⁷⁷ Impact Hub

διαχείρισης, να δώσουν ερεθίσματα και κίνητρα στους κατοίκους της Κυψέλης και τους «ενοίκους» της Αγοράς, να συμμετάσχουν, ακολουθώντας τη λογική της συμμετοχικής αστικής παρέμβασης, όπου οι πολίτες ενθαρρύνονται και εξοπλίζονται με τα κατάλληλα εργαλεία.¹⁷⁸

Στην Αγορά αυτή τη στιγμή λειτουργούν δύο χώροι σταθερού εκπαιδευτικού περιεχομένου - το Digital Lab και το Learning Center. Το Digital Lab, φιλοξενεί εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούν την ανάπτυξη δεξιοτήτων σε παιδιά και ενήλικες σε σχέση με τις τεχνολογίες αιχμής, όπως ο προγραμματισμός, η ρομποτική και οι ψηφιακές κατασκευές (3d printing, laser cutting, κ.ά.). Αντίστοιχα, το Learning Center, φιλοξενεί εξειδικευμένες ομάδες ή άτομα με γνώσεις πάνω σε διαφορετικές θεματικές, που αφορούν τόσο παιδιά όσο και ενήλικες, με ιδιαίτερα επιτυχημένα από άποψη συμμετοχής, όπως φάνηκε και από επιτόπια έρευνα, τα μαθήματα χορωδίας και εγχόρδων για παιδιά που προέρχονται από ευπαθείς ομάδες σε συνεργασία με το El Sistema Greece.

Σύμφωνα με καταγραφή του Impact Hub, από τον Νοέμβριο του 2017 μέχρι τον Ιούλιο του 2018, έχουν πραγματοποιηθεί 58 εκδηλώσεις (33 στον ανοιχτό χώρο, 26 στους χώρους μαθημάτων) και έχουν συμμετάσχει 7300 άτομα συνολικά στις δράσεις. Ενώ σύμφωνα με εκπρόσωπο του Impact Hub, περίπου 500 άτομα περνάνε καθημερινά από την Αγορά.

Μέσα στις δράσεις του Impact Hub στο πλαίσιο διαχείρισης της Δημοτικής Αγοράς της Κυψέλης, ήταν το κάλεσμα σε ενδιαφερόμενους με ιδέες κοινωνικής καινοτομίας, προκειμένου να διασφαλίσουν για πέντε έτη στέγη στην Δημοτική Αγορά της Κυψέλης με κεφάλαιο εκκίνησης ύψους 5.000 και χαμηλά ενοίκια. Στις 4/10/18 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια της Αγοράς και των 12 νέων καταστημάτων και χώρων κοινωνικής καινοτομίας που επιλέχθηκαν να λειτουργούν στον χώρο της Αγοράς.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Ο.π

¹⁷⁹ Impact hub

3.3.4 Συμπεράσματα για τον διπλό ρόλο της συμμετοχής στη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης

Στην περίπτωση της Δημοτικής Αγοράς της Κυψέλης, βλέπουμε ένα τελείως διαφορετικό πρόσωπο του Δήμου από αυτό που θα προωθηθεί ένα χρόνο αργότερα από το ΣυνΑθήνα και τα μετέπειτα προγράμματα. Συγκεκριμένα, ο Δήμος τάσσεται ξεκάθαρα με τις πράξεις και τις δηλώσεις του, ενάντια σε ένα χώρο αυτοοργάνωσης και οι 4000 κάτοικοι που με τις υπογραφές τους είχαν υποστηρίξει το εγχείρημα και όλοι οι υπόλοιποι που το στήριξαν στα 6 χρόνια λειτουργίας του, στον λόγο του δήμου έγιναν «κάποιοι άλλοι» - κάποιοι μη κάτοικοι της Κυψέλης, ή πιο συγκεκριμένα οι κάτοικοι της Κυψέλης που δεν θέλει. Όπως συγκεκριμένα αναφέρει η Βαΐου,

Ορισμένοι κάτοικοι της Κυψέλης θεωρήθηκαν λοιπόν κανονικοί κάτοικοι, ενώ άλλοι κατασκευάστηκαν ως ιδιαίτερη ομάδα.¹⁸⁰

Στην περίπτωση της διαβούλευσης/ συμμετοχής, το 2015, αναφέρεται η συμμετοχή και η στήριξη του ΣυνΑθηνά. Το οποίο ωστόσο είναι μία πλατφόρμα στην οποία συμμετέχουν όπως αναφέρθηκε προηγουμένως 386 ομάδες. Όταν αναφέρεται σε όλες τις σχετικές ανακοινώσεις, η στήριξη της δράσης από την πλατφόρμα, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως τουλάχιστον κάποιες από τις ομάδες στήριξαν το συμμετοχικό εργαστήρι, ωστόσο όπως διευκρινίστηκε από συνέντευξη με εκπρόσωπο της πλατφόρμας¹⁸¹ η στήριξη προήλθε από τους πέντε εργαζόμενους σε αυτή, οι οποίοι συνέβαλαν με την τεχνογνωσία τους για την διαχείριση των δεδομένων και την αξιολόγησή τους.

Ενδιαφέρον έχει να εστιάσει κανείς και στα χαρακτηριστικά του εργαστηρίου. Πρόκειται για ένα μονοήμερο εργαστήρι, με συγκεκριμένη ώρα υλοποίησης και συγκεκριμένες προκαθορισμένες ερωτήσεις, αντίστοιχα η ηλεκτρονική διαβούλευση απαιτούσε τη δυνατότητα χρήσης υπολογιστή, περιορίζοντας εν τέλει κατά πολύ το εύρος των συμμετεχόντων

¹⁸⁰ Βαΐου, 2018: 65

¹⁸¹ Σταμογιάννης, 2018

και την εμβάθυνση. Πρόκειται για ένα εργαστήρι που έγινε με διαδικασίες fast-track και που οι 200 συμμετέχοντες σε αυτό, τελικά ονομάστηκαν ως πλειοψηφία.¹⁸²

Μία σημαντική διαφορά μεταξύ των τρόπων διαχείρισης της Αγοράς έγκειται στην λογική της κερδοφορίας, υπέρ της οποίας μίλησε η Αντιδήμαρχος της Κοινωνίας των Πολιτών. Όπως αναφέρει η Πορτάλιου, παραθέτοντας τον Castells, βασικό περιεχόμενο των αστικών κινημάτων και κατ' επέκταση του αυτοοργανωμένου τρόπου λειτουργίας της Αγοράς είναι

Η εξασφάλιση από τους κατοίκους μιας πόλης που οργανώνεται γύρω από την αξία χρήσης σε αντίθεση με την αντίληψη της αστικής ζωής και των υπηρεσιών ως εμπορευμάτων, που είναι η λογική της ανταλλακτικής αξίας.¹⁸³

Στην ίδια τοποθέτηση της Αντιδημάρχου που μιλάει για κερδοφορία, αναφέρεται και ο στόχος της εφαρμογής ευρωπαϊκών πολιτικών και προγραμμάτων για την εύρεση και αξιοποίηση ιδεών από τη βάση... Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται μέσω του μοντέλου συνδιαχείρισης του Δήμου και της κοινωνίας των πολιτών, (στην περίπτωση μας ως τέτοια θεωρείται η Impact Hub Athens). Ωστόσο, όπως αναφέρει η Cornwall (2002), στο πάντρεμα της φιλελεύθερης δημοκρατικής θεωρίας και της νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, οι «οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών», επιδιώκεται να θεωρούνται πιο κοντά στον «λαό», και αποτελούν τον έλεγχο και την επέκταση του κράτους.¹⁸⁴

Ενδιαφέρον ωστόσο παρουσιάζει και το να δούμε τον τρόπο υλοποίησης των στόχων που τέθηκαν τόσο από πλευράς του Δήμου όσο και από πλευράς του διαχειριστή της Αγοράς.

Σε επίπεδο διαχείρισης της Αγοράς, ύστερα από συνέντευξη με εκπρόσωπο του Impact Hub, αυτό που προέκυψε είναι πως ενώ τίθενται ως στόχοι η συμμετοχή και η ενδυνάμωση, στην πραγματικότητα δεν έχει γίνει κάποια

¹⁸² Βαΐου, 2018

¹⁸³ Πορτάλιου, 2007:78

¹⁸⁴ Cornwall, 2002

δράση που να σχετίζεται με αυτούς τους στόχους. Το Impact Hub, έχει αναθέσει σχεδόν αποκλειστικά την διαχείριση της Αγοράς σ' ένα μόνο άτομο, μία ευθύνη πολύ μεγάλη και περιοριστική ως προς το ωράριο λειτουργίας της Αγοράς.

Όσον, αφορά στη στάση του Δήμου, ο εκπρόσωπος του Impact Hub, ανέφερε πως ο Δήμος δεν ελέγχει με κάποιον τρόπο τις δράσεις που γίνονται, ούτε το πρόγραμμα προκειμένου να ακολουθεί κάποιες κατευθύνσεις, ενώ «αγωνία» για τον Δήμο αποτέλεσε το να μπει το λογότυπό του στα banners που είναι κρεμασμένα στον εσωτερικό χώρο της Αγοράς. Σημαντική προτεραιότητα επίσης από πλευράς του Δήμου ήταν το να γίνουν τα εγκαίνια (4/10/2018) για την δημοσιότητα του όλου εγχειρήματος και κυρίως του Δήμου. Από την άλλη ο εκπρόσωπος του ΣυνΑθηνά¹⁸⁵, όταν ερωτήθηκε γιατί ο Δήμος δεν διαχειρίστηκε την Αγορά, ή αν θα τη διαχειριστεί μετά τα πέντε χρόνια της σύμβασης, απάντησε «ποιος θα το έκανε;» πως είναι δύσκολο, υπάρχει υποστελέχωση και έλλειψη πόρων, ενώ σχετικά με το μέλλον ότι δεν γνωρίζει, επιβεβαιώνοντας πως ο Δήμος *πέταξε την καυτή πατάτα* στο Impact Hub.

Ενώ στα μέσα και στις τοποθετήσεις του Δήμου παρουσιάζεται πως η αποδοχή της νέας διαχείρισης της αγοράς είναι μεγάλη, στην πραγματικότητα αυτό που προέκυψε από την συνέντευξη με τον εκπρόσωπο της Impact Hub, είναι πως υπάρχουν πολλές προβληματικές, πως έχουν βρει απέναντί τους πολλούς από τους μαγαζάτορες της Φωκίωνος, όπως και τον κόσμο που συμμετείχε στην αυτοοργανωμένη λειτουργία της Αγοράς, που εν τέλει δεν ήταν και τόσο λίγος όπως παρουσιάζονταν.

¹⁸⁵ Σταμογιάννης, 2018

ΕΙΚΟΝΕΣ 5,6. Πηγή: facebook Αγора Κυμέλως

Όπως αναφέρει η Βαΐου (2018), η περίπτωση της Δημοτικής Αγοράς της Κυψέλης αφορά σε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις της συμμετοχής. Η πρώτη πρόκειται για μία πρωτοβουλία των τοπικών ομάδων, με μία προσέγγιση της συμμετοχής ως το μέσο που θα επιτευχθεί η διεύρυνση του δημόσιου χώρου της γειτονιάς και της πόλης. Η δεύτερη πρόκειται για μια πρόσκληση συμμετοχής προωθούμενη από τον Δήμο, με τελείως διαφορετικά σημεία εκκίνησης και με χαρακτήρα συμβουλευτικό.¹⁸⁶

Στην πρώτη περίπτωση μιλάμε για έναν χώρο συμμετοχής Διεκδικούμενο/ Δημιουργούμενο, που κάποιες φορές τα κατάλοιπα της αόρατης εξουσίας μπορεί να επηρέαζαν τη συμμετοχή των μεταναστριών και μεταναστών, αλλά γίνονταν κάθε δυνατή προσπάθεια για την κατάρριψή της. Ενώ στην άλλη, μιλάμε για χώρους πρόσκλησης, για μία εικονική συμμετοχή και κρυμμένες έως ορατές σχέσεις εξουσίας. Τελικά, όπως αναφέρει η Πορτάλιου (2012) για την αυτοοργανωμένη Αγορά της Κυψέλης, στηριζόμενη στην Α. Χάρεντ

Όλα αυτά έγιναν πρωτόβουλα, συμμετοχικά και εθελοντικά, με ίδιους πόρους και ψυχή, αποδεικνύοντας ότι οι άνθρωποι δεν είναι οι ιδιοτελείς ιδιώτες του κυρίαρχου συστήματος αλλά πολίτες ικανοί να συμμετέχουν και να δημιουργούν τη «δημόσια ευτυχία».¹⁸⁷

3.4 Το πρόγραμμα Πόλη²

Το 2018, στο πλαίσιο των δράσεων του Δήμου Αθηναίων ξεκίνησε το πρόγραμμα «Πόλη²» που αφορά σε μικρές παρεμβάσεις στην πόλη. Το πρόγραμμα διαρθρώνεται σε δύο δράσεις, τις «Παρεμβάσεις στην Πόλη» και το « Κατάστημα στο Κέντρο» που αφορά στην Πλατεία Θεάτρου και την Στοά Εμπόρων. Ωστόσο, στην παρούσα εργασία, θα εστιάσουμε στην πρώτη δράση καθώς είναι και αυτή που αναφέρεται στη συμμετοχή, την ενδυνάμωση και ενεργοποίηση των πολιτών.

¹⁸⁶ Βαΐου, 2018

¹⁸⁷ Ανοιχτή Πόλη, 2018:1

Η δράση «Παρεμβάσεις στην Πόλη», όπως αναφέρεται στη ιστοσελίδα του προγράμματος

Καλεί κατοίκους και επαγγελματίες, νομικά πρόσωπα αλλά και άτυπες ομάδες πολιτών να κάνουν πράξη τις δικές τους πρωτοβουλίες, που βασίζονται σε συνεργατικές διαδικασίες κι έχουν στόχο τη βελτίωση της ζωής στη γειτονιά.¹⁸⁸

Το πρόγραμμα αυτό, στοχεύει στην υλοποίηση ήπιων, μικρής κλίμακας παρεμβάσεις στις επτά δημοτικές κοινότητες του Δήμου της Αθήνας, οι οποίες θα ανταποκρίνονται σε *πραγματικές ανάγκες και θα προωθούν τις σχέσεις της γειτονιάς¹⁸⁹*.

Οι άξονες δράσεις, στο πλαίσιο του προγράμματος είναι πέντε και εξειδικευμένοι επιμελητές ανά θεματικό άξονα, ανέλαβαν της διαδικασία και διοργάνωση των εργαστηρίων, βοηθώντας τους ενδιαφερόμενους να εξελίξουν και να καταλήξουν στις προτάσεις τους. Οι άξονες παρέμβασης, διαρθρώνονται ως εξής:

Γειτονιά

Αφορά σε παρεμβάσεις στο Δημόσιο χώρο, ή όπως αναφέρεται στον *ενδιάμεσο χώρο*, δηλαδή τους δημόσιους χώρους μικρής κλίμακας ανάμεσα στις κατοικίες. Όπως αναφέρεται, στόχοι αυτού του θεματικού άξονα είναι να:

- *δημιουργηθεί ένα πλαίσιο για την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου της γειτονιάς και την ανάκτηση του κοινωνικού του χαρακτήρα, το οποίο θα προκύψει μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες.*
- *ενθαρρυνθούν τοπικές ομάδες για το σχεδιασμό παρεμβάσεων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τη δυναμική του τόπου τους.*

¹⁸⁸ Πόλις²

¹⁸⁹ Ο.π

- *αναζωογονηθούν υποβαθμισμένες γειτονίες και αστικά κενά που, λόγω εγκατάλειψης, μετατρέπονται σε τόπους χωρίς σημεία αναφοράς, με κενά ασφάλειας.*
- *«υιοθετηθούν» τμήματα του δημοσίου χώρου από τους πολίτες.*
- *ενισχυθεί η κοινωνικοποίηση, τόσο μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία υλοποίησης, όσο και από την ενεργή χρήση του χώρου.*
- *ενεργοποιηθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο, το τοπικό ταλέντο και η δημιουργικότητα.¹⁹⁰*

Προτάσεις που αναφέρονται ως ιδανικές για αυτή την περίπτωση είναι: Καινοτόμα έπιπλα δρόμου, μικρής κλίμακας κινητές κατασκευές, εξοπλισμός αστικών παιχνιδιών, χώροι αναμονής και σκίασης, εναλλακτικές ενεργειακές λύσεις αστικού εξοπλισμού.

Δρόμος

Αφορά σε παρεμβάσεις σε δρόμους για την αναβάθμιση της ταυτότητάς τους και τη μετατροπή τους σε πιο φιλικούς «τόπους» για όσους τους χρησιμοποιούν. Στόχοι αυτού του θεματικού άξονα είναι να:

- *διαμορφωθεί μια νέα ταυτότητα του δρόμου, από χώρο διέλευσης σε τόπο εξέλιξης δράσεων και συμβάντων.*
- *επαναπροσδιοριστεί η λειτουργία του δρόμου.*
- *ενθαρρυνθούν τοπικές ομάδες για τον σχεδιασμό παρεμβάσεων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τη δυναμική του τόπου τους στο μικρό σύστημα αναφοράς του δρόμου.*
- *αναζωογονηθούν υποβαθμισμένοι δρόμοι που, ως εγκαταλελειμμένοι, δημιουργούν αδιάφορα έως και επισφαλή σημεία στην πόλη.*
- *«υιοθετηθούν» τμήματα της πόλης από τους πολίτες και να ενισχυθεί η σχέση τους με αυτούς.*

¹⁹⁰ Ο.π

- βελτιωθεί το αίσθημα ασφάλειας, προσβασιμότητας και να μειωθούν παραβατικές συμπεριφορές.
- ενεργοποιηθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο, το τοπικό ταλέντο και η δημιουργικότητα.¹⁹¹

Προτάσεις που αναφέρονται ως ιδανικές για αυτή την περίπτωση είναι: Φωτισμός δρόμου, συστήματα σκίασης, στοιχεία σήμανσης.

Κτίριο

Αφορά σε «πράσινες» παρεμβάσεις σε ιδιωτικούς χώρους ώστε να λειτουργήσουν ως εστίες πρασίνου, αναβαθμίζοντας τη ζωή των κατοίκων, ταυτόχρονα, όπως αναφέρεται, αυτός ο άξονας θα συμβάλλει στη « Στρατηγική Ανθεκτικότητας για την Αθήνα 2030» και συγκεκριμένα στον πυλώνα της «Πράσινης Πόλης». Ως στόχοι αναφέρονται το να:

- ενεργοποιηθεί η συνεργασία ανάμεσα στους κατοίκους μιας πολυκατοικίας ή γειτονικών κτιρίων και η δικτύωσή τους με φορείς και επαγγελματίες που κατέχουν υψηλή τεχνογνωσία (μηχανικούς, αρχιτέκτονες τοπίου, γεωπόνους).
- αναβαθμιστεί η βιοκλιματική συμπεριφορά των κτιρίων, να δημιουργηθεί καλύτερο μικροκλίμα και να εμπλουτιστεί ο αστικός ιστός με νέες τυπολογίες πρασίνου.
- υποστηριχθούν προτάσεις που ενδυναμώνουν τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των κατοίκων, οι οποίοι συντηρούν και παρακολουθούν τις παρεμβάσεις εξασφαλίζοντας έτσι τη βιωσιμότητά τους.
- αναδειχθεί η συμβιωτική σχέση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου, μέσα από παρεμβάσεις σε ιδιωτικά κτίρια που θα μεταμορφώσουν τη γειτονιά.
- ενεργοποιηθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο, το τοπικό ταλέντο και η δημιουργικότητα.¹⁹²

¹⁹¹ Ο.π

Προτάσεις που αναφέρονται ως ιδανικές για αυτή την περίπτωση είναι: Αστικές καλλιέργειες, οριζόντιες ή κατακόρυφες φυτεύσεις στους κοινόχρηστους χώρους κτιρίων, βιοκλιματικές πράσινες όψεις σε μπαλκόνια και μεσοτοιχίες, μικροί κήποι σε αναξιοποίητα οικόπεδα και ακάλυπτους.

Σεράφειο

Αυτός ο άξονας διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους και αναφέρεται στη δημιουργία ενός σύγχρονου καλλιτεχνικού έργου, στο Σεράφειο Κέντρο Αθλητισμού, Πολιτισμού και Καινοτομίας του δήμου Αθηναίων, το οποίο, *μέσω τεχνολογικών εφαρμογών και δεδομένων της πόλης, θα αναπτύσσει μια βιωματική εμπειρία με τον κόσμο που το επισκέπτεται.*

Το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης της συγκεκριμένης ενότητας του «Πόλις²», ξεκίνησε με κάποια καλέσματα, ενώ το πρώτο πραγματοποιήθηκε στις 10 Μαρτίου στον χώρο της Δημοτικής Αγοράς της Κυψέλης. Στη συνέχεια, ακολούθησαν οκτώ ανοιχτά εργαστήρια από τον Μάρτιο μέχρι τον Μάιο, όπου συζητήθηκαν οι προτάσεις, δόθηκαν παραδείγματα «καλών πρακτικών», υπήρχαν εργαστήρια που έδωσαν ιδέες για την μεθοδολογία που θα μπορούσε να ακολουθηθεί για την υλοποίηση των προτάσεων, ενώ τέλος, υπήρχε εργαστήριο που θα βοηθούσε τους αιτούντες στη σωστή και ακριβή, συμπλήρωση της φόρμας τους. Τελικά, τον Μάιο ολοκληρώθηκε η κατάθεση των προτάσεων, όπου η κάθε μία από αυτές θα μπορούσε να πάρει χρηματοδότηση μέχρι 6.000 ευρώ, ενώ ο χρόνος διάρκειας της εκάστοτε εγκατάστασης υπολογίζονταν να διαρκέσει ένα χρόνο. Μέσα στους επόμενους δύο μήνες θα ακολουθούσε η υλοποίηση των παρεμβάσεων, ωστόσο μέχρι σήμερα δεν υπάρχει κάποια ενημέρωση σχετικά με τις προτάσεις που επιλέχθηκαν.

¹⁹² Ο.π

ΕΙΚΟΝΑ 7. Πηγή: Προσωπικό Αρχείο

3.4.1 Κάποιες παρατηρήσεις για το πρόγραμμα «Πόλις²»

Το πρόγραμμα «Πόλις²» βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη και δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με τα χαρακτηριστικά και την τοποθεσία των δράσεων, όπως και για τα κριτήρια επιλογής τους. Επιπλέον, δεν είναι διαθέσιμα τα χαρακτηριστικά όσων συμμετείχαν στα εργαστήρια παρόλο που γινόταν καταγραφή τους με φόρμα συμπλήρωσης κατά τη συμμετοχή σε αυτά.

Δεδομένων των παραπάνω, θα γίνει μία προσπάθεια ερμηνείας του προγράμματος με βάση τις στοχεύσεις που θέτει, αλλά και με βάση την επιτόπια έρευνα στα εργαστήρια και τις ενημερώσεις που έγιναν.

Συνολικά αυτό που παρατηρήθηκε, είναι πως ο κόσμος που συμμετείχε στα εργαστήρια, άλλαξε διαρκώς, εκτός από κάποιους σταθερούς ενδιαφερόμενους. Σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων υπήρχε τόσο ποικιλία στο φύλο όσο και στις ηλικίες, ωστόσο, συνήθως οι νεότεροι είχαν κάποια σχέση με σχεδιαστικές-αρχιτεκτονικές σπουδές σε αντίθεση με τους μεγαλύτερους που ερχόντουσαν κυρίως από συλλόγους γειτονιών, σχολείων κ.α για να μεταφέρουν τα αιτήματα και τις ανάγκες τους. Συνολικά, υπήρχε διάθεση από τους υπεύθυνους να βοηθήσουν και να κατευθύνουν τους ενδιαφερόμενους, καθώς αρκετοί δεν σχετιζόνταν με κάποιον τρόπο με τον σχεδιασμό, οπότε χρειάζονταν ιδιαίτερη κατεύθυνση.

Το πιο ενδιαφέρον ζήτημα που αναδύθηκε μέσα από τις διαδικασίες, είναι πως οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήρθαν για να υλοποιήσουν δράσεις που θα κάλυπταν τις ελλείψεις του ίδιου του Δήμου. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα καλής πρακτικής που παρουσιάστηκε στο δεύτερο εργαστήριο, όπου μία παιδαγωγός από τα Κάτω Πατήσια περιέγραψε τον τρόπο με τον οποίο κατάφερε να ξαναφτιάξει την παιδική χαρά της γειτονιάς της, που αποξηλώθηκε από τον Δήμο. Η ίδια στην παρουσίαση της δράσης της, ανέφερε πως τα Κάτω Πατήσια ουσιαστικά είναι μακριά από το χέρι του Δήμου και πως έπρεπε η ίδια να αναλάβει δράση και να βρει τους τρόπους που θα μπορούσε να την ξαναφτιάξει. Αντίστοιχα, υπήρχε κόσμος που ήθελε να τοποθετήσει μπάρες που θα εμποδίζουν την πρόσβαση αυτοκινήτων

στην Ακαδημία Πλάτωνος, ή άλλοι που χρειάζονταν χώρους σκίασης στη γειτονιά τους, κάδους απορριμμάτων κ.τ.λ. Συνολικότερα, ο κόσμος που συμμετείχε, δε στόχευε στην δημιουργία κάτι αισθητικά ωραίου αλλά και κάπως περιττού, αλλά αντίθετα επιζητούσε λύσεις σε βασικές ελλείψεις που ο ίδιος ο δήμος θα έπρεπε να έχει καλύψει. Το ειρωνικό σε αυτό, είναι πως η Υπεύθυνη Έργου τόνιζε πως οι δράσεις δεν έρχονται να καλύψουν ελλείψεις ή να αντικαταστήσουν τον δήμο και πως γ' αυτό το λόγο θα έχουν και μικρό «χρόνο ζωής».

Μία άλλη παρατήρηση είναι πως ενώ το πρόγραμμα αναφέρεται σε συνεργατικές και συμμετοχικές διαδικασίες, στις σχέσεις γειτονιάς, στην ενίσχυση της κοινωνικοποίησης μέσω της συμμετοχής και στην ενεργοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου, στην πραγματικότητα αυτά δεν εξασφαλίζονται με κάποιον τρόπο. Όταν οι εκπρόσωποι ερωτήθηκαν για το πώς θα εξασφάλιζαν την συμμετοχή σε επίπεδο γειτονιάς, για την οργάνωση της πρότασης και εν τέλει της εκάστοτε δράσης, αυτό που ανέφεραν είναι πως προτρέπουν όσους συμμετέχουν στα εργαστήρια να ακολουθήσουν ένα τέτοιο μοντέλο και πως γ' αυτόν το λόγο έχουν βάλει ως κατώτατο όριο τα πέντε άτομα ανά αίτημα δράσης.

Αυτό που φαίνεται είναι πως το συγκεκριμένο πρόγραμμα ήταν περισσότερο μία διαδικασία ενδυνάμωσης, παρά μια διαδικασία συμμετοχής όπως προτάσσει. Αυτού του είδους η εξουσιοδότηση των πολιτών κατέληξε να κινηθεί σε μία λογική «do-it-yourself»¹⁹³, και κινήθηκε στην πρόσκληση συμμετοχής¹⁹⁴. Στην κατηγοριοποίηση της White, θα λέγαμε πως πρόκειται για μια οργανική μορφή συμμετοχής¹⁹⁵, όπου οι συμμετέχοντες στα εργαστήρια και εν τέλει αυτοί που θα αναλάμβαναν τη δράση θα έπρεπε να την υλοποιήσουν και να την κατασκευάσουν μόνοι τους προσφέροντας τον προσωπικό τους χρόνο και κόπο.

¹⁹³ Cornwall, 2008

¹⁹⁴ Gaventa, 2006

¹⁹⁵ White, 1996

3.5 Δύο παραδείγματα συμμετοχής και ο ρόλος του Δήμου Αθηναίων

Συχνά οι πρωτοβουλίες που αφορούν δράσεις προώθησης της συμμετοχής των πολιτών, οργανώνονται από ομάδες του τρίτου τομέα και στηρίζονται από τον εκάστοτε Δήμο ή κρατικό φορέα. Στην προκειμένη περίπτωση επιλέγονται δύο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα που ο Δήμος της Αθήνας εξέφρασε τη στήριξή του και περιγράφεται η εξέλιξη αυτών.

3.5.1 ΣΥΝ-ΟΙΚΙΑ Πιττάκη

Πέραν των συμμετοχικών εργαστηρίων που αφορούν τις παρεμβάσεις μεγαλύτερης κλίμακας, υπάρχουν και αυτά που αφορούν σε μικρές σημειακές δράσεις. Σε πολλές περιπτώσεις μπορούμε να πούμε πως αυτές οι δράσεις δεν έχουν κάποιο ιδιαίτερο αντίκτυπο, ωστόσο εν μέρει συμβάλλουν στη σύσφιξη των δεσμών μεταξύ των συμμετεχόντων ή εν τέλει μπορεί να έχουν και αντίκτυπο στην αναδιαμόρφωση περιοχών .

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της παραπάνω περίπτωσης είναι η παρέμβαση φωτισμού που έγινε στην Οδό Πιττάκη το 2013. Η δράση αυτή αποτέλεσε πρωτοβουλία της ομάδας Imagine the City, στηρίχτηκε από την ομάδα εικαστικού φωτισμού BEFORELIGHT για τον σχεδιασμό της υλοποίησης, χρηματοδοτήθηκε με χορηγία της Coca-Cola και συνολικά η δράση στηρίχτηκε από τον Δήμο Αθηναίων. Η παρέμβαση αφορούσε στη δωρεά όλων των ειδών φωτιστικών από τους πολίτες και στη συνέχεια την τοποθέτησή τους στην οδό. Ενώ η εγκατάσταση σχεδιάστηκε αρχικά για να παραμείνει στο δημόσιο χώρο για έξι μήνες, είχε επιβιώσει για σχεδόν έξι χρόνια. Η παρέμβαση αυτή, έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής καθώς αποτέλεσε τοπόσημο και αντικείμενο διεθνών ρεπορτάζ και παράδειγμα για μελέτες περιπτώσεων που αφορούν συμμετοχικές δράσεις αστικής αναγέννησης. Ως συνέχεια της αναγνωρισιμότητας του δρόμου, ακολούθησε η σταδιακή δημιουργία νέων καφετεριών με μία

conceptual αισθητική-θεματική, στην απόληξη αλλά και περίξ του δρόμου.¹⁹⁶

Η βιωσιμότητα της εγκατάστασης εναπόκειται στη φρονίδα της ομάδας έργου, των κατοίκων και επιχειρηματιών της γειτονιάς και οι απαραίτητες τεχνικές επιδιορθώσεις χρηματοδοτήθηκαν από εταιρείες παραγωγής για τη χρήση της οδού Πιπτάκη ως αστικό σκηνικό για κινηματογραφήσεις.¹⁹⁷

Ωστόσο, τον Φεβρουάριο του 2017, οι Beforelight στέλνουν επιστολή προς το Δήμαρχο Αθηναίων με κοινοποίηση στην Αντιδήμαρχο Κοινωνίας Πολιτών και Καινοτομίας και το Ηλεκτρολογικό Τμήμα, με ενημέρωση για την ανάγκη ανάληψης της αστικής ευθύνης της φωτιστικής εγκατάστασης από το Δήμο Αθηναίων προκειμένου να αποφευχθεί η απεγκατάσταση της, με την επιστολή να παραμένει επισήμως αναπάντητη έως και σήμερα. Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου η 1η Δημοτική Κοινότητα με απόφαση του τοπικού συμβουλίου εισηγείται ομόφωνα τη διατήρηση της φωτιστικής εγκατάστασης στην οδό Πιπτάκη, εφόσον το Ηλεκτρολογικό Τμήμα του Δήμου μπορεί να τη συντηρήσει. Τον Μάρτιο του 2018, ομάδα των Beforelight, επισκέπτεται την Πρόεδρο της 1ης Δημοτικής Κοινότητας όπου επιβεβαιώνεται ότι παρά τη θετική πρόθεση του Δήμου να παραμείνει η εγκατάσταση, η αδυναμία του τεχνικού προσωπικού του Δήμου και του αρμόδιου τμήματος δεν επιτρέπει την ασφάλεια - συντήρησή της.¹⁹⁸

Λόγο λοιπόν, της άρνησης του Δήμου να αναλάβει τη διατήρηση των φωτιστικών και τη συνολικότερη φωταγώγηση του έργου, αλλά και λόγω της συνολικότερης στάσης του, και δεδομένης της νέας κατάστασης που άρχισε να επικρατεί στη γειτονιά, η ομάδα που είχε «τρέξει» την δράση αποφάσισε και το σβήσιμο της οδού στις 25 Αυγούστου του 2018.

Απόσπασμα από διαδικτυακή δημοσίευση συμμετέχουσας στη δράση, μεταξύ άλλων αναφέρει:

¹⁹⁶ Place Identity

¹⁹⁷ Ο.π

¹⁹⁸ Κυριαζής, 2018

Προκειμένου το έργο αυτό να μην ενταχθεί στο ρεσιτάλ "κοινωνικής ΚΕΝΟτομίας" του Δήμος Αθηναίων που κορυφώνεται ανεμπόδιστα ενόψει εκλογών, προκειμένου να μη μετατραπεί σε διακοσμητικό αξεσουάρ μίας γειτονιάς λούνα παρκ που εξευγενίζεται στο βωμό της αίθρη και της ιδιοτελούς ανομίας, προκειμένου να καταγραφεί στην ιστορία της πόλης βάσει των κοινών αξιών των ανθρώπων που την εμπνεύστηκαν και τη δημιούργησαν, η Συν-οικία Πιπτάκη σβήνει οριστικά απόψε.

3.5.2 ΠΕΔΙΟ_ΑΓΟΡΑ

Δεύτερο παράδειγμα, αφορά το εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού ΠΕΔΙΟ_ΑΓΟΡΑ που ξεκίνησε το 2014 και διήρκησε έναν χρόνο. Αποτέλεσε ένα από τα δέκα έργα του δικτύου ACTORS OF URBAN CHANGE, το οποίο πρόκειται για ένα δίκτυο πρότυπων έργων σε διαφορετικές χώρες/πόλεις της Ευρώπης για την αστική αναγέννηση μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών και τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Στόχος του ΠΕΔΙΟ_ΑΓΟΡΑ, όπως αναφέρεται, ήταν η διερεύνηση, πιθανών τρόπων αστικής αναγέννησης που αναδεικνύουν το δημόσιο χώρο της πόλης ως πεδίο πολιτικής και πολιτιστικής δημιουργικής έκφρασης. Η παρέμβαση αφορά στη πλατεία Βαρβακείου (πλατεία Δημοτικής Αγοράς) της Αθήνας, η οποία κατά τους συμμετέχοντες *συμβολίζει την πολυπλοκότητα των σύγχρονων αστικών ζητημάτων κυρίως λόγω των έντονων κοινωνικών και οικονομικών διαφορών μεταξύ των ανθρώπων που οικειοποιούνται την πλατεία*¹⁹⁹.

Διοργανωτές του προγράμματος ήταν η ΑΜΚΕ (Αστική Εταιρεία Μη Κερδοσκοπικού Χαρακτήρα) placeIDENTITY και η theSwitch, ενώ τη δράση στήριξε και ο Δήμος Αθηναίων μέσω της πλατφόρμας «ΣυνΑθηνά». Η διαδικασία θα ολοκληρωνόταν με εργαστήρια τριών θεματικών, την αξιολόγηση, το όραμα και την πρόταση, ενώ μέχρι και σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί τρία εργαστήρια, το πρώτο αποτελούσε συζητήσεις ειδικών και τα άλλα δύο πολιτών. Στα εργαστήρια πολιτών προσκλήθηκαν εργαζόμενοι, επισκέπτες, εκπρόσωποι των αρχών, επιστήμονες και

¹⁹⁹ ΠΕΔΙΟ_ΑΓΟΡΑ

επαγγελματίες που σχετίζονται με την πλατεία. Το αποτέλεσμα των εργαστηρίων έφτασε ως τη δημιουργία σεναρίων και στην αξιολόγησή τους, ενώ δεν μπόρεσαν να ολοκληρωθούν λόγω της παύσης χρηματοδότησης του προγράμματος.²⁰⁰

Τρία χρόνια μετά την λήξη των εργαστηρίων και παρόλο που ο Δήμος της Αθήνας έχει στην κατοχή του τα αποτελέσματα αυτών, καμία από τις προτάσεις του εργαστηρίου δεν υλοποιήθηκε. Αντίθετα, τον Ιανουάριο του 2015, δημοσιεύτηκαν οι αποφάσεις αποδοχής ανάθεσης της υλοποίησης του έργου "1η ΜΕΛΕΤΗ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ" στην εταιρία AMBIO Α.Ε και του έργου "2η ΜΕΛΕΤΗ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ" στην εταιρία NOVALIS Ε.Π.Ε.. Τον Ιανουάριο του 2017, με απόφαση ανάληψης υποχρέωσης εγκρίθηκε η δέσμευση πίστωσης ύψους 210.800,00 € για την ανάγκη υλοποίησης της Προγραμματικής Σύμβασης, μεταξύ του Δήμου Αθηναίων και της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία «Οργανισμός Κεντρικών Αγορών και Αλιείας Α.Ε. με αντικείμενο την καταγραφή, έλεγχο της υφιστάμενης κατάστασης και καθορισμός παραμέτρων ανάπτυξης της Κεντρικής Δημοτικής Αγοράς Αθηνών- Βαρβακείου Οπωραγοράς συμπεριλαμβανομένης της πλατείας.»

Με βάση τη θεωρία τα δύο παραπάνω παραδείγματα αφορούν σε χώρους πρόσκλησης και η εφαρμοζόμενη συμμετοχή με βάση την κατηγοριοποίηση του Pretty είναι μεταξύ της λειτουργικής και της διαδραστικής, ενώ με βάση της White είναι αντιπροσωπευτική. Ο Δήμος στις δύο παραπάνω περιπτώσεις, στήριξε τις δράσεις και πρωτοβουλίες προκειμένου να προβληθεί η πρόωθηση και ενθάρρυνσή του στις συμμετοχικές πρωτοβουλίες, εν κατακλείδι όμως δεν στήριξε επί της ουσίας και πέρα από το επίπεδο λόγου, καμία από τις δύο δράσεις προκειμένου να μην αποτελούν σήμερα παρελθόν.

²⁰⁰ Ο.π

ΠΟΛΗ² - This is Athens
Page Liked · May 16 ·

Σήμερα είναι η Διεθνής Ημέρα Φωτός- η παγκόσμια πρωτοβουλία της UNESCO που μας θυμίζει να εκτιμάμε το φως στη ζωή μας, καθώς και το ρόλο που διαδραματίζει σε τομείς όπως η επιστήμη, ο πολιτισμός και η τέχνη αλλά και στην καθημερινότητά μας.

Το ΠΟΛΗ² μέσα από τον θεματικό άξονα ΔΡΟΜΟΣ στοχεύει να επαναπροσδιορίσει την λειτουργία του δρόμου, έτσι ώστε να αναζωογονηθούν υποβαθμισμένοι δρόμοι και ενεργοποιηθεί το ανθρώπινο κεφάλαιο, το τοπικό ταλέντο και η δημιουργικότητα. Για αυτό και υποστηρίζονται παρεμβάσεις που αφορούν φωτισμό δρόμων!

Εδώ οι ιδέες που εμπνέουν δε χρειάζονται συστάσεις, οδός Πιπτάκη στη γειτονιά του Ψυρρή.

#thisisathens #polistotetragona #CityofAthens #steets

Photo credits: beforelight
Friend Requests

See All

συνΑθηνά
Page Liked · December 20, 2014 · Edited ·

Κάτι μαγειρεύεται στη στέγη μας από τους Slow Food Thracε για το εργαστήριο του ΠΕΔΙΟ_ΑΓΟΡΑ! Δείτε περισσότερα: <http://bit.ly/1v3A5o8>

17

1 Share

Like Comment Share

Write a comment ...

ΕΙΚΟΝΑ 8. Πηγή: Facebook ΠΟΛΗ², συνΑθηνά

3.6 Δύο «αντιπαραδείγματα» συμμετοχής

Στη συνέχεια περιγράφονται δύο παραδείγματα διεκδικούμενων χώρων συμμετοχής, αυτοοργανωμένων δράσεων των πολιτών, τα οποία έρχονται να προστεθούν στο παράδειγμα της αρχικής φάσης της Δημοτικής Αγοράς της Κυψέλης.

3.6.1 Η Πλατεία Εξαρχείων

Μία διαφορετική περίπτωση εμπλοκής των πολιτών στον σχεδιασμό του χώρου της πόλης αποτελεί, η πρόταση ανάπλασης της πλατείας Εξαρχείων το 2003. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο των Ολυμπιακών αγώνων του 2004 προηγήθηκε μια σειρά αναπλάσεων στην πόλη προκειμένου να υποδεχθεί το μεγάλο γεγονός, μία από αυτές τις αναπλάσεις ήταν και της πλατείας Εξαρχείων η οποία ξεκίνησε εξ' απροόπτου χωρίς να έχει προηγηθεί κάποια ενημέρωση των κατοίκων. Το προηγούμενο είχε ως αποτέλεσμα να ενεργοποιηθούν κάτοικοι και μαγαζάτορες της περιοχής, να ζητήσουν το προτεινόμενο σχέδιο και να εμποδίσουν τη διαδικασία αποξήλωσης της πλατείας εάν οι ίδιοι δε συμφωνούσαν σε κάποιο σχέδιο.

Όντως, ομάδα κατοίκων και εργαζομένων της περιοχής συγκεντρώθηκε και με τη βοήθεια όσων ήταν και αρχιτέκτονες, συνδιαμόρφωσαν μία πρόταση πάνω στα προτεινόμενα σχέδια του ΥΠΕΧΩΔΕ για την Πλατεία. Το σχέδιο αυτό κατάφερε εν τέλει να υλοποιηθεί με την προϋπόθεση ότι κάποιοι υπεύθυνοι της ομάδας σχεδίου θα υπέγραφαν για την μη παρεμπόδιση της υλοποίησής του.²⁰¹

3.6.2 Το Πάρκο Ναυαρίνου

Ευρέως γνωστή είναι και η περίπτωση του Πάρκου Ναυαρίνου. Πρόκειται για χώρο που ανήκει στο Δήμο Αθηναίων ύστερα από διαδικασία ανταλλαγής του με άλλον χώρο σε συνεννόηση με το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας. Για πολλά χρόνια ο χώρος λειτουργούσε ως ενοικιαζόμενο πάρκινγκ, το 2008 με τη λήξη της μίσθωσης του χώρου η Επιτροπή

²⁰¹ Κοκκινάκης, 2016

Πρωτοβουλίας Κατοίκων Εξαρχείων ενημέρωσε τη γειτονιά, κινητοποιήθηκε και ζήτησε την άμεση μετατροπή του οικοπέδου σε χώρο υψηλού πρασίνου. Στις 7/03/2009 μαζί με τη συλλογικότητα «Εμείς, Εδώ και Τώρα και για Όλους Εμάς» οργανώθηκε εκδήλωση όπου κάτοικοι και υποστηρικτές κατέλαβαν το χώρο και σε λίγες μέρες οι ίδιοι απομάκρυναν την άσφαλτο, έφεραν φορτηγά με χώμα και φύτευσαν δέντρα και λουλούδια, δημιουργώντας ένα νέο πάρκο στη γειτονιά. Για το σχεδιασμό του, πραγματοποιήθηκε συμμετοχική διαδικασία, όπου έλαβαν μέρος πολίτες χωρίς κάποια σχεδιαστική γνώση αλλά και ειδικοί, καθηγητές της Αρχιτεκτονικής Σχολής και φοιτητές και οι αποφορτισμένοι για την τελική του μορφή λαμβάνονταν μέσω της συνδιαμόρφωσης.²⁰²

Το πάρκο μέχρι και σήμερα λειτουργεί με συνελεύσεις και φιλοξενεί εκδηλώσεις, παραστάσεις, δημιουργικά παιχνίδια, έχει την δική του παιδική χαρά, περιβόλι και χώρο υπαίθριου κινηματογράφου. Ωστόσο το Πάρκο παρόλες τις θετικές προοπτικές του πέρασε και περνάει μία φάση παρακμής, όπου γίνονται προσπάθειες για την αντιμετώπισή της, χαρακτηριστικών των προσπαθειών είναι η μαζική συνέλευση που πραγματοποιήθηκε στις αρχές του χρόνου για το μέλλον του Πάρκου και η οποία κατέληξε στην πρόταση το Πάρκο να γίνει όλο Παιδική Χαρά. Όποια και αν θα είναι η έκβαση το Πάρκο Ναυαρίνου αποτέλεσε πρωτοπόρο παράδειγμα αυτοδιαχείρισης σε διεθνές επίπεδο και είναι ιδιαίτερης σημασίας για τη γειτονιά καθώς οι διαδικασίες για τη δημιουργία του συνέβαλλαν σε μεγάλο βαθμό στη γνωριμία των κατοίκων μεταξύ τους και στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και αλληλεγγύης.²⁰³

Τα παραπάνω παραδείγματα περιγράφονται ως «αντιπαραδείγματα» καθώς αφορούν χώρους διεκδίκησης χαρακτηρίζονται από την ενεργοποίηση (self-mobilization) του Pretty και την μεταβλητή συμμετοχή της White. Αυτού του είδους οι περιπτώσεις αυτοοργάνωσης φαίνεται πως δεν υποστηρίζονται από τον Δήμο, όπως έγινε και στην περίπτωση της Αγοράς

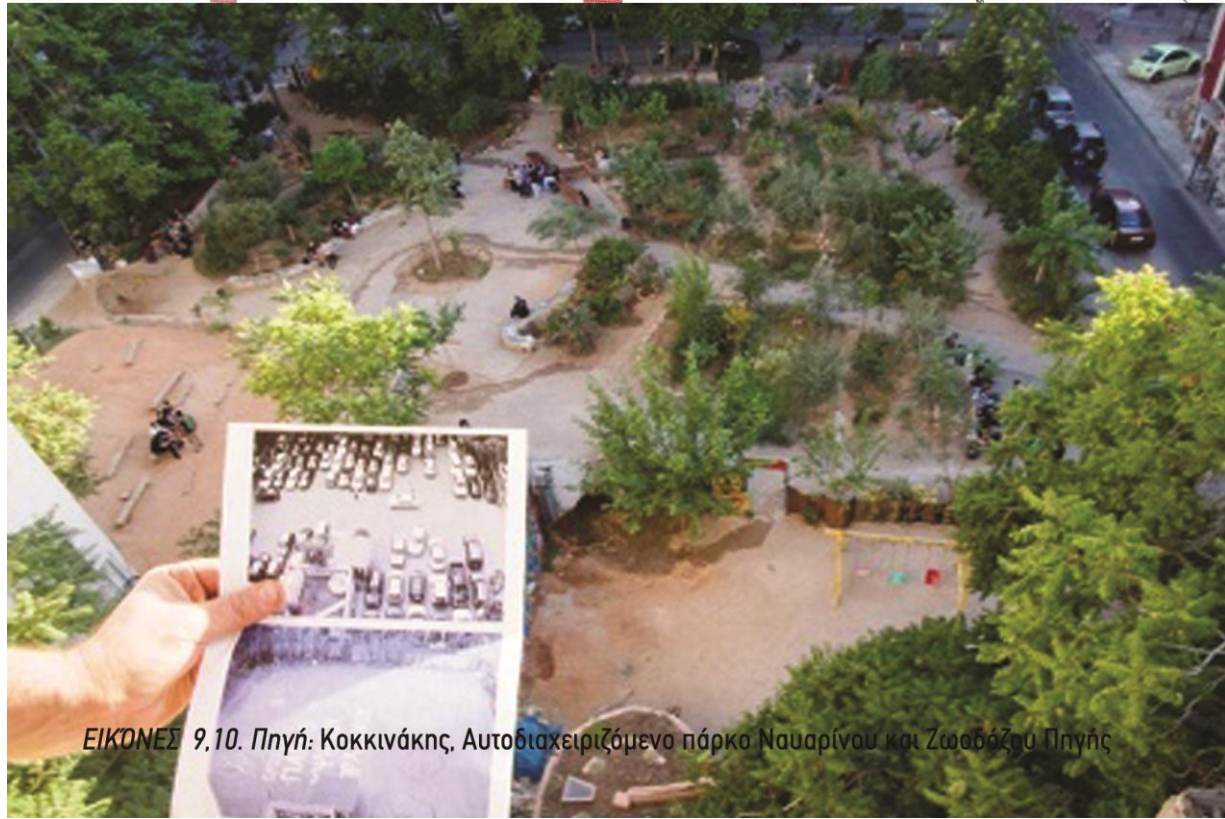
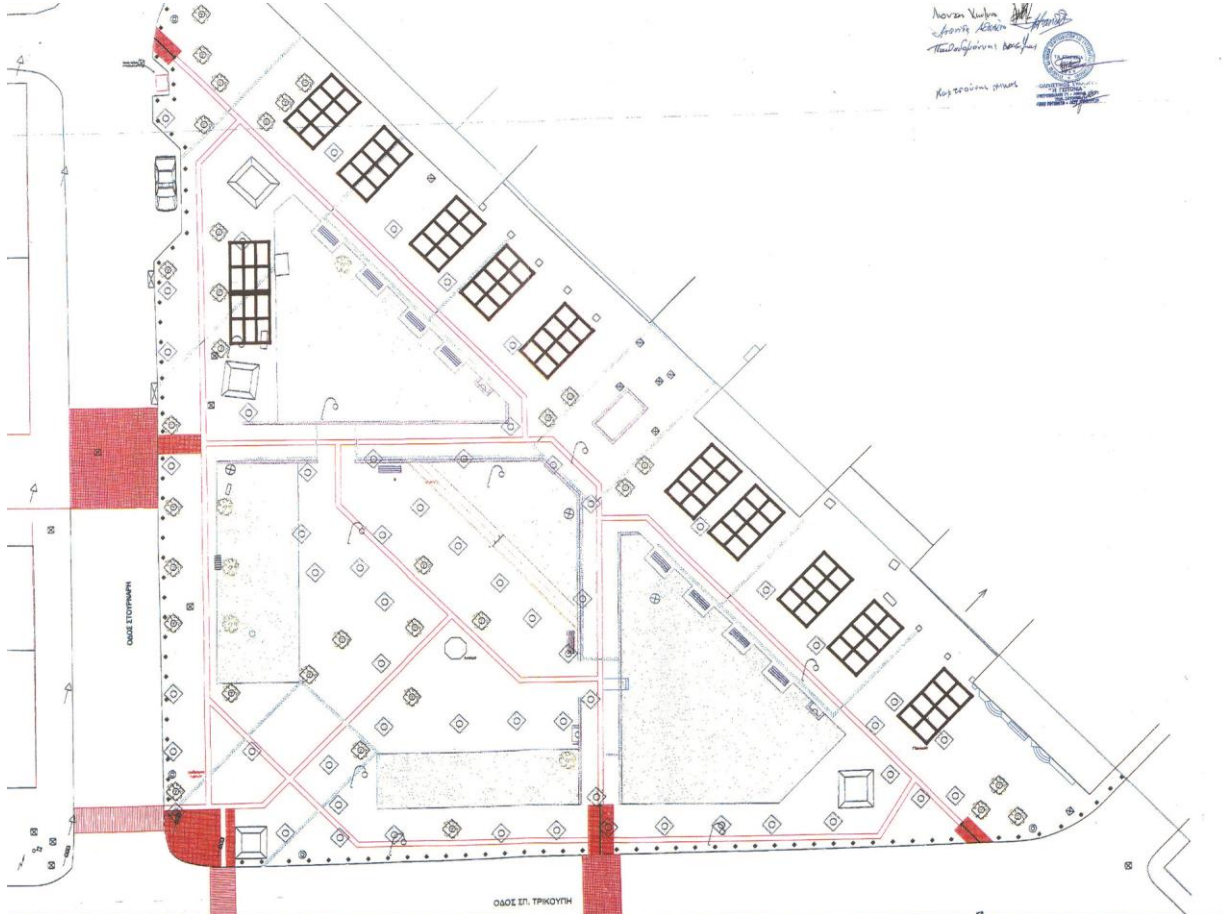
²⁰² Αυτοδιαχειριζόμενο Πάρκο Ναυαρίνου & Ζωοδόχου Πηγής

²⁰³ Οπ

της Κυψέλης, ωστόσο ειδικά το Πάρκο Ναυαρίνου το συναντάμε σε υλικό²⁰⁴ του δήμου για τους ενεργούς πολίτες και σε πλατφόρμες συμμετοχής του²⁰⁵. Τα παραδείγματα αυτά, δείχνουν πως οι πολίτες μπορούν αποτελεσματικά να οργανωθούν και να συνδιαμορφώσουν χωρίς την καθοδήγηση κάποιου ειδικού, πως τους αφορά ο χώρος τους και δεν είναι απλά πελάτες των δημόσιων παροχών, ενώ όταν προκύπτουν προβλήματα είναι διατεθειμένοι συλλογικά να βρουν λύσεις σε αυτά.

²⁰⁴ Resilient Athens

²⁰⁵ New Europe: Cities in Transition

ΕΙΚΟΝΕΣ 9.10. Πηγή: Κοκκινάκης, Αυτοδιαχειριζόμενο πάρκο Ναυαρίνου και Ζωοδόξου Πηγής

4 Συμπεράσματα

Η συμμετοχή ως διαδικασία, εμπεριέχει ορισμένες φορές πράξεις και διαδικασίες στις οποίες δεν μπορούμε να αντιταχθούμε. Κάποιες από αυτές, όπως η ανταλλαγή γνώσεων και η διαπραγμάτευση των σχέσεων εξουσίας, μπορεί να είναι μέρος της καθημερινής μας ζωής. Ταυτόχρονα, ο πολιτικός ακτιβισμός ή η εμπλοκή σε κοινωνικά κινήματα, έχουν να κάνουν με τις καθημερινές προκλήσεις και τις δομικές καταπιέσεις και αδικίες στο εσωτερικό των κοινωνιών και μπορούν να προκύψουν ως μη προκαθορισμένες συνέπειες της ίδιας της διαδικασίας.²⁰⁶

Οστόσο, υπάρχει η περίπτωση οι παραπάνω διεργασίες να κρύβουν και να ενισχύουν καταπιέσεις και αδικίες σε διάφορες εκδηλώσεις τους, δεδομένου ότι οι αρθρώσεις της εξουσίας είναι πολύ συχνά λιγότερο ορατές, καθώς έχουν ενσωματωθεί στις κοινωνικές και πολιτισμικές πρακτικές.

Αυτό που εντοπίστηκε είναι πως η συμμετοχή συχνά χρησιμοποιείται απλώς ως εργαλείο για την επίτευξη προκαθορισμένων στόχων και όχι ως μια διαδικασία για την ενδυνάμωση των ομάδων και των ατόμων ώστε να αναλάβουν ηγετικό ρόλο, να οραματιστούν το μέλλον τους, και να βελτιώσουν τη ζωή τους.

Μία έκφανση αυτού είναι πως παρατηρείται οι πολίτες να συμβάλλουν σε αποφάσεις που προκύπτουν από τη λιγότερη δυνατή συμμετοχή και η οποία χρησιμοποιείται ως μέσω ελέγχου και συντήρησης του κατεστημένου μέσω της παραγωγής συναίνεσης,²⁰⁷ όπως έγινε στην Δημοτική Αγορά της Κυψέλης. Σε αντίθεση με την αντίληψη ότι οι κοινότητες είναι ενωμένες ομάδες ανθρώπων με κοινά συμφέροντα και ανάγκες, η ανάλυση συγκεκριμένων κοινοτικών συμμετοχικών διαδικασιών έδειξε ότι η «συναίνεση» που επιτυγχάνεται σε εργαστήρια όπως το «Έλα στην Αγορά»

²⁰⁶ Cooke & Kothari, 2001, Williams, 2004

²⁰⁷ Frediani, 2006

συχνά επικεντρώνεται στις προτεραιότητες συγκεκριμένων ατόμων, καθώς ταυτόχρονα εξαιρεί τις προτεραιότητες άλλων.²⁰⁸

Συνολικά, στα εξεταζόμενα παραδείγματα, φάνηκε πως οι πολίτες προσεγγίζονται ως ομογενείς-στατικές-αρμονικές ενότητες ανθρώπων με κοινά ενδιαφέροντα και ανάγκες, καλύπτοντας έτσι τις σχέσεις εξουσίας εντός των κοινοτήτων, όπως και τις προκαταλήψεις για τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες με βάση, για παράδειγμα, την ηλικία, την τάξη, την κάστα, την εθνικότητα, τη θρησκεία και το φύλο. Οι διαφορετικές, μεταβλητές και ποικίλες ταυτότητες των ατόμων, στην πραγματικότητα, έχουν αντίκτυπο στις επιλογές τους για το αν και πως θα συμμετάσχουν και συχνά ελλοχεύει ο κίνδυνος της ένταξης στις συμμετοχικές διαδικασίες μέσω της υποταγής.²⁰⁹

Όπως ισχυρίζεται ο Ellison, η επιβολή ενός παγκόσμιου συνόλου αξιών υπό το πρόσχημα της ανησυχίας για όλους δημιουργεί μια «ψευδή ομοιομορφία», η οποία κρύβει τις πραγματικότητες της εξουσίας και της διαφοράς που «κάνουν κάποιους πιο ίσους πολίτες από άλλους». Και παραδόξως, αντί να αντιμετωπιστούν οι ανισότητες, ο οικουμενισμός μπορεί να λειτουργήσει για να περιθωριοποιήσει τον ήδη περιθωριοποιημένο και να επιδεινώσει τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ ταυτόχρονα να τον συγκαλύψει με μια τυπική ισότητα.²¹⁰

Ενώ λοιπόν, στον δημόσιο λόγο του Δήμου και στα προγραμματικά του σχέδια τίθενται ως κεντρικός στόχος η διαμόρφωση πολιτικής μέσω των ενεργών πολιτών και η ενδυνάμωσή τους, όπως φάνηκε μέσα από τα παραδείγματα παρέχεται μία κατ' επίφαση συμμετοχή, η οποία εν τέλει λειτουργεί ως μέσο νομιμοποίησης αποφάσεων που έχουν ήδη ληφθεί, αλλά και προκειμένου να προσδώσει στη διαδικασία της εφαρμογής πολιτικών, ηθικό κύρος.

²⁰⁸ Crawley, 1998

²⁰⁹ Cooke & Kothari, 2001

²¹⁰ Ellison, 1997

Τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων είναι «ανοιχτά» προκειμένου να μελετηθούν και αξιοποιηθούν, ωστόσο σπάνια υπάρχουν εγγυήσεις ότι αυτά που έχουν βγει ως αποτέλεσμα της εκάστοτε διαβούλευσης θα απαντηθούν ή θα ληφθούν υπόψη.

Προσαρμόζοντας την κριτική του Williams στις αδυναμίες της εμπλοκής του κοινού, όπως αυτές εντοπίστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, φαίνεται ότι μέσω των διαδικασιών δόθηκε έμφαση στην προσωπική μεταρρύθμιση αντί στον πολιτικό αγώνα, αποκρύπτονται οι τοπικές διαφορές ισχύος και τιμάται άκριτα «η κοινότητα», ενώ ενσωματώνονται οι περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί μέσα σε ένα έργο ευρωπαϊκού εκσυγχρονισμού.²¹¹

Όσον αφορά στο ζήτημα των αυτοοργανωμένων παραδειγμάτων, τόσο ο Dryzek (1996) όσο και ο Schönwälder (1997) υποστηρίζουν ότι η συμμετοχή των πολιτών είναι πιο αποτελεσματική όταν γίνεται σε σφαίρες χωρισμένες από το κράτος, αφού η συμμετοχή στις κρατικές δομές συνήθως συνεπάγεται έναν βαθμό αφομοίωσης και αναπόφευκτα έρχεται αντιμέτωπη με πολλαπλά γραφειοκρατικά εμπόδια και πολιτικά υποκινούμενες αντιστάσεις εντός της κοινωνίας.

Η αλλαγή των διακανονισμών διακυβέρνησης, οι οποίοι πλέον θεωρούν απαραίτητα συστατικά την «συν διαχείριση» και την «συμμετοχική διακυβέρνηση», προκαλούν τις παραδοσιακές μεθόδους των κυβερνώντων και αυτών που κυβερνούνται. Ωστόσο, αυτό το νέο έδαφος, συχνά φαίνεται να μην αντιπροσωπεύει μια πραγματική μετατόπιση της εξουσίας. Ταυτόχρονα, βλέπουμε πως αναπτύσσεται μία αφέλεια σχετικά με τη γνησιότητα και τα κίνητρα όσων προωθούν τις συμμετοχικές διαδικασίες, με αποτέλεσμα να μη γίνεται ορατό πως η έμφαση στο μικροοικονομικό επίπεδο παρέμβασης μπορεί να συγκαλύψει, και μάλιστα να διατηρήσει, τις ευρύτερες ανισότητες και την αδικία στο μακρο-επίπεδο.

Μία μετατόπιση του πλαισίου της "ιδιότητας του πολίτη" σε χαρακτηριστικά όπως η αυτονομία, η ισότητα, η δημοκρατική παρουσία, η αντιπροσώπευση,

²¹¹ Williams, 2004

η πρόσβαση σε πόρους και αγαθά και σε μία σειρά δικαιωμάτων²¹², ανοίγει νέους ορίζοντες και στην συμμετοχική του ιδιότητα. Η συμμετοχή αυτή θα εκτείνεται πέρα από την ενεργό χρήση των προσκλήσεων συμμετοχής, στις αυτόνομες μορφές δράσης μέσω των οποίων οι πολίτες δημιουργούν τις δικές τους ευκαιρίες και όρους συμμετοχής.²¹³ Αυτό θα μπορούσε να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ της "κοινωνικής" και της "πολιτικής" συμμετοχής, προσφέροντας νέους τρόπους διαμόρφωσης του διαστήματος στο μεταξύ.

Για το σκοπό αυτό όμως απαιτείται καλλιέργεια της φωνής, οικοδόμηση κριτικής συνείδησης, υποστήριξη των γυναικών, των παιδιών, των αναλφάβητων, των φτωχών και των αποκλεισμένων ατόμων, η διεκδίκηση χώρων συμμετοχής στην λήψη αποφάσεων, η οικοδόμηση πολιτικών δυνατοτήτων και το να αναγνωρίζονται οι κοινωνικές και πολιτιστικές διαφορές και οι συγκρουσιακές απόψεις μεταξύ των ομάδων.

²¹² Βαΐου, 2002

²¹³ Cornwall, 2002

Βιβλιογραφία

Αναγνωστοπούλου Β. (2016), *Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης Επιστρέφει στη γειτονιά*, διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/focus/story/53529/h-dimotiki-agera-tis-kypselis-epistrefei-sti-geitonia>

Ανοικτή Πόλη (2016), *ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΓΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ*, Διαθέσιμο στο: <http://www.enallaktikos.gr/ar30309el-varies-katigories-kata-kamini-gia-ti-dimotiki-agorakypselis.html>

Ανοικτή Πόλη (2012), *Η ΑΝΟΙΚΤΗ ΠΟΛΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΚΥΨΕΛΗΣ*

ΑΠΟΦΑΣΗ αριθμ. 100/2004/ΕΚ «σχετικά με τη θέσπιση προγράμματος δράσης για την προώθηση της συμμετοχής του ευρωπαίου πολίτη στα κοινά (Συμμετοχή του πολίτη)»

ΑΠΟΦΑΣΗ αριθ. 1904/2006/ΕΚ «για τη θέσπιση του προγράμματος «Ευρώπη για τους Πολίτες» για την περίοδο 2007-2013 με σκοπό την προώθηση της ενεργού συμμετοχής του ευρωπαίου πολίτη στα κοινά»

Aarhus Convention (1998), *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters*, Aarhus, Denmark, 25 June

AEDA (2012), *Pre-feasibility Study for a Municipal Real Property intended for Commercial Use*, Municipal PROperty Management In South-Eastern European Cities

Arnstein, S. R. (1969), *A ladder of citizen participation*, Journal of the American Institute of planners, 35(4), 216-224.

Βαΐου,Ντ. (2002), *Δημόσιο / Ιδιωτικό. Στερεότυπα φύλου και αποκλεισμοί στην πόλη. Αφιέρωμα: Το ιδιωτικό σύμπαν ως νέος δημόσιος χώρος*. Αρχιτέκτονες, Τεύχος 34-Περίοδος Β', Αθήνα

Βαΐου Ντ., Λαφαζάνη Ό. (2015), *Η Κυψέλη και η Αγορά της: σύγκρουση και συνύπαρξη στις γειτονιές του κέντρου*, Διαθέσιμο στο:

<http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/%CE%BA%CF%85%CF%88%CE%AD%CE%BB%CE%B7/>

Βαϊου Ντ. (2008), *Για τις περιπέτειες της συμμετοχής, με αφορμή τη Δημοτική Αγορά της Κυψέλης*, περιοδικό Γεωγραφίες, τεύχος 31, Άνοιξη 2018, σελ. 56

Blaug, R. (2002). *Engineering democracy*. Political studies, 50(1), 102-116.

Brown, D. (2002) 'PRA and its critics', D. Brown, M. Howes, K. Hussein, C. Longley & M. Swindell (Eds) *Participation in Practice: Case Studies from the Gambia*, p. 14 (London: ODI).

Brundtland Report (1987), *Our Common Future*, Report of the World Commission on Environment and Development, United Nations

Butkevičienė, E., Vaidelytė, E., & Šnapštienė, R. (2010). *Role of Civil Society Organizations in Local Governance: Theoretical Approaches and Empirical Challenges in Lithuania*. Public Policy and Administration, 33(1), 35-44.

Cameron, D. (1934) *The Principles of Native Administration and their Application*

Chambers, R. (1974), *Managing Rural Development: Ideas and Experience from East Asia*, Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies.

Chambers, R. (1994). The origins and practice of participatory rural appraisal. *World development*, 22(7), 953-969.

Cooke, B. and Kothari, U. (2001), «The case of Participation as Tyranny» in Cooke, B. and Kothari, U. (eds.) *Participation: The New Tyranny?* London: Zed Books

Cornwall, A. (2000). *Beneficiary consumer citizen: perspectives on participation for poverty reduction* (Vol. 2). Swedish International Development Cooperation Agency

Cornwall, A. (2002.) *Making spaces, changing places: situating participation in development*, Brighton: Institute of Development Studies

Cornwall, A. (2008). *Unpacking 'Participation: models, meanings and practices*. Community Development Journal, 43(3), 269-283

Corry, O. (2010). Defining and theorizing the third sector. In *Third sector research* (pp. 11-20). Springer, New York, NY.

Crawley, H. (1998). *Living up to the empowerment claim? The potential of PRA*. The myth of community: Gender issues in participatory development, 24-34.

Δανιήλ Μ. (2017) «Οι δημοτικές αγορές της Αθήνας στην εποχή του Μεσοπολέμου», Διαθέσιμο στο: <http://www.greekarchitects.gr>

Δήμος Αθηναίων (2015). *Ο δήμος Αθηναίων ζητά τη γνώμη των πολιτών για το "σύριο" τεσσάρων δημοτικών κτιρίων*, Διαθέσιμο στο: <https://www.cityofathens.gr/node/26523>

Δήμος Αθηναίων (2014). *Αποκατάσταση Διατηρητέου κτηρίου Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης*», Διαθέσιμο στο: <https://www.cityofathens.gr/node/23511>

Desse, F. (2012). *The role and structure of Civil Society Organizations in national and global governance evolution and outlook between now and 2030. European Union*. Retrieved from http://www.augurproject.eu/IMG/pdf/cso_note_provisional_draft5_june_2012.pdf.

Dryzek, J. S. (1996). *Political inclusion and the dynamics of democratization*. American Political Science Review, 90(3), 475-487.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2006), *Λευκή Βίβλος για μία Ευρωπαϊκή Πολιτική Επικοινωνίας*

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αθηναίων 2015-19, Διαθέσιμο στο: <https://docplayer.gr/3348516-Epiheirisiako-programma-dimoy-athinaion.html>

Εργαστήριο Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, (2013), *Ολοκληρωμένη παρέμβαση στο Κέντρο της Αθήνας- Α2*

Πλήρης πρόταση και Πρόγραμμα Δράσης, Αθήνα: Δήμος Αθηναίων-Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001), *Ευρωπαϊκή διακυβέρνηση-Μία Λευκή Βίβλος*

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002), *Προς ενίσχυση της διαβούλευσης και του διαλόγου - Γενικές αρχές και ελάχιστες προδιαγραφές για τη διαβούλευση των ενδιαφερομένων μερών από την Επιτροπή COM(2002) 704, 11.12.2002*

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), *Προτεραιότητες του προγράμματος για το 2014*

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016), *Προτεραιότητες του προγράμματος για το 2016*

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), *Ευρώπη για τους πολίτες 2014-2020- Οδηγός του προγράμματος*

Ellison, N. (1997). *Towards a new social politics: citizenship and reflexivity in late modernity*, *Sociology*, 31(4), 697-717.

Esteva, G. (1985), *Beware of participation*, *Development: Seeds of Change*, 3, pp. 77-79

Frediani, Alex Apsan (2006). *Participatory Methods and the Capability Approach*. HDCA Introductory Briefing Note.

Gaventa, J., & Valderrama, C. (1999, June). Participation, citizenship and local governance. In *Background note for the workshop "Strengthening Participation in Local Governance," University of Sussex, Institute of Development Studies* (Vol. 21).

Gaventa, J. (2004). Towards participatory governance: assessing the transformative possibilities. *Participation: From tyranny to transformation*, 25-41.

Gaventa, J. (2006). Finding the spaces for change: a power analysis. *IDS bulletin*, 37(6), 23-33.

Guest, G. et al., (2011). *Qualitative research methods: A data collector's field guide*, Family Health International, North Carolina, USA

Harriss, J. *Depoliticising Development*. The World Bank and Social Capital. New Delhi: Left Word Books, 2001.

Harvest Report: "Experts' Workshop", Πεδίο_Αγορά, (2014), *Τι έχει συμβεί στο συμμετοχικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.*, Αθήνα, τεύχος αποτελεσμάτων εργαστηρίου, Διαθέσιμο στο: https://issuu.com/placeidentitygr/docs/report_xws

Harvest Report: 1ο Εργαστήριο Πολιτών, Πεδίο_Αγορά, (2014), *Συζητάμε για το μέλλον της Πλατείας Βαρβακείου*, Αθήνα, τεύχος αποτελεσμάτων εργαστηρίου, Διαθέσιμο στο: https://issuu.com/placeidentitygr/docs/report_cws1

Harvest Report: 2ο Εργαστήριο Πολιτών, Πεδίο_Αγορά, (2015), *Ιδέες και προτάσεις για την Πλατεία Βαρβακείου*, Αθήνα, τεύχος αποτελεσμάτων εργαστηρίου, Διαθέσιμο στο: https://issuu.com/placeidentitygr/docs/report_cws2

Hickey, S. (2004). Toward participation as transformation: critical themes and challenges. *Participation: from tyranny to transformation?* S. Hickey and G. Mohan.

Hoskins, B., & Kerr, D. (2012), *Final study summary and policy recommendations: participatory citizenship in the European Union*. European Commission, Europe for Citizens Programme

Jones, E., & Gaventa, J. (2004). Concepts of citizenship: a review.

Καμίνης Γ.(2012), *Είμαι κατά των καταλήψεων*, Τα Νέα, Διαθέσιμο στο: <http://www.tanea.gr/opinions/allopinions/article/4749489/?iid=2>

Καμίνης Γ.(2013), *Έργο Αθήνα: Η μετάβαση της πόλης στη νέα εποχή*, Διαθέσιμο στο: <https://www.cityofathens.gr/node/23172>

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 211/2011, «σχετικά με την πρωτοβουλία πολιτών»

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 390/2014 «για τη θέσπιση του προγράμματος «Ευρώπη για τους πολίτες» για την περίοδο 2014-2020»

Κάτοικοι και επαγγελματίες βου Δημοτικού Διαμερίσματος (2012), *Για την δημοτική αγορά της Κυψέλης*, Διαθέσιμο στο: http://www.athinapoli.gr/2012/08/blog-post_20.html

Κοντίνη Κ. (2018), *Ο δήμος Αθηναίων σταματά να παρέχει τη στέγη του συνΑθηνά σε ομάδες που οργανώνουν συσσίτια*, διαθέσιμο στο: Πηγή: <https://www.lifo.gr/now/greece/204940/o-dimos-athinaion-stamata-na-parexei-ti-stegi-toy-synathina-se-omades-poy-organonoygn-syssitia>

Κυριαζής Δ. (2018), *Σβήνουν τα φωτιστικά στην Συν-οικία Πιπτάκη*, διαθέσιμο στο: https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/195417/svinoygn-ta-fotistika-stin-syn-oikia-pittaki

Κωνσταντίνου Π. (2016), *ΝΑ ΜΗΝ ΠΕΡΑΣΕΙ ΤΟ ΞΕΠΟΥΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΤΗΣ ΚΥΨΕΛΗΣ ΣΕ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΜΚΟ ΜΕ ΑΝΟΙΧΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΩΝ ΗΠΑ*, Διαθέσιμο στο: <http://www.enallaktikos.gr/ar30309el-varies-katigories-kata-kamini-gia-ti-dimotiki-agorakypselis.html>

Kaufmann B. (2015), *Ευρωπαϊκό διαβατήριο για την ενεργό συμμετοχή του πολίτη*, Βρυξέλλες: Μονάδα «Επισκέψεις και εκδόσεις» EESC-2015-15-EL

Klees, S. J. (2008). NGOs, Civil Society, and Development: Is There a Third Way?. *Current Issues in Comparative Education*, 10, 22-25.

Lipschutz, R. D. (2005). Global civil society and global governmentality: Resistance, reform or resignation? In G. Baker and D. Chandler (eds) *Global Civil Society: Contested Futures*(pp. 171–185), London, Routledge.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. London: Verso.

Lister, R., (1997). 'Citizenship: Feminist Perspectives'. New York: New York University Press

Lister, R. (1998). Citizen in action: citizenship and community development in a Northern Ireland context. *Community Development Journal*, 33(3), 226-235.

Morgan, D. (1964) Colonial Development (London: Macmillan).

Mouffe, C. (1992). Democratic citizenship and the political community. *Dimensions of radical democracy: Pluralism, citizenship, community*, 225-239.

N.1337/83, *Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις*, ΦΕΚ 33/Α/83

N. 2508/1997, *Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις*, ΦΕΚ 124/Α/97

N.2690/1999, *Κύρωση του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις* ΦΕΚ 45/Α/99

N. 3422/2005, *Κύρωση της Σύμβασης για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα*, ΦΕΚ 303/Α/2005

N.3463/2006, *Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων*, ΦΕΚ 114/Α'/2006

N.3852/2010, *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης*, ΦΕΚ 87/Α/2010

Nigeria. Governor, 1931-1935 (Cameron), & Cameron, S. D. (1934). *The Principles of Native Administration and Their Application*. Government Printer.

ΟΔΗΓΙΑ 2003/4/ΕΚ, για την πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες και για την κατάργηση της οδηγίας 90/313/ΕΟΚ του Συμβουλίου

ΟΔΗΓΙΑ 2003/35/ΕΚ, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου

Πορτάλιου Ε. (2007), *Η Δημοτική Αγορά της Κυψέλης. Ευάλωτοι χώροι νοσηματοδοτούν το μέλλον*, περιοδικό Αρχιτέκτονες, τεύχος 63, περίοδος Β, Μάιος/Ιούνιος 2007, σελ. 76

Πρωτοβουλία Κατοίκων.(2009) *Πάγιες Δραστηριότητες*, Διαθέσιμο στο: <http://dimotikiagora.blogspot.gr/>

Panizza R. (2018), *Η Συνθήκη της Λισαβόνας*, διαθέσιμο στο: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/5/%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CF%82>

Pateman C. (1970), *Participation and Democratic Theory*. London etc.: Cambridge University Press

Phillips, A. (1993). *Democracy and difference*. Penn State Press.

Place Identity (2018), *Ανοιχτή επιστολή – κάλεσμα για υπεύθυνη επίλυση των ζητημάτων που ανακύπτουν από την απόφαση της δημοτικής αρχής να αποκλείσει κάποιες ανθρωπιστικές δράσεις από τη Στέγη ΣυνΑθηνά*, διαθέσιμο στο: <https://placeidentity.gr/2018/08/29/anoichti-epistoli-gia-stegi-synathinal/>

Pretty, J. (1995) Participatory learning for sustainable agriculture, *World Development*, 23 (8), 1247–1263

Ρούτσον Α. (2016), *Η Δημοτική Αγορά Κυψέλης ζωντανεύει στα χέρια των πολιτών*, διαθέσιμο στο: <https://www.elculture.gr/blog/article/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%C>

F%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AC-%CE%BA%CF%85%CF%88%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82-%CE%B6%CF%89%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CF%8D%CE%B5%CE%B9/

Rio Declaration (1992), *Rio Declaration on Environment and Development* 1992, United Nations

Rose, N. (2013). 5 Governing cities, governing citizen?. *Democracy, citizenship and the global city*, 95.

Σρατηγέα, Α., (2015), *Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα (Πρόγραμμα Κάλιππος)

Σωτηρόπουλος Β.(2012), *Αιτήματα σχετικά με την Δημοτική Αγορά Κυψέλης*, Ειδική Πρόταση 4/2012

Salamon, L. M., and Anheier, H. K. (1997). The third world's third sector in comparative perspective. *Working papers of The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*, no. 24, The Johns Hopkins Institute for Policy Studies, Baltimore, MD.

Schönwälder, G. (1997). *New democratic spaces at the grassroots? Popular participation in Latin American local governments*. *Development and change*, 28(4), 753-770

Sending, O. J., and Neumann, I. B. (2006). *Governance to governmentality: Analyzing NGOs, states, and power*. *International Studies Quarterly*, 50(3), 651–672

Smith Helena (2016) «Athens' unofficial community initiatives offer hope after government failures», Διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/cities/2016/sep/21/athens-unofficial-community-hopegovernment-failures>

Sohn, L. (1973) «The Stockholm Declaration» on the *Human Environment*, *The Harvard International Law Journal*, 14(3): 422-515

- UNDP (1993), *Human Development Report*. New York: UNDP
- United Nations (1992), *The United Nations Programme of Action*, from Rio 1992, Earth Summit, United Nations Department of Public Information
- Urban II (2006), *The Urbact Programme 2002-2006*, EU
- VeneKlasen, L., & Miller, V. (2002). Power and empowerment. *PLA notes*, 43, 39-41.
- VeneKlasen, L. and Miller, V. (2002) *A New Weave of People, Power and Politics: the Action Guide for Advocacy and Citizen Participation*, Oklahoma: World Neighbors
- Veltmeyer, H. (2008). *Civil society and local development*. *Interações* (Campo Grande), 9(2), 229-243.
- White, Sarah C. (1996) Depoliticising development: the uses and abuses of participation, *Development in Practice*, 6 (1), 6–15.
- Williams, G. (2004). *Evaluating participatory development: tyranny, power and (re) politicisation*. *Third world quarterly*, 25(3), 557-578.
- World Bank (1995). *Working with NGOs*. Washington DC, World Bank.
- World Bank (1997) *World Development Report 1997: The State in a Changing World*.
- World Bank (2009): *World Bank - Civil Society Engagement: Review of Fiscal Years 2007-2009*. Washington DC: World Bank
- World Economic Forum. (2013). *The Future Role of Civil Society*. World Economic Forum.
- Zaidi, S. A. (1999). NGO failure and the need to bring back the state. *Journal of International Development: The Journal of the Development Studies Association*, 11(2), 259-271.

Διαδουκτικακός τόπος:

Ανοιχτά Σχολεία, Διαθέσιμο στο: <https://www.athensopenschools.gr/>

ASDA, 1) <http://www.asda.gr/elxoroi/kipsagora.htm>, 2) <http://www.asda.gr/elxoroi/kipsagora3.htm>

Athens Partnership, Διαθέσιμο στο: <http://athenspartnership.org/>

Αυτοδιαχειριζόμενο πάρκο Ναυαρίνου και Ζωοδόζου Πηγής, Διαθέσιμο στο: <http://parkingparko.espivblogs.net/>

Διαύγεια, Διαθέσιμο στο: <https://diavgeia.gov.gr/>

Develop Athens, Διαθέσιμο στο: <https://www.developathens.gr/el/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/2422-847-261-refill>

Ελα στην Αγορά, <http://agorakypselis.gr/#logos>

Εμπορικό Τρίγωνο, Διαθέσιμο στο: <https://athenstrigono.org/>

enallaktikos.gr, <http://www.enallaktikos.gr/ar31778el-koinwniki-oikonomia-itta-kamini-gia-tin-dimotikiagora-kypselis-.html>

Πεδίο_Αγορά, Διαθέσιμο στο: <http://pedio-agera.gr/>

Πόλη², Διαθέσιμο στο: <http://www.polis2.thisisathens.org/>

συνΑθηνά, Διαθέσιμο στο: <http://www.synathina.gr/el/>

cityofathens, Διαθέσιμο στο: <https://www.cityofathens.gr/>

Resilient Athens, Διαθέσιμο στο: <https://resilientathens.wordpress.com/>

New Europe-Cities in Transition, Διαθέσιμο στο: <https://citiesintransition.eu/>

Place Identity Clusters, Διαθέσιμο στο: <https://placeidentity.gr/>

Urbact, Διαθέσιμο στο: <http://urbact.eu/>

ΥπερΔιαύγεια, Διαθέσιμο στο: <https://yperdiavgeia.gr/>

Συνεντεύξεις:

Ανώνυμος-Εκπρόσωπος της Impact Hub, 2/04/2018

Σταμογιάννης Β.- Εκπρόσωπος του ΣυνΑθηνά, 4/06/2018

Τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα και της απόσυρσης του κράτους πρόνοιας, χρησιμοποιούνται όλο και πιο συχνά από τα κέντρα λήψης αποφάσεων, οι έννοιες της συμμετοχής, της διακυβέρνησης, της κοινωνίας των πολιτών και των ενεργών πολιτών. Όλα τα παραπάνω, ήδη από την δεκαετία του '80, αποτελούν έννοιες και ιδέες που έχουν αρχίσει να προωθούνται επίσημα ως κατευθύνσεις άσκησης πολιτικής σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Εστιάζοντας κυρίως στο ζήτημα της συμμετοχής, η παρούσα διπλωματική εργασία, εξετάζει το τι πραγματικά συμβαίνει στην πράξη, στο ποιός συμμετέχει, σε ποια βάση και με ποιούς όρους, αλλά και στους θεωρητικούς, πολιτικούς και εννοιολογικούς περιορισμούς της συμμετοχής. Τα παραπάνω επιδιώκεται να εξεταστούν μέσα από τη διερεύνηση της ιστορίας, των θεωριών και των υποκειμένων της συμμετοχής, αλλά και μέσα από επί παραδείγματι συμμετοχής στο Δήμο της Αθήνας.

Λέξεις κλειδιά: συμμετοχή, ιδιότητα του πολίτη, συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη, κοινωνία των πολιτών